

บทที่ 2

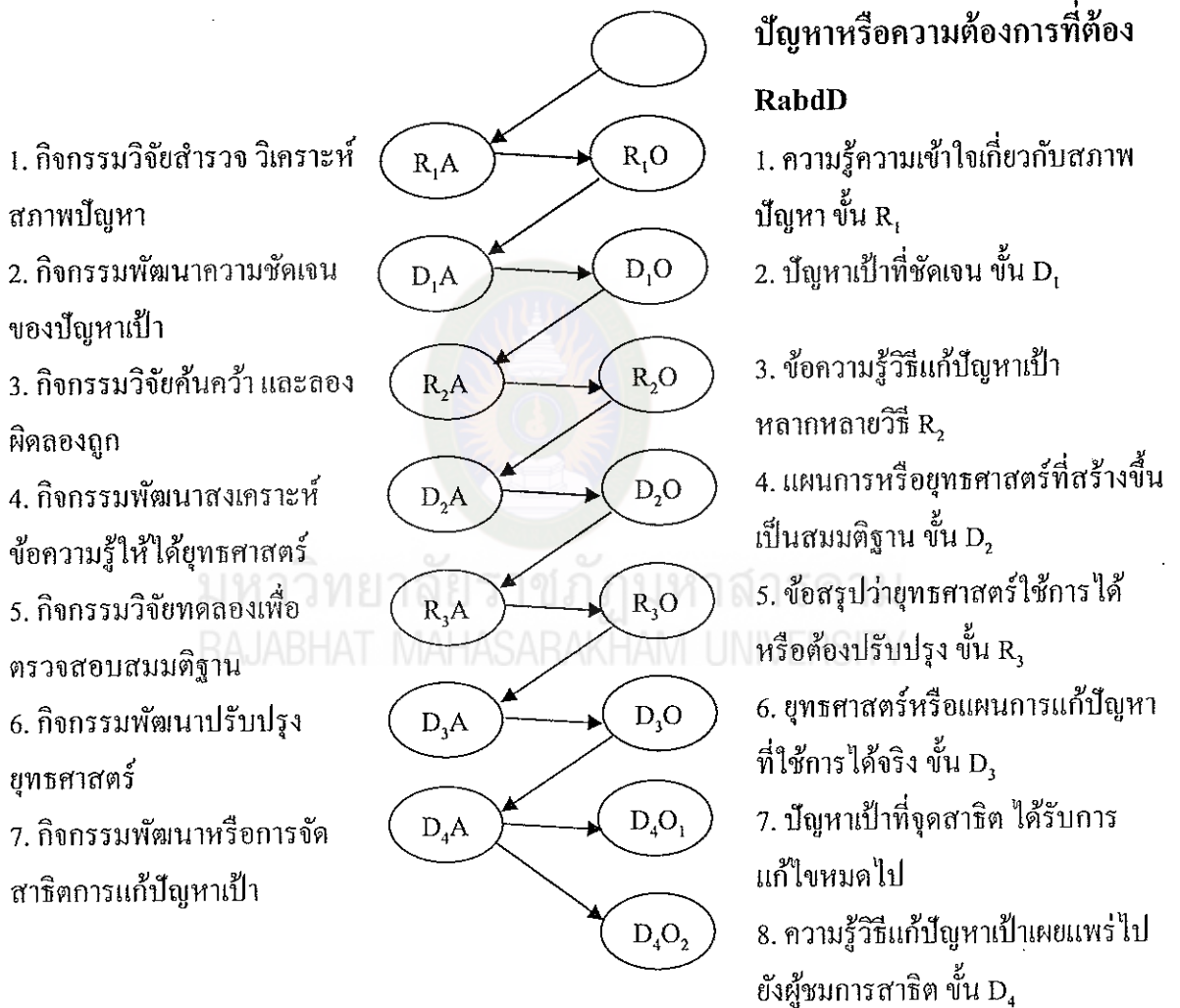
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัย ในการนำเสนอ นั้นได้แบ่งหัวข้อเรียงลำดับดังต่อไปนี้

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา
2. สถานการณ์ปัญหาทางสังคมของเด็กและเยาวชนไทย
3. แนวคิด เกี่ยวกับกลยุทธ์
4. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม
5. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
6. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตย
7. ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียน
  - 7.1 ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย
  - 7.2 แบบของบุคลิกภาพ
  - 7.3 การสื่อสารเกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย
  - 7.4 การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย
  - 7.5 สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน
  - 7.6 สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง
  - 7.7 การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา

เจลิยว บุรีภักดี (2548 : 297-298) ได้อธิบายความหมายขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนาไว้ว่า การวิจัยและพัฒนา (Research and Development : RabdD) เป็นกระบวนการแก้ปัญหาหรือบรรลุเป้าหมายการพัฒนา โดยใช้การวิจัยและการพัฒนาควบคู่กันไปเป็นลำดับขั้นตอน ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา

ที่มา : แนวทางการวิจัยและพัฒนา (เจลิยว บุรีภักดี. 2545 : 297-298)

จากภาพเป็นลำดับขั้นตอนของกระบวนการวิจัยและพัฒนา (RA : Research Activity, RO : Research Outcome, DA : Development Activity, DO : Development Outcome, ตัวเลข : ลำดับที่ , ลูกศร : นำไปสู่)

R_1A = กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 1 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์ เพื่อทราบข้อมูลสภาพจริงของปัญหาทุกขั้วรอบ หรือความต้องการพัฒนา ได้ผลเป็น R_1O = ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาหรือความต้องการพัฒนาสำหรับเรื่องนั้น

D_1A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 1 เป็นการพัฒนาประเด็นความคิด โดยอาศัยข้อมูล R_1O ได้ผลเป็น D_1O = ประเด็นปัญหาเป้าที่ชัดเจนสำหรับหาทางแก้ไขต่อไป

R_2A = กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 2 เป็นการศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์ในประเด็นปัญหา โดยเฉพาะ และศึกษาทฤษฎี แนวคิด และตัวอย่างการอื่น ๆ อันจะช่วยให้ได้ข้อความรู้เกี่ยวกับวิธีแก้ปัญหาก็ได้ผลเป็น R_2O = ข้อความรู้วิธีแก้ปัญหาก็ ซึ่งยังเป็นข้อความรู้ที่หลากหลาย

D_2A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 2 เป็นการพัฒนาวิธีแก้ปัญหาก็ โดยสังเคราะห์มาจาก R_2O ขั้นนี้ย่อมต้องมีการเลือกวิธีที่คิดว่าดีที่สุดเท่าที่สภาพการณ์จะอำนวย ได้ผลเป็น D_2O วิธีอันชาญฉลาด สำหรับใช้แก้ปัญหาก็ หรือที่อาจเรียกว่า “ยุทธศาสตร์การพัฒนา” โดยที่ขั้นที่ยังเป็นสมมติฐานอยู่

R_3A = กิจกรรมวิจัยขั้นที่ 3 เป็นการวิจัยแบบทดลอง เพื่อตรวจสอบว่า D_2O ใช้แก้ปัญหาก็ได้จริง ได้ผลเป็น R_3O = ข้อความรู้เกี่ยวกับการนำ D_2O มาใช้ว่าใช้ได้จริงหรือไม่บกพร่องจุดใด ถ้าพบข้อบกพร่องมากหรือใช้การไม่ได้ ต้องวนกลับไปทำ R_2A และ D_2A อีกครั้ง เพื่อให้ได้ D_2O อันใหม่

D_3A = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 3 เป็นการใช้ข้อมูลความรู้ R_3O เพื่อสรุปให้ได้วิธีการหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผ่านการทดลองแล้ว ผลเป็น D_3O = วิธีการพัฒนาหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผ่านการทดลองแล้ว ซึ่งอาจเหมือนกับ D_2O หรืออาจจะปรับปรุงขึ้นเล็กน้อย

D_4O = กิจกรรมพัฒนาขั้นที่ 4 เป็นการจัดสาธิตวิธีการใช้ D_3O ในการแก้ปัญหาก็ได้ผลเป็น D_4O_1, D_4O_2 คือตัวปัญหา ณ จุดสาธิตได้ถูกแก้ไขและผู้มาชมการสาธิตได้รับความรู้เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาก็ของตนต่อไป

2. สถานการณ์ปัญหาทางสังคมของเด็กและเยาวชนไทย

การพัฒนาสังคมไทยคือการเตรียมเด็กและเยาวชนภายในวันนี้ให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า แต่จากการสำรวจข้อมูลของกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2555 : 11-20) ในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมา พบว่าสังคมไทยในอนาคตมีแนวโน้มที่อาจนำไปสู่สังคมล่มสลาย เนื่องจากปัจจุบันมีปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไทยในชั้นที่ต้องเร่งแก้ไขและกระทบกับเด็กจำนวนมากโดยจำแนกปัญหาเด็กและเยาวชนไทย เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ปัญหาที่เกิดมาจากความยากจนและด้อยโอกาสทั้งที่มีมาแต่กำเนิด หรือผลสืบเนื่องมาจากครอบครัว หรือถูกกระทำจากบุคคลหรือสังคม และ 2) ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น เรื่องเพศสัมพันธ์ ติดเหล้า บุหรี่ ยาเสพติด ทะเลาะวิวาท ฆ่าตัวตาย เล่นการพนัน เที่ยวเตร่สถานบันเทิง ติดเกม อินเทอร์เน็ต เข้าถึงสื่อลามกอนาจารหรือสื่อที่แสดงความรุนแรง และขั้บรลเร็ว โดยมีตัวเลขเบื้องต้นที่ได้จากข้อมูลแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาที่เกิดในเด็กกลุ่มยากจนและด้อยโอกาสในภาพรวมทั่วไป

เด็กที่มาจากครอบครัวมีฐานะยากจน หมายถึง เด็กที่มาจากครอบครัวมีรายได้น้อยต่อเดือนต่ำกว่า 922 บาท ต่อคน ต่อเดือน จากข้อมูลจำนวนเด็กยากจนและเด็กด้อยโอกาสในปี พ.ศ. 2554 สำนักงาน-คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้รายงานว่ามีเด็กไทยอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวน 2.9 ล้านคน หรือ ร้อยละ 15.4 เป็นเด็กยากจน และเด็กในกลุ่มจังหวัดลักษณะพิเศษที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ คือ กลุ่ม 5 จังหวัดภาคใต้ และกลุ่ม 6 จังหวัดภาคเหนือ ส่วนเด็กด้อยโอกาส หมายถึง เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก 7 ประเภท ได้แก่ 1) เด็กถูกละเมิดสิทธิ เช่น ถูกทารุณ แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก และ ถูกข่มขืน เป็นต้น 2) เด็กถูกปล่อยปละละเลย เช่น ครอบครัวยากจน ถูกทอดทิ้ง กำพร้า เร่รอน บุตรกรรมกรก่อสร้าง บุตรผู้ต้องโทษ เด็กชุมชนแออัด และ เด็กชนกลุ่มน้อย เป็นต้น 3) เด็กมีปัญหาความประพฤติ เช่น ยาเสพติด มั่วสุม ตั้งครุภณ์อกสมรส และอื่น ๆ 4) เด็กพิการ 5) เด็กครอบครัวติดเชื้อเอดส์ 6) เด็กที่กระทำผิดทางอาญา และ 7) เด็กต่างชาติที่อพยพผิดกฎหมาย

จากข้อมูลที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้รายงานไว้พบว่าในส่วนของเด็กด้อยโอกาสกลุ่มเด็กยากลำบากหรือถูกละเมิด มีจำนวนดังนี้

เด็กถูกละเมิดสิทธิ ได้แก่ เด็กถูกทารุณทางร่างกาย จิตใจ และถูกละเมิดทางเพศ ซึ่งคาดว่ามึจำนวน 30,000 คน โดยมีข้อมูลที่ได้รับบริการช่วยเหลือและได้รับการสงเคราะห์จากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ(กรมประชาสงเคราะห์เดิม) ปี 2553 จำนวน

270 ราย, ปี 2554 จำนวน 288 ราย และปี 2555 จำนวน 221 ราย นอกจากนี้ยังมีการใช้แรงงานเด็ก จำนวน 55,000 คน ในปี 2543 ส่วนปัญหาที่เกี่ยวกับโสเภณีเด็ก : จากการสำรวจข้อมูลผู้ให้บริการทางเพศทั่วประเทศ (กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข ปี 2553) เป็นชาย 4,132 คน หญิง 65,992 คน รวม 70,124 คน (นักวิชาการประมาณว่าในจำนวนนี้เป็นเด็กไม่เกินร้อยละ 20 เท่ากับ 14,025 คน ปี 2554 มีจำนวน 75,049 คน (เป็นเด็ก 15,010 คน) เด็กถูกปล่อยปละละเลย จากการสำรวจ สวัสดิการสังคมระดับครัวเรือนทั่วประเทศ ปี 2552 พบว่าเด็กและ เยาวชน (อายุต่ำกว่า 15 ปี) ที่ไม่อยู่กับ พ่อแม่ มีจำนวนสูงถึง 1.2 ล้านคน

นอกจากนี้ ยังมีเด็กถูกผลกระทบจากอุบัติเหตุ จากรายงานของ มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า เด็กอายุ 15 ถึง 14 ปี เสียชีวิตจากอุบัติเหตุ ปีละ 3,000 ราย คิดเป็นร้อยละ 36 ของการตายทั้งหมดของเด็ก ซึ่งเป็นอัตราสูงสุด รองลงมาคือ การตายจากการจลาจลหรือการเดินทาง จำนวน 700-800 คนต่อปี คิดเป็นร้อยละ 8 ของการตายทั้งหมด

2.2 ปัญหาที่ทำให้เกิดความยากลำบากในกลุ่มที่เกิดจากพฤติกรรมเสี่ยง

จากความหมายที่ได้ระบุถึงเด็กยากลำบากหรือทำให้ด้อยโอกาสมาจากสาเหตุที่เด็กมีปัญหาความประพฤตินั้น ปัจจุบันได้พบว่าปัญหานี้ได้กลายเป็นปัญหาเด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากแล้ว ดังตัวอย่างดังนี้

2.2.1 ได้มีการสำรวจเยาวชนใน 25 จังหวัด 4,645 ตัวอย่างในช่วงเมษายน 2554 พบว่าในปัจจุบันนักเรียนนักศึกษา ร้อยละ 75.1 ที่มีปัญหาพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตไม่ต่ำกว่า 1 ปัญหา ในบรรดาปัญหา 9 ชนิดที่สำคัญ ได้แก่ การสูบบุหรี่ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การเที่ยวสถานบันเทิง เล่นการพนัน ใช้จ่ายเสพติด ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มีเพศสัมพันธ์ ทะเลาะวิวาท และคิดฆ่าตัวตาย โดยภาพรวมทั้งหมดของเยาวชนทั่วประเทศแต่ละคน มีปัญหาเฉลี่ย 1.8 ปัญหา

2.2.2 มีวัยรุ่นไทยที่อายุต่ำกว่า 19 ปี เสพติดบุหรี่แล้ว 375,900 คน และสูบเป็นครั้งคราว 78,000 คน ในแต่ละวัน มีเด็กไทยเริ่มสูบบุหรี่ 600 ถึง 800 คน

2.2.3 การดื่มสุรา สถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงในปี พ.ศ. 2554 คนไทยดื่มสุรา 18.61 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 35.46 ของประชากรอายุ 11 ปีขึ้นไป แยกเป็นชาย 15.51 ล้านคน หรือร้อยละ 60.8 ของ เพศชายอายุ 11 ปีขึ้นไป เป็นหญิง 3.95 ล้านคนหรือร้อยละ 14.51 ของเพศหญิง ในช่วงเวลาเพียง 7 ปี (2547-2554) กลุ่มผู้หญิงวัย 15 -19 ปี เป็นกลุ่มที่น่าจับตามากที่สุด เนื่องจากการเพิ่มจำนวนขึ้นเกือบ 6 เท่า คือจากร้อยละ 1.0 เป็นร้อยละ 5.6 และ

ร้อยละ 7.74 ของหญิงที่ดื่มวัย 15 -19 มีดื่มจัด (ดื่ม 3 ถึง 4 ครั้งต่อสัปดาห์ถึงดื่มทุกวัน)

2.2.4 ข้อมูลสำรวจนักเรียนที่เกี่ยวข้องยาเสพติด กระทรวงศึกษาธิการได้สำรวจข้อมูลปี 2554 จำนวนที่สำรวจ จำนวน 5,413,271 จากทั้งหมด 6,217,101 คน พบจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ดังนี้ 1) กลุ่มไม่เคยใช้ยา 5,352,711 คนหรือร้อยละ 98.88 2) กลุ่มเคยใช้เล็กน้อยแล้ว 1,199 คนหรือร้อยละ 0.02 3) กลุ่มยังใช้ยาอยู่ 275 คน หรือร้อยละ 0.01 4) กลุ่มติดยาบำบัดหายแล้ว 522 คนหรือร้อยละ 0.01 5) กลุ่มสงสัยค้ายา 25 คนหรือร้อยละ 0.00001 และ 6) กลุ่มใช้เหล้าและบุหรี่ 58,539 คน คิดเป็นร้อยละ 1.08 ของกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้ ยังได้จำแนกสถานศึกษาตามความสำเร็จในการแก้ปัญหาเสพติดได้ดำเนินการจำแนกสถานะสถานศึกษาได้ ประเมินไว้จำนวนรวม 11,563 โรง นักเรียน 6,001,029 คน ใน 75 จังหวัด โดยแบ่งเป็น ระดับ ก จำนวน 4,069 โรงที่เข้มแข็ง มีระบบเฝ้าระวัง มีการป้องกันแก้ไขอย่างยั่งยืน ระดับ ข จำนวน 5,492 โรงที่เข้มแข็ง มีระบบเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหา ระดับ ค จำนวน 1,519 โรง ที่มีระบบเฝ้าระวัง มีการป้องกันแก้ไข และระดับ ง จำนวน 233 โรง ที่ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งเป็นกรณีพิเศษ

2.2.5 ข้อมูลการฆ่าตัวตาย ในปี 2556 มีสถิติการฆ่าตัวตายทั้งสิ้น 3,851 ราย เฉลี่ยวันละ 10.5 ราย โดยทุก 2 ชั่วโมงครึ่ง จะมีคนฆ่าตัวตาย 1 คน สิ่งที่จะทำอย่างเร่งด่วน คือ ลดอัตราการฆ่าตัวตายในเด็กและเยาวชนจากอัตราเฉลี่ย 7.1 ต่อแสนประชากร ให้ต่ำกว่านี้ โดยพบว่าอัตราการฆ่าตัวตายสูงจะอยู่ใน 2 ช่วงคือ เด็กและเยาวชนกับช่วงวัยทำงาน โดยเฉพาะภาคเหนืออัตราการฆ่าตัวตายสูงกว่า 20 ต่อแสนประชากร

2.2.6 การมีเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ ข้อมูลจากกระทรวงสาธารณสุขในปี 2554 ผลวิจัยระบุ วัยรุ่นนับแสนเตรียมมีเพศสัมพันธ์ในวันวาเลนไทน์ ทั้งยังพบว่า 70,000-80,000 คน นิยมมีคู่นอนประจำตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และที่น่าตกใจที่สุดคือ 10,000-20,000 คน ผ่านประสบการณ์สวิงกิ้งหรือเปลี่ยนคู่วงด้วยแล้ว นอกจากนี้ จากการสำรวจพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นและเยาวชนไทย พบว่า มีเพศสัมพันธ์เร็วขึ้น และเป็นเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสโดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย ทำให้เสี่ยงต่อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์โดยเฉพาะกามโรค ซึ่งมีแนวโน้มลดลงมาโดยตลอดจากผู้ป่วยทุกระดับอายุ 15,000 รายในปี 2554 เหลือ 10,000 รายในปี 2556 แต่ในปี 2557 ยอดติดเชื้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 30 จำนวน 13,130 ราย แยกเป็นโรคหนองใน 6,711 ราย หนองในเทียม 5,039 ราย ซิฟิลิส 1,224 ราย ที่เหลือเป็นฝีมะม่วงและแผลริมอ่อน โดยร้อยละ 40 อายุต่ำกว่า 24 ปี และนักเรียน นักศึกษาติดเชื้อเพิ่มขึ้น 3 เท่าตัว ซึ่งเกือบ ร้อยละ 50 ติดมาจากเพื่อน คนรัก โดยโรคเหล่านี้มีลักษณะพิเศษ ผู้หญิงที่ติดเชื้อหนองใน ร้อยละ 30 จะไม่มี

อาการใด ๆ แต่สามารถแพร่เชื้อให้ผู้อื่นได้ และยังพบว่าร้อยละ 5-10 ของผู้ที่เป็โรคเหล่านี้ จะติดเชื้อเอดส์ร่วมด้วย จึงนับเป็นสัญญาณอันตรายที่ต้องรณรงค์ให้วัยรุ่นไทย รู้จักป้องกัน ควบคุมกับเอดส์ด้วย

2.2.7 คดีเด็ก จากสถิติจำนวนคดีของเด็กและเยาวชนทั้งชายหญิงอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจทั่วประเทศตั้งแต่เดือนมกราคมถึงกรกฎาคม 2550 มีสูงถึง 20,218 คดี คิดเป็น 96 คดีต่อวัน หรือ 4 คดีต่อชั่วโมง

2.2.8 ไม่เข้าวัด ห่างไกลศาสนา จากสถิติพบว่า ครอบครัวคนไทยร้อยละ 60-70 ไม่เคยเข้าวัดมีเพียงร้อยละ 30-40 เท่านั้นที่เข้าวัดบ้าง ดังนั้นเด็กและเยาวชนไทยส่วนใหญ่จึงขาดประสบการณ์ในการเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาโดยตรง

2.2.9 การอ่านหนังสือของวัยรุ่น พบว่าหนังสือพิมพ์เป็นหนังสือที่นักศึกษานิยมอ่านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.56 เนื่องจากหาซื้อได้ง่าย และมีเนื้อหาที่ครบถ้วนไม่ว่าจะเป็น ข่าวสาร นิยาย กีฬาและเทคโนโลยีการสื่อสาร รองลงมาคือนิตยสาร ร้อยละ 36.0 เพราะต้องการรับรู้ข่าวสารในแวดวงบันเทิงและแฟชั่น ร้อยละ 13.14 เป็นหนังสือเรียน เนื่องจากต้องการทบทวนความรู้ให้กับตนเอง และจากการสำรวจความถี่ในการอ่าน พบว่านักศึกษานิยมอ่านหนังสือทุกวันในอัตราสูงคิดเป็นร้อยละ 40.0

กล่าวโดยสรุป ปัญหาพฤติกรรมเด็กและเยาวชนทั้งหมดนี้จะส่งผลกระทบต่อ ครอบครัวและสังคมไทย ในอีก 10 ปีข้างหน้า เนื่องจากการวางรากฐานการเรียนรู้คุณธรรม เกิดขึ้นจากการเรียนรู้จากวัยเด็กจนถึงอายุ 25 ปี เมื่อเด็กและเยาวชนขาดการปลูกฝังคุณธรรม ในช่วงต้นของชีวิตเสียแล้ว จะทำให้เป็นผู้ใหญ่และครอบครัวที่ด้อยคุณธรรมในอนาคต จึงเห็นได้ว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งแก้ปัญหาตั้งแต่บัดนี้ มิฉะนั้นจะกลายเป็นปัญหาที่สาหัสเกินแก้ไขต่อไป นอกจากนี้เด็กที่อยู่ในสภาพยากจนและด้อยโอกาสอยู่เดิมแล้ว หากต้องประสบปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงซ้ำเติมอีกจะยิ่งทำให้เด็กเหล่านี้อยู่ในสภาพยากลำบากซ้ำซ้อนมากขึ้น

3. แนวคิด เกี่ยวกับกลยุทธ์

3.1 ความหมายของกลยุทธ์

กลยุทธ์ หมายถึง แผนการที่คิดขึ้นอย่างรอบคอบ มีลักษณะเป็นขั้นเป็นตอน มีความยืดหยุ่นพลิกแพลงได้ตามสถานการณ์ มุ่งหมายเพื่อเอาชนะคู่แข่งขั้นหรือเพื่อหลบหลีก

อุปสรรค ต่าง ๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ กลยุทธ์มีความหมายเดียวกันกับคำว่า ยุทธศาสตร์ ใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับการรบ มาจากภาษาอังกฤษว่า Strategy ใช้ในยุคแรกเกี่ยวกับการทหารและการสงคราม หมายถึง ศิลปะในการวางแผนยุทธศาสตร์และการรบ เพื่อเอาชนะศัตรู มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ว่า Strategia หมายถึง การบัญชาการกองทัพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2549 : 2-3) ในทางประวัติศาสตร์แนวคิดเชิงกลยุทธ์หรือ ยุทธศาสตร์ ถือกันว่าตำราพิชัยสงครามของซุนวู นักยุทธศาสตร์ชาวจีนเมื่อประมาณ 2,400 ปี มาแล้ว มีชื่อเสียงและได้รับการอ้างอิงมากที่สุด โดยฉบับภาษาอังกฤษชื่อว่า The Art of War สำหรับการบริหารทั่วไปและการบริหารธุรกิจ ความสนใจในการใช้กลยุทธ์เพื่อวางแผนธุรกิจ เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1950 เมื่อมูลนิธิฟอร์ด ภายใต้การนำของ โรเบิร์ต แมคนามารา (Robert Mc Namara. 1950) อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสหรัฐอเมริกาในระหว่างสงครามโลก ครั้งที่สอง ร่วมกับมูลนิธิคาร์เนกี (Carnegie Foundation) ได้สนับสนุนให้นักวิชาการของ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ วิจัยเชิงประยุกต์ยุทธศาสตร์ทางทหาร เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียน การสอนทางการบริหาร (ปกรณั ปรียากร. 2544 : 52-53)

ขณะที่ เฮนรี มินทซ์เบิร์ก (Henry Mintzberg. 1994) ศาสตราจารย์ทางการ การบริหารของมหาวิทยาลัยแมกิลใน ประเทศแคนาดา ให้ความหมายของคำว่ากลยุทธ์โดยใช้หลัก 5Ps อธิบาย (Mintzberg. 1994 : 23-32) ดังนี้

1. กลยุทธ์ คือ แผน (Strategy is a Plan = P1) หมายถึง กิจการต่างๆ กำหนดกลยุทธ์เพื่อใช้เป็นสิ่งกำหนดทิศทางหรือเป็นแนวทางการดำเนินงานในอนาคต หรือ เป็นวิถีทางที่จะก้าวเดินจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่ง ตามความหมายนี้องค์กรทุกประเภทล้วนมีกลยุทธ์เพื่อรับมือกับ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพราะทุกองค์กรจะมีแนวทางการดำเนินงานของตน ดังนั้นกลยุทธ์ในความหมายนี้ก็คือแผนนั่นเอง

2. กลยุทธ์ คือ แบบแผนหรือรูปแบบ (Strategy is a Pattern = P2) กลยุทธ์ในความหมายนี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนด้านพฤติกรรมในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องในแต่ละช่วงเวลา นั่นคือในการวางแผนงานในอนาคตจำเป็นต้องคำนึงหรือเชื่อมโยงกับแผนงานและบทบาทในอดีต ซึ่งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติคดกผลึกจนมีความเชี่ยวชาญในรูปแบบต่างๆ

3. กลยุทธ์ คือ การกำหนดฐานะหรือตำแหน่ง (Strategy is Position = P3) ตามความหมายนี้ กลยุทธ์คือการกำหนดความสำคัญของฐานะหรือตำแหน่งของกิจการใน สนามการแข่งขัน สินค้าหรือกิจกรรมที่เสนอออกไปจำเป็นต้องเหมาะสมกับความต้องการของ ลูกค้าหรือผู้รับบริการแต่ละประเภท

4. กลยุทธ์ คือ ทศนภาพ (Strategy is a Perspective = P4) กลยุทธ์ตามความหมายนี้เน้นความสำคัญของการพิจารณาสภาพที่แท้จริงภายในองค์กร หรือคุณลักษณะที่น่าจะเป็นขององค์กร นั่นคือ ทศนภาพ หมายถึงวิธีการดำเนินงานที่ต้องการให้คนในองค์กรยึดถือร่วมกัน

5. กลยุทธ์ คือ กลวิธีในการเดินหมาก (Strategy is a Ploy = P5) เป็นความหมายที่เฉพาะเจาะจงอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่มีการต่อสู้แข่งขัน ซึ่งสิ่งที่คุณต้องการคือการเอาชนะ ดังนั้น ทุกฝ่ายจึงวางกลยุทธ์โดยคำนึงถึงการใช้อุบายในการดำเนินงาน หรือกลวิธีในการเดินหมากเดินเกมเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้ามให้ได้

นอกจากนั้น อวยชัย วัฒนา (2554 : 22) ได้ให้สรุปความหมายของกลยุทธ์ ว่า กลยุทธ์ เป็นแผนการที่คิดขึ้นอย่างรอบคอบ มีลักษณะเป็นขั้นเป็นตอน มีความยืดหยุ่นพลิกแพลงตามสถานการณ์ และมีความมุ่งหมายเพื่อเอาชนะคู่แข่งหรือเพื่อหลบหลีกอุปสรรคต่างๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

3.2 การคิดเชิงกลยุทธ์

การคิดเชิงกลยุทธ์ หมายถึง ความสามารถในการกำหนดแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ การคิดเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการทางความคิดเกิดขึ้นเมื่อมีเป้าหมายที่ต้องการทำให้สำเร็จ การจะบรรลุเป้าหมายต้องมีการกำหนดทางเลือกที่คิดว่ามีโอกาสประสบความสำเร็จมากที่สุด โดยประเมินกำลังความสามารถของตนเอง ประเมินสภาพแวดล้อม รวมทั้งต้องสามารถคาดการณ์อนาคตที่อาจเกิดขึ้น แล้วกำหนดทางเลือกกลยุทธ์ที่คิดว่ามีโอกาสประสบความสำเร็จมากที่สุดเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่วางไว้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2549 : 22-24)

การคิดเชิงกลยุทธ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิดในการแก้ปัญหา การตัดสินใจและการวางแผน คนที่คิดเชิงกลยุทธ์ได้ดีสามารถหาทางเลือกที่ดีที่สุดมาใช้และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้มากกว่าคนที่ไม่มี การคิดในเชิงกลยุทธ์ เพราะจะสามารถตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาวะต่างๆ ที่คาดว่าจะเผชิญในอนาคต และการตัดสินใจเมื่อเผชิญเหตุการณ์เฉพาะหน้า การรู้จักใช้ประโยชน์จากเวลา สถานที่ และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การคิดเชิงกลยุทธ์เป็นการคิดที่มุ่งชัยชนะหรือความสำเร็จ โดยใช้ศาสตร์และศิลป์ในการวางแผนหรือจัดการเหตุการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การใช้ความเป็นศาสตร์คือ มีหลักการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอนที่สามารถถ่ายทอดและเรียนรู้กันได้ แต่ขณะเดียวกันก็สามารถใช้ความเป็นศิลป์

ของแต่ละบุคคลที่มีอยู่ไปใช้ในการคิดเชิงกลยุทธ์ว่า เวลาใด สถานการณ์ใดควรเลือกใช้กลยุทธ์ใด

การคิดเชิงกลยุทธ์ มีองค์ประกอบหรือลักษณะเฉพาะที่สามารถประมวลได้ดังนี้ คือ 1) มีลักษณะเป็นกระบวนการ 2) มีการวิเคราะห์และประเมินสถานะ 3) มีการคาดการณ์อนาคต 4) มีการหาทางเลือกและประเมินทางเลือกก่อนดำเนินการ 5) มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอน 6) มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ และ 7) จดจ่อที่เป้าหมาย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2549 : 27)

3.3 ความสำคัญของการวางแผนกลยุทธ์

1. การวางแผนกลยุทธ์เป็นรูปแบบการวางแผนที่ช่วยให้หน่วยงานพัฒนาตนเอง ได้ทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม เพราะการวางแผนกลยุทธ์ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์บริบทและสภาพแวดล้อมภายนอกหน่วยงานเป็นประเด็นสำคัญ

2. การวางแผนกลยุทธ์ เป็นรูปแบบการวางแผนที่ช่วยให้หน่วยงานภาครัฐในทุก ระดับ มีความเป็นตัวเอามากขึ้น รับผิดชอบต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะการวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนขององค์กร โดยองค์กรและเพื่อองค์กร ไม่ใช่เป็นการวางแผนที่ต้องกระทำตามที่หน่วยเหนือสั่งการ

3. การวางแผนกลยุทธ์ เป็นรูปแบบการวางแผนที่สอดคล้องกับการกระจายอำนาจ ซึ่งเป็นกระแสหลักในการบริหารภาครัฐปัจจุบัน สอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้เตรียมออกระเบียบกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐทุกระดับมีการจัดทำแผนกลยุทธ์ใช้เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนางานสู่มิติใหม่ของการปฏิรูประบบราชการ

4. การวางแผนกลยุทธ์ เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการจัดทำระบบงบประมาณแบบ มุ่งเน้นผลงาน (Performance Based Budgeting) ซึ่งสำนักงบประมาณกำหนดให้ส่วนราชการ และหน่วยงานในสังกัด จัดทำก่อนที่จะกระจายอำนาจด้านงบประมาณ โดยการจัดสรร งบประมาณเป็นเงินก้อนลงไปให้หน่วยงาน

5. การวางแผนกลยุทธ์ เป็นการวางแผนที่ให้ความสำคัญต่อการกำหนดกลยุทธ์ที่ได้ มาจากการคิดวิเคราะห์แบบใหม่ ๆ ที่ไม่ผูกติดอยู่กับปัญหาเก่าในอดีตไม่เอาข้อจำกัด ทางด้านทรัพยากร และงบประมาณมาเป็นข้ออ้าง ดังนั้น การวางแผนกลยุทธ์จึงเป็นการ วางแผนแบบท้าทายความสามารถ เป็นรูปแบบการวางแผนที่ช่วยให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ ทางเลือกใหม่ ได้ด้วยตนเอง จึงเป็นการวางแผนพัฒนาที่ยั่งยืน

3.4 การกำหนดกลยุทธ์

ประชุม โปธิกุล (2554 : 14) กล่าวว่า การกำหนดกลยุทธ์เป็นการตัดสินใจ กำหนดทิศทางขององค์กรว่าจะไปทิศทางใด สร้างจินตนาการวาดภาพอนาคต (วิสัยทัศน์) ของ องค์กรว่าองค์กรจะเหมือนอะไร ภาพอนาคตที่วาดฝันจะต้องเหมาะสมกับภารกิจ พันธกิจ องค์กรประกอบเบื้องต้นที่จะต้องปรากฏในแผนกลยุทธ์

1. วิสัยทัศน์สายงานหลักสำคัญ ซึ่งองค์กรจะต้องพัฒนาเพื่อเติมเต็มภารกิจ พันธกิจ เช่น สายงานหลักของธนาคารอาจจะมี แผนกบัญชีสินเชื่อ แผนกตรวจสอบสินทรัพย์

2. กำหนดดัชนีวัดความสำเร็จที่สำคัญ ในแต่ละสายงานหลักวิธีนี้จะวินิจฉัย ได้ว่าสิ่งต่าง ๆ จะชี้บ่งว่าองค์กรจะไปถึงเป้าหมายในแผนใหม่ เช่น ถ้าความพึงพอใจของลูกค้า เป็นเป้าหมายหนึ่ง ทีมวางแผนจะต้องตัดสินใจอะไรเป็นตัวบ่งชี้ความพึงพอใจของลูกค้าที่มากขึ้น บางทีตัวชี้วัดหนึ่งตัวอาจจะลดจำนวนผลผลิต ซึ่งลูกค้านำสินค้ามาคืน หรือนำมาเปลี่ยน ในกรณีนั้นองค์กรอาจจำเป็นต้อง ติดตามอย่างรอบคอบ เพื่อการตัดสินใจจำนวนสินค้านั้นเพิ่มขึ้น หรือลดลง

3. วิสัยทัศน์แรงขับเคลื่อนของแผนกลยุทธ์ ที่องค์กรจะใช้เพื่อความสำเร็จในภาพ อนาคต (วิสัยทัศน์) บางตัวอย่างของแรงขับเคลื่อนแผนกลยุทธ์ รวมถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ของฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ และระบบการติดตั้งการสำรวจยอดขายสินค้า

4. ตัดสินใจว่าวัฒนธรรมอะไร ที่จะเป็นเพื่อสนับสนุนสายงานหลักตัวชี้วัด ความสำเร็จ แรงขับเคลื่อนทางกลยุทธ์ ตัวอย่าง รูปแบบของวัฒนธรรม การมุ่งผลสัมฤทธิ์ และ วัฒนธรรมแบบสนับสนุนวัฒนธรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ บุคลากรจะได้รับรางวัลถ้าบรรลุผลสัมฤทธิ์ มิใช่การไม่เพิ่มผลผลิต วัฒนธรรมสนับสนุนบุคลากรมีคุณค่าในฐานะบุคคลที่ร่วมงาน ความ สามัคคีเป็นสิ่งสำคัญ

5. การตรวจสอบการปฏิบัติงาน หลังจากทีวิสัยทัศน์ถูกกำหนดขึ้น ทีม วางแผนต้องตรวจสอบการปฏิบัติงานในปัจจุบันหรือที่ผ่านมา ซึ่งในการวิเคราะห์นี้ทีมงาน เป็นต้องหาข้อมูลสารสนเทศ เช่น อัตราการผลิต รายได้ ผลตอบแทน การลงทุน การวิวาท อัตราการเข้าออกของพนักงาน วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ บุคลากรทุกระดับจะต้องให้ข้อมูล สารสนเทศ การตรวจสอบการปฏิบัติงานเป็นเรื่องที่มีรายละเอียดค่อนข้างมาก ต้องใช้เวลา แต่ ให้ทำเป็นปกติ การปฏิบัติงานเป็นตัวชี้วัดความสามารถขององค์กรที่จะขับเคลื่อนไปใน ทิศทางของวิสัยทัศน์

6. การวิเคราะห์สายงาน กลุ่มงาน ในแต่ละสายงาน/กลุ่มงานต้องวิเคราะห์แยกส่วนเพื่อวินิจฉัยว่าสายงานหรือกลุ่มงานไหนประสบความสำเร็จมากที่สุด กลุ่มงานไหนที่ย่ำแย่ ทีมวางแผนอาจจะต้องค้นหา ซึ่งระบบติดตามไม่พอเพียงที่จะตัดสินได้อย่างแน่ชัดว่าสายงานหรือกลุ่มงานไหนกำลังทำอะไรในกรณีนั้น ทีมต้องสร้างระบบติดตามให้พอเพียง

7. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมองค์การ (SWOT Analysis) ระหว่างขั้นตอนการตรวจสอบการปฏิบัติงาน ทีมวางแผนจะต้องดูจุดแข็ง และจุดอ่อน ที่เป็นสภาพแวดล้อมภายในขององค์การ โอกาส และปัญหาอุปสรรค เป็นสภาพแวดล้อมภายนอกต้องทำในแต่ละกลุ่มงาน หรือสายงานในองค์การ กิจกรรมนี้เรียกว่า การวิเคราะห์ SWOT (ย่อมาจาก Strengths Weaknesses Opportunities Threats) บุคลากรจะต้องช่วยกันวิเคราะห์องค์ประกอบของ SWOT

8. การวิเคราะห์คู่แข่ง การวิเคราะห์การปฏิบัติงานคู่แข่ง เป็นส่วนสำคัญของการตรวจสอบการปฏิบัติงาน คู่แข่งพยายามเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดโดยการแย่งลูกค้าจากองค์กรอื่น ทีมวางแผนจำเป็นต้องมีระบบเตือนภัย ตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อตรวจจับกลยุทธ์ของคู่แข่ง เพื่อพัฒนาแผนที่ดี เพื่อรักษาหรือเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งการตลาด

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์เป็นแผนการที่คิดขึ้นอย่างรอบคอบ มีลักษณะเป็นขั้นเป็นตอน มีความยืดหยุ่นพลิกแพลงตามสถานการณ์ มีความมุ่งหมายเพื่อเอาชนะคู่แข่งจันหรือเพื่อหลบหลีกอุปสรรคต่าง ๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ส่วนการคิดเชิงกลยุทธ์ หมายถึงความสามารถในการกำหนดแนวทางที่ดีที่สุดภายใต้สภาวะต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ การวางแผนกลยุทธ์ หมายถึง การวางแผนเพื่อเอาชนะหรือเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดแผนกลยุทธ์ ประกอบด้วย 1) การวินิจฉัยสายงานหลักสำคัญ 2) การกำหนดดัชนีวัดความสำเร็จ 3) การ-วินิจฉัยแรงขับเคลื่อนของแผนกลยุทธ์ 4) การตัดสินใจด้านวัฒนธรรม 5) การตรวจสอบการปฏิบัติงาน 6) การวิเคราะห์สายงาน 7) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมองค์การ และ 8) การวิเคราะห์คู่แข่งจัน

4. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ เจตคติ และพฤติกรรม

4.1 ความรู้ความเข้าใจ (Knowledge)

ความหมายของความรู้ความเข้าใจ

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ความรู้ความเข้าใจ” โดยสรุปความหมายได้ว่า ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถในการจำและเข้าใจรายละเอียดของข้อมูลต่าง ๆ ที่บุคคลได้สะสมไว้และถ่ายทอดกันมา ตลอดจนสามารถที่จะสื่อความหมายตีความ ขยายความและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ หลังจากที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ แล้ว (สุภกนิษฐ์ พลไพรินทร์. 2540 : 11 เกศินี จุฑาวิจิตร. 2540 : 35 และไพศาล หวังพานิช. 2526 : 112)

ความหมายของความรู้

บุญธรรม กิจปรีดาภิรัฐทธิ์ (2551 : 17) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า หมายถึง การระลึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่ปรากฏอยู่ในแต่ละเนื้อหาวิชา และวิชาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชานั้นด้วย

เกษม วัฒนชัย (2544 : 09-10) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า หมายถึง การรวบรวมความคิดของมนุษย์ จัดเป็นหมวดหมู่และประมวลสาระที่สอดคล้องกัน โดยนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นสิ่งที่เป็นสาระที่สอดคล้องกัน โดยนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นสิ่งที่เป็นสาระในระบบของข้อมูลข่าวสาร

สุภกนิษฐ์ พลไพรินทร์ (2540 : 7) ได้กล่าวถึงการวัดความรู้ว่า การวัดความรู้เป็นการวัดระดับความจำ ความสามารถในการคิด เข้าใจกับข้อเท็จจริงที่ได้รับการศึกษาและประสบการณ์เดิม โดยผ่านการทดสอบคุณภาพแล้ว จะแยกคนที่มีความรู้กับคนที่ไม่มีความรู้ ออกจากกัน ได้ระดับหนึ่ง

พจนานุกรมอเมริกันสมัยใหม่ (The Modern American Dictionary : N.p) ได้ให้คำจำกัดความของความรู้ที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความรู้ คือ ความคุ้นเคยกับข้อเท็จจริง (Fact) ความจริง (Truths) หรือหลักการทั่วไป (Principles)
2. ความรู้ คือ รู้ (Known) หรืออาจจะรู้ (May be Known)
3. ความรู้ คือ จิตสำนึก ความสนใจ (Awareness)

กล่าวโดยสรุป ความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ และรายละเอียดของเรื่องราวและการกระทำต่าง ๆ ที่บุคคลได้ประสบมาและเก็บสะสมไว้เป็นความจำที่สามารถถ่ายทอดต่อ ๆ ไปได้ และสามารถวัดความรู้ได้โดยการระลึกถึงเรื่องเหล่านั้นแล้วแสดงออกมา

ระดับของความรู้

ความรู้มีอยู่มากมายรอบ ๆ ตัวเรา และสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับดังต่อไปนี้ (มนตรี จุฬาวัดนทล. 2547 : 13)

ระดับแรก ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสิ่งรอบตัวเรา ซึ่งสามารถรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัส มองเห็น ได้ยิน ดมกลิ่น และลิ้มรสได้ เช่น ความร้อน เย็น ความสว่าง มีคเสียงดัง เบา กลิ่นหอม เหม็น และรสเค็ม-หวาน เป็นต้น ความรู้ระดับต้นนี้อาจเรียกว่า ความรู้สีก

ระดับที่สอง ได้แก่ ความรู้ด้านภาษา ซึ่งจะทำได้ทั้งอ่านและเขียนหนังสือได้ ฟังเข้าใจ ฟังวิทยุและดูทีวีรู้เรื่อง ตลอดจนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สะสมและตกทอดกันมา

ระดับที่สาม ได้แก่ ความรู้ด้านวิชาการ ซึ่งได้จากการศึกษาเล่าเรียน ทำให้คิดเลขเป็น คำนวณดอกเบี้ยได้ ออกแบบอาคารได้ เขียนบทละครได้ ใช้คอมพิวเตอร์เป็น รู้กฎหมายบ้านเมือง รู้จักกฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ เคมี และชีววิทยา วินิจฉัยโรค และรู้จักวิธีรักษาโรค เป็นต้น ความรู้วิชาการเหล่านี้ มักจะต้องเรียนรู้จากครู อาจารย์ เอกสาร ตำราทางวิชาการหรือผู้ที่รู้เรื่องนั้นมาก่อน

ระดับที่สี่ ได้แก่ ความรู้ใหม่ เป็นความรู้ที่ไม่เคยมีอยู่ก่อน ได้มาโดยการค้นคว้าวิจัย การคิดค้นกระบวนการใหม่ และควรจะหาแนวทางในการนำความรู้ใหม่ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา

บลูม และคณะ (Bloom et al. 1976 อ้างถึงใน สุภาพรณี จันทรพัฒนะ. 2546 : 9-10) ได้ทำการ ศึกษาและจำแนกพฤติกรรมด้านความอยากรู้ออกเป็น 6 ระดับ โดยเรียงตามลำดับชั้นความสามารถจากต่ำไปสูง ดังนี้

1. ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการจำหรือรู้สึกได้ แต่ไม่ใช้การใช้ความเข้าใจ ไปตีความหมายในเรื่องนั้น ๆ แบ่งออกเป็น ความรู้เกี่ยวกับเนื้อเรื่องซึ่งเป็นข้อเท็จจริง วิธีดำเนินงาน แนวคิด ทฤษฎี โครงสร้างและหลักการ

2. ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่างได้ ทั้งในด้านภาษา รหัส สัญลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม แบ่งเป็น การตีความ การแปลความ การขยายความ

3. การนำไปใช้ หมายถึง ความสามารถนำเอาสิ่งที่ประสบมา เช่น แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ไปใช้ให้เป็นประโยชน์หรือนำไปใช้แก้ปัญหาตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

4. การวิเคราะห์ ความหมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราว ออกเป็นส่วน ประกอบย่อย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบส่วนย่อย ปะหลัการหรือทฤษฎีเพื่อให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ

5. การสังเคราะห์ ความหมายถึง ความสามารถในการนำเอาเรื่องราวหรือ ส่วนประกอบย่อยเป็นเรื่องราวเดียวกัน โดยมีการคัดแปลง ริเริ่ม สร้างสรรค์ ปรับปรุงของเก่าให้มีคุณค่าขึ้น

6. การประเมินค่า หมายถึง ความสามารถในการพิจารณา ตัดสินคุณค่า ความคิดอย่างมีหลักเกณฑ์ เป็นการตัดสินใจว่าอะไรดีไม่ดียังไร ใช้หลักเกณฑ์เชื่อถือได้โดยอาศัยข้อเท็จจริงภายในและภายนอก

การวัดความรู้

จำนง พรายแย้มแฆ (2540 : 24-29) กล่าวว่า การวัดความรู้ นั้น ส่วนมาก นิยมใช้แบบทดสอบ ซึ่งแบบทดสอบนี้เป็นเครื่องมือประเภทข้อเขียนที่นิยมใช้กันทั่ว ๆ ไป แบ่งออกเป็นสองชนิดคือ

1. แบบอัตนัย หรือแบบความเรียง โดยให้เขียนตอบเป็นข้อความสั้น ๆ ไม่เกิน 1 ถึง 2 บรรทัดหรือเป็นข้อ ๆ ตามความเหมาะสม

2. แบบปรนัย แบ่งเป็น

2.1 แบบเติมคำ หรือเติมข้อความให้สมบูรณ์ แบบทดสอบนี้เป็นการวัดความสามารถในการหาคำหรือข้อความมาเติมลงในช่องว่างของประโยคที่กำหนดให้ถูกต้องแม่นยำ โดยไม่มีคำตอบชี้แนะมาก่อน

2.2 แบบถูกผิด แบบทดสอบนี้วัดความสามารถในการพิจารณาข้อความที่กำหนดให้ว่าถูกหรือผิด ใช่หรือไม่ใช่ จากความสามารถที่เรียนรู้มาแล้ว โดยจะเป็นการวัดความจำและความคิด ในการออกแบบทดสอบควรต้องพิจารณาถึงข้อความจะต้องชัดเจนถูกหรือผิดเพียงเรื่องเดียว สั้นกะทัดรัด ได้ใจความ และไม่ควรรใช้คำปฏิเสธซ้อน

2.3 แบบจับคู่ แบบทดสอบนี้เป็นลักษณะการวางข้อเท็จจริง เงื่อนไข ค่าตัวเลข หรือสัญลักษณ์ไว้สองด้านขนานกัน เป็นแถวตั้งสองแถว แล้วให้อ่านในข้อเท็จจริงในแถวด้านหนึ่งว่ามีความเกี่ยวข้อง จับคู่ได้พอดีกับข้อเท็จจริงในอีกแถวตั้งหนึ่ง โดยทั่วไปจะกำหนดให้ตัวเลือกในแถวตั้งด้านหนึ่งน้อยกว่าอีกด้านหนึ่ง เพื่อให้ได้ใช้ความสามารถในการจับคู่มากขึ้น

2.4 แบบเลือกตอบ ข้อสอบแบบนี้เป็นข้อสอบที่นิยมใช้กันในปัจจุบัน เนื่องจากสามารถวัดได้ครอบคลุมจุดประสงค์และตรวจให้คะแนนได้แน่นอน ลักษณะของข้อสอบประกอบด้วยส่วนข้อคำถามและตัวเลือก โดยตัวเลือกจะเป็นตัวเลือกที่เป็นตัวถูกและตัวเลือกที่เป็นตัวลวง ผู้เขียนข้อสอบต้องมีความรู้ในวิชานั้นอย่างลึกซึ้ง และรู้วิธีการเขียนข้อสอบ โดยมีข้อควรพิจารณา คือ ในส่วนข้อคำถาม ต้องชัดเจนเพียงหนึ่งเรื่อง ภาษาที่ใช้กะทัดรัดเหมาะสมกับระดับของผู้ตอบ มาใช้คำปฏิเสธหรือปฏิเสธซ้อนกัน และไม่ควรถามคำถามท่องจำและในส่วนตัวเลือก ควรมีคำตอบถูกเพียงคำตอบเดียวที่มีความกะทัดรัด ไม่ชี้นำหรือแนะคำตอบ มีความเป็นอิสระจากกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรียงตามลำดับตามปริมาณหรือตัวเลข ตัวลวงต้องมีความเป็นไปได้และกำหนดจำนวนตัวเลือก 4 หรือ 5 ตัวเลือก

เยวดี วิบูลย์ศรี (2540 : 99) กล่าวว่า การวัดความรู้นั้นเป็นการวัดความสามารถของบุคคลในการระลึกถึงถึงเรื่องราวหรือสิ่งที่เคยเรียนมาแล้วซึ่งคำถามที่ใช้ในระดับนี้ คือ ความจำ

ไพศาล หวังพานิช (2526 : 96-104) กล่าวว่า การวัดความรู้เป็นการวัดความสามารถในการระลึกเรื่องราวข้อเท็จจริงหรือประสบการณ์ต่างๆ หรือเป็นการวัดการระลึกประสบการณ์เดิมที่บุคคลได้รับคำสอน การบอกกล่าว การฝึกฝนของผู้สอนรวมทั้งจากตำราจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยคำถามวัดความรู้ แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. ถามความรู้ในเนื้อเรื่อง เป็นการถามรายละเอียดของเนื้อหา ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของเรื่องราวทั้งหลายประกอบด้วยคำถามประเภทต่าง ๆ เช่น ศัพท์ นิยาม กฎ ความจริงของรายละเอียดเนื้อหาต่าง ๆ
2. ถามความรู้ในวิธีการดำเนินการ เป็นการถามวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ ตามแบบแบบ ประเพณี ขั้นตอนการปฏิบัติงานทั้งหลาย เช่น การระเบียบแบบแผนลำดับขั้น แนวโน้มการจัดประเภทและหลักเกณฑ์ต่างๆ

3. ถามความรู้รวบยอด เป็นการถามความสามารถในการจดจำข้อสรุปหรือหลักการของเรื่องที่เกิดจากการผสมผสานหาลักษณะร่วมเพื่อรวบรวมและย้อนย่อลงมาเป็นหลักหรือหัวใจของเนื้อหา

ความหมายของความเข้าใจ

วันดี อุบลรัตน์ (2556 : 23) ได้ให้ความหมายของความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถทางสมองอย่างหนึ่งของมนุษย์ในการที่จะสามารถนำเอาความรู้ ความจำที่มีอยู่ในตนเองไปใช้ในลักษณะอื่น เช่น การแปลความ การตีความ และการขยายความ ได้อย่างมีเหตุผล

กัญญาดา อนุวงศ์ และ พิษณุญาณัก เจียมจรัสโชค (2555 : 9) ได้อธิบายถึงความเข้าใจ คือ กระบวนการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถครุ่นคิดถึงสิ่งนั้น และสามารถใช้มโนทัศน์ (Concepts) เพื่อจัดการกับสิ่งนั้นได้อย่างเพียงพอ สิ่งที่กำลังกล่าวถึงนี้อาจจะมีลักษณะเป็นนามธรรม หรือเป็นสิ่งที่ทางกายภาพก็ได้ เช่น บุคคล สถานการณ์ เป็นต้น

ความเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง ความสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ได้ทั้งภาษา รหัส สัญลักษณ์ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม แบ่งเป็น การตีความ การแปลความ การขยายความ (จักกริช ใจดี. 2542)

จักกริช ใจดี (2542 : 8-9) ได้แยกความเข้าใจออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การแปลความ คือ ความสามารถในการจับใจความให้ถูกต้องกับสิ่งที่สื่อความหมายจากภาษาหนึ่ง ไปสู่อีกภาษาหนึ่งหรือการสื่อสารจากรูปแบบหนึ่ง ไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง

2. การตีความ คือ ความสามารถในการอธิบาย หรือแปลความหมายหลาย ๆ อันมาเรียบเรียง โดยทำการจัดระเบียบ สรุปผลเป็นเนื้อความใหม่ โดยยึดเป็นเนื้อความเดิมเป็นหลัก ไม่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์อื่นใดมาใช้

3. การขยายความ คือ ความสามารถที่ขยายเนื้อหาข้อมูลที่รับรู้มาให้มากขึ้น หรือเป็นความสามารถในการทำนาย หรือคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างดีโดยอาศัยข้อมูลอ้างอิงหรือแนวโน้มที่เกินเลยจากข้อมูล

กล่าวโดยสรุป ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความทรงจำในเรื่องราว ข้อเท็จจริง รายละเอียดต่าง ๆ และความสามารถในการนำความรู้ที่เก็บรวบรวมมาใช้คัดแปลง อธิบาย เปรียบเทียบในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างมีเหตุผลและความรู้ความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรง

และรวมถึงการนำความรู้ความเข้าใจ ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ตามขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ

4.2 เจตคติ (Attitude)

ความหมายของเจตคติ

เจตคติ หรืออาจเรียกอีกอย่างว่า ทศนคติ ซึ่งเป็นความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ การกระทำสถานการณ์อื่น ๆ รวมทั้งท่าทีที่แสดงออกที่มุ่งถึงสถานภาพของจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของเจตคติดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 321) ให้ความหมายของทศนคติว่า ทศนคติ หมายถึง ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ประภาพร ภูวนาน (2546 : 9) ให้ความหมายของทศนคติว่าเป็นความคิดเห็น ซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างยิ่งต่อสถานการณ์ภายนอก

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2541 : 11) ได้ใช้คำว่า ทศนคติ โดยกล่าวว่า ทศนคติ เป็น อัชฌาสัย (Disposition) หรือแนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสนองต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้งคน วัตถุ สิ่งของ หรือความคิด (Ideals) ทศนคติอาจจะเป็นบวกหรือลบ ถ้าบุคคลมีทศนคติบวกต่อสิ่งใด ก็จะมีพฤติกรรมที่จะเผชิญกับสิ่งนั้น ถ้ามีทศนคติลบก็จะหลีกเลี่ยง ทศนคติเป็นสิ่งที่เรียนรู้ และเป็นการแสดงออกของค่านิยม และความเชื่อของบุคคล

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2540 : 3) ได้ใช้คำว่าทศนคติ แทนคำว่าเจตคติ กล่าวว่า ทศนคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลใดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจแสดงออกให้เห็นได้จากคำพูดหรือพฤติกรรมที่สะท้อนทศนคตินั้นๆ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538 : 22) ให้ความหมายของทศนคติว่า หมายถึง ความพร้อมในการกระทำของบุคคลต่อสิ่งใด บุคคลใด ความพร้อมดังกล่าวของบุคคลเห็นได้จากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงต่อสิ่งนั้นว่า ชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

เว็บสเตอร์ (Webster. 1983 : 7) ให้คำจำกัดความไว้ว่า เจตคติ คือการ แสดงออกของมนุษย์ ที่มาจากความรู้สึก ความคิด ซึ่งแสดงออกเป็นอารมณ์หรือความคิด

แคทซ์ (Katz. 1960 : 19) ได้กล่าวว่า เจตคติหมายถึงส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ความรู้สึกในการที่จะชอบหรือไม่ชอบ และความรู้สึกหรือความเชื่อซึ่งอธิบายถึงลักษณะ ตลอดจนความสัมพันธ์ของสิ่งหนึ่งที่มีต่อสิ่งอื่น ๆ

เคนดิเลอร์ (Kendiler. 1963 : 7) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ภาวะความพร้อมของแต่ละบุคคลในการที่จะแสดงพฤติกรรมในทางสนับสนุน หรือต่อต้านสภาวะการณ์บางอย่าง ต่อบุคคล ต่อสถาบันหรือต่อแนวคิดบางอย่าง อีกทั้งเป็นการผสมผสาน หรือการจัดระเบียบของความเชื่อที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งซึ่งผลรวมของความเชื่อเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ

ฮิลการ์ก (Hilkark. 2010 ; อ้างถึงใน สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2545 : 79) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความพร้อมที่จะตอบสนองต่อวัตถุ และสถานการณ์ต่าง ๆ

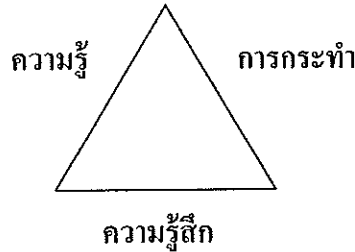
อัลพอร์ท (Alphort. 2011 ; อ้างถึงใน สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2545 : 79) ได้ให้ความหมายของสภาวะความพร้อมทางด้านจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ว่า สภาวะความพร้อมนี้ จะเป็นแรงที่กำหนดทิศทางของปฏิกิริยาของบุคคล ที่จะมีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

เธอร์สโตน (Thurstone. 1967 ; อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2543 : 243) ได้อธิบายว่า เจตคติเป็นระดับความมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งสามารถบอกความรู้สึกเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

กล่าวโดยสรุป เจตคติหรือทัศนคติ (Attitude) เป็นคำ ๆ เดียวกัน หมายถึง การแสดงออกของมนุษย์ซึ่งเป็นกริยาท่าทีรวม ๆ ของบุคคลที่เกิดจากความพร้อมหรือความโน้มเอียงของจิตใจภายใน ซึ่งแสดงออกต่อสิ่งเร้าหนึ่ง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิดด้วยความ คิดของบุคคล หรือความรู้สึกเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย หรือทำที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้รับ ได้พบเห็น หรือรับทราบซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกทางอารมณ์ว่าชอบหรือไม่ชอบ เจตคดียังเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น และความรู้หรือความจริง รวมทั้งความรู้สึกที่เราประเมินค่าออกมาทั้งในทางบวกและทางลบ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และมีแนวโน้มที่จะทำการตอบสนองต่อสิ่งนั้น ซึ่งอาจจะเป็นไปในทางสนับสนุนหรือปฏิเสธก็ได้

องค์ประกอบของเจตคติ

บุคคลปกติจะต้องประกอบด้วยอาการครบ 32 ประการ เช่นเดียวกันรูปสามเหลี่ยมจะประกอบ ด้วย 3 ด้าน สำหรับเจตคติมองค์ประกอบอยู่ 3 ประการ ซึ่งประกอบกันเป็นเจตคติของบุคคล ดังต่อไปนี้ (สงวน สุทธิเลิศอรุณ. อ้างแล้ว)

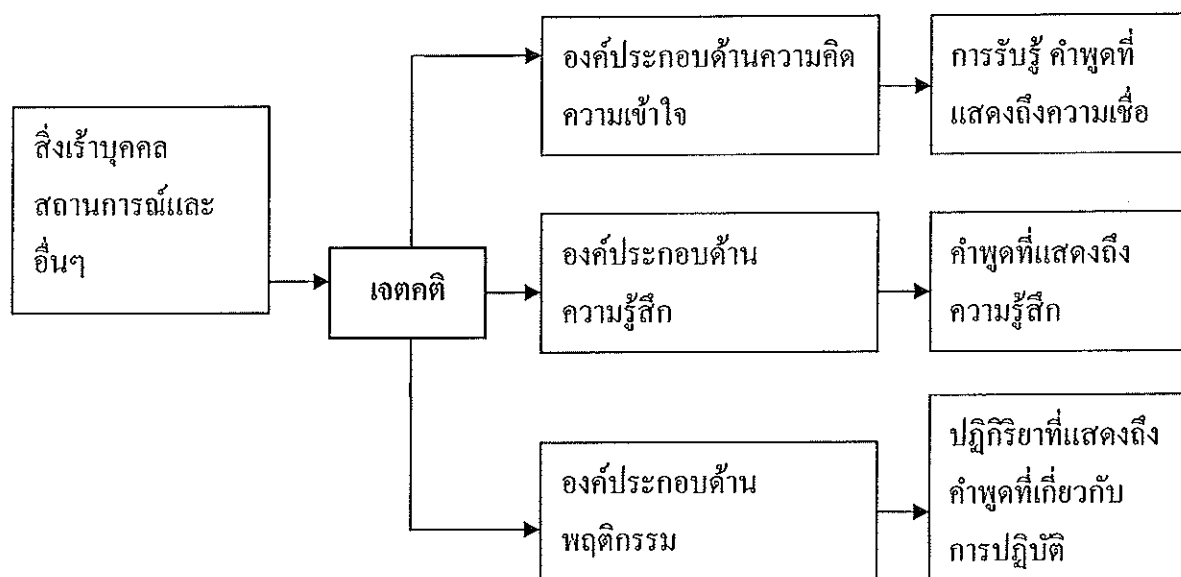
แผนภาพที่ 2 รูปแบบเจตคติ

อธิบายภาพได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านความรู้สึกลึก (Affective Component) การที่บุคคลมีเจตคติอย่างไร เช่น ชอบ ไม่ชอบอะไรก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญ คือ ความรู้สึกลึก
2. ด้านความรู้ (Cognitive Component) บุคคลจะมีเจตคติอย่างไรต้องอาศัยประสบการณ์
3. ด้านพฤติกรรม (Behavior Component) บุคคลจะมีเจตคติอย่างไรสังเกตได้จากการกระทำ และพฤติกรรม เจตคติดีมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นปฏิกริยากับสภาพแวดล้อม อาจสังเกตได้หรือสังเกตไม่ได้ แต่สามารถวินิจฉัยได้ว่า มีหรือไม่มี โดยใช้วิธีการหรือเครื่องมือทางจิตวิทยา

ทรานดิส (Trandis. 1971 : 4-5) ได้สรุปองค์ประกอบของเจตคติ ไว้ 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบด้านความคิดความเข้าใจ หมายถึง ความเชื่อ ความรู้ ความคิด และความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อเป้าหมายของเจตคติ
2. องค์ประกอบด้านความรู้สึกลึก หมายถึง ความรู้สึกลึกชอบ ไม่ชอบ หรือทำที่ ดีไม่ดี ที่บุคคลมีต่อเป้าหมายของเจตคติ
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม หมายถึง ความพร้อมหรือแนวโน้มที่บุคคล จะปฏิบัติต่อเป้าหมายของเจตคติ เขียนเป็นแผนภาพได้ ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 องค์ประกอบของเจตคติ

ประเภทของเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534 : 28) ได้แบ่งเจตคติออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เจตคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจโดยทั่วไป เป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคล เจตคติโดยทั่วไปได้แก่ ลักษณะของบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งในระเบียบประเพณี

2. เจตคติเฉพาะ (Specific Attitude) ได้แก่ สภาพทางจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคล สถานการณ์และสิ่งอื่น ๆ เจตคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกในลักษณะชอบไม่ชอบสิ่งนั้นคนนั้น ถ้าชอบหรือเห็นด้วยก็เรียกว่ามีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่ชอบและเห็นว่าไม่ดี เราเรียกว่ามีเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นหรือคนนั้น สำหรับเจตคติเช่นนี้เรากล่าวได้เจาะจงไปว่าคนนั้นมีเจตคติอย่างไรต่อครู ต่อเพื่อน เป็นต้น

ลักษณะของเจตคติ

สุรางค์ ไท้วตระกูล (2541 : 8) กล่าวถึง ลักษณะของเจตคติ โดยใช้คำว่า ทศนคติ ไว้ดังนี้

1. ทศนคติ เป็นสิ่งเรียนรู้

2. ทักษะคิด เป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บุคคลกล้าเผชิญกับสิ่งเร้าหรือหลีกเลี่ยง ดังนั้นทักษะคิดจึงมีทั้งบวกและลบ เช่น ถ้านักเรียนมีทักษะคิดบวกต่อวิชาคณิตศาสตร์นักเรียนจะชอบเรียนคณิตศาสตร์

3. ทักษะคิด ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ องค์ประกอบด้านความรู้สึก องค์ประกอบด้านความคิดความเข้าใจ และองค์ประกอบด้านพฤติกรรม

4. ทักษะคิด เปลี่ยนแปลงได้แต่ต้องอาศัยระยะเวลา การเปลี่ยนแปลง ทักษะคิดอาจจะเปลี่ยนแปลงจากบวกเป็นลบหรือจากลบเป็นบวก ซึ่งบางครั้งเรียกว่า การเปลี่ยนทิศทางของทักษะคิด หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงความเข้ม (Intensity) หรือความมากน้อย ทักษะคิด บางอย่างอาจจะหยุดเลิกไปได้

5. ทักษะคิด เปลี่ยนแปรตามชุมชนหรือสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก เนื่องจากชุมชนหรือสังคมหนึ่ง ๆ อาจจะมีค่านิยมที่เป็นอุดมการณ์พิเศษเฉพาะ ดังนั้นค่านิยมเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อทักษะคิดของบุคคลที่เป็นสมาชิก ในกรณีที่ต้องการเปลี่ยนทักษะคิดจะเปลี่ยนค่านิยม

6. สังคมประกิต (Socialization) มีความสำคัญต่อพัฒนาการทักษะคิดของเด็ก โดยเฉพาะทักษะคิดต่อความคิดและหลักการที่เป็นนามธรรม เช่น อุดมคติ ทักษะคิดต่อเสรีภาพในการพูด การเขียน เด็กที่มาจากครอบครัวที่สภาพเศรษฐกิจสังคมสูง จะมีทักษะคิดบวกสูง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 วิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

จงเจริญ เมตตา (2536 : 10-11) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเจตคติต่อบุคคลไว้หลายประการ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้ผู้บุคคลเตรียมพร้อม เพื่อกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งให้สำเร็จลงด้วยดี
2. ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพ เพราะเจตคติเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ
3. ทำให้รู้ล่วงหน้าว่าผลที่ได้จะเป็นอย่างไร ถ้านักคนมีเจตคติอย่างนั้นอะไรจะเกิดขึ้น
4. ช่วยให้ผู้สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เพราะสามารถหาสิ่งอื่นมาทดแทนได้

5. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งรอบ ๆ ตัว โดยการจัดรูปหรือจัดระบบสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเขา

6. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อน ซึ่งการมีปฏิริยาตอบหรือการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกไปส่วนมากจะทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้ หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม

7. ช่วยให้ผู้บุคคลแสดงออกถึงค่านิยมของตนเองซึ่งแสดงว่า เจตคตินั้นนำความพอใจให้ผู้บุคคลนั้น

การวัดเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534 : 77) ให้ความเห็นว่า เนื่องจากเจตคติค่อนข้างไปทางนามธรรมมากกว่ารูปธรรม เป็นความรู้สึกความเชื่อของบุคคลซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง การวัดเจตคติ จึงไม่สามารถจะวัดได้โดยตรง แต่วัดได้จากแนวโน้มของบุคคลที่แสดงออกทางภาษา และวัดในรูปของความเห็น การวัดเจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดและผู้ใดอาจจะใช้วิธีการสังเกตจากการกระทำ คำพูด การแสดงสีหน้าท่าทางหรือสัมภาษณ์ความรู้สึกนึกคิดของเขา แต่แบบวัดหรือเครื่องมือที่นักจิตวิทยานิยมใช้มากจะอยู่ในรูปแบบสอบถามหรือแบบสำรวจเรียกว่า แบบวัดเจตคติ

เซอร์สโตน (Thurstone. 1967 : 46) ให้ความเห็นว่า เจตคติจะวัดโดยตรงไม่ได้ แต่จะต้องวัดจากการแสดงออกในรูปของความคิดเห็นหรือภาษาพูด ซึ่งวัดได้ไม่แน่นอนนัก และควรจะวัดเจตคติจากพฤติกรรมที่แสดงออกจริง ๆ ซึ่งบางที่อาจเกิดความเคลือบใจได้ เนื่องจากพฤติกรรมของคนเราอาจบิดเบือนจากเจตคติที่มีอยู่จริง ดังนั้น เซอร์สโตน จึงใช้การวัดเจตคติจากคำตอบว่า “เห็นด้วย” หรือ “ไม่เห็นด้วย” กับข้อความในแบบวัดเจตคติแต่จะต้องไม่สรุปเอาเองว่าบุคคลนั้นจะปฏิบัติตามในข้อที่ตนเองเห็นด้วย ข้อความในแบบวัด เจตคติไม่ว่าแบบใดต้องไม่เป็นข้อความเกี่ยวกับความรู้ความจริง เพราะคำตอบของผู้ตอบต่อข้อความที่เป็นจริงจะไม่แสดงให้เจตคติของผู้ตอบ

กล่าวโดยสรุป เจตคติ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีเจตคติเชิงบวกจะแสดงพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ ในทางกลับกันถ้ามนุษย์มีจิตใจเชิงลบอาจจะแสดงพฤติกรรมเชิงก้าวร้าวทำลาย

4.3 พฤติกรรม (Behavior)

ความหมายของพฤติกรรม

ลีทริโซค วรานูสันติกุล (2546 : 9-11) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง ปฏิบัติและพฤติกรรมทุกชนิดที่มนุษย์แสดงออกทางรูปธรรม นามธรรม ตลอดเวลา สังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัส วาจา และการกระทำสามารถแบ่งพฤติกรรมออกได้เป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมภายนอก (Over Behavior) ซึ่งเป็นการกระทำที่สังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัสหรืออาจใช้เครื่องมือช่วย และพฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ บุคคลอื่นสามารถสังเกตได้

ราชบัณฑิตยสถาน (2540 : 368) ได้อธิบาย พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกมาทางกล้ามเนื้อ ความคิดของบุคคลที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายในจิตใจและภายนอก อาจทำไปโดยรู้ตัว ไม่รู้ตัว อาจเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ผู้อื่นอาจสังเกตการณ์กระทำนั้นได้ สามารถใช้เครื่องมือทดสอบได้

โยธิน ศันสนยุทธร และคณะ (2533 : 3) ได้กล่าวถึง พฤติกรรม หมายถึง การกระทำที่สังเกตได้ เช่น การพูด การเดิน การเต้นของหัวใจ การรับรู้ การคิด การจำ และการรู้สึก การกระทำที่สังเกตไม่ได้ เช่น ผู้กระทำรู้ตัว ไม่รู้ตัว หรือเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เป็นการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งกระตุ้นภายในและภายนอก

โกลเด็นสัน (Goldenson. 1984 : 90) ได้ให้คำจำกัดความของพฤติกรรมไว้ว่าเป็นการกระทำหรือตอบสนองการกระทำ ทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคลและเป็นปฏิสัมพันธ์ในการตอบสนองสิ่งกระตุ้นภายในหรือภายนอก รวมทั้งเป็นกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างมีจุดหมาย สังเกตเห็นได้ หรือเป็นกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการใคร่ครวญแล้วหรือเป็นไปอย่างไม่รู้ตัว

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกของจิตใจ ทั้งภายในและภายนอก เป็นการกระทำเพื่อสนองความต้องการของบุคคล ซึ่งบุคคลอื่นสังเกตและใช้เครื่องมือทดสอบได้

องค์ประกอบของพฤติกรรม

พฤติกรรมของมนุษย์ มีองค์ประกอบ 7 ประการ (สุชาติ มะโนทัย. 2539 : 9-10 อ้างถึงใน Cronbach. 1972 : 46)

1. ความมุ่งหมาย (Goal) เป็นความต้องการเพื่อให้เกิดกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้นความต้องการบางอย่างสามารถตอบสนองได้ทันที แต่บางอย่างต้องใช้เวลานานจึงบรรลุความต้องการได้
2. ความพร้อม (Readiness) คือ ระดับวุฒิภาวะหรือความสามารถที่จำเป็นในการทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการ
3. สถานการณ์ (Situation) เป็นเหตุการณ์ที่เปิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ
4. การแปลความหมาย (Interpretation) ก่อนที่จะทำกิจกรรมหนึ่งลงไป มนุษย์จะพิจารณาสถานการณ์ก่อนแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิธีการที่เกิดความพึงพอใจมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการ
5. การตอบสนอง (Response) เป็นการกระทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยวิธีการที่ได้เลือกแล้วในขั้นแปลความหมาย
6. ผลที่ได้รับหรือผลที่ตามมา (Consequence) เมื่อทำกิจกรรมแล้วย่อมได้รับผลการกระทำนั้น ผลที่ได้รับอาจเป็นไปตามที่คาดคิดหรืออาจตรงข้ามก็ได้
7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction to Thwarting) ในกรณีที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ มนุษย์ก็อาจจะย้อนกลับไปแปลความหมายของสถานการณ์และเลือกวิธีการใหม่

บลูม (Bloom. 1976 : 65-197) ได้กล่าวถึง พฤติกรรม ว่าเป็นกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำ อาจเป็นสิ่งที่สังเกตได้หรือไม่ได้ และพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. พฤติกรรมด้านความรู้ (Cognitive Domain)
2. พฤติกรรมด้านเจตคติ (Affective Domain)
3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)

1. พฤติกรรมด้านความรู้ (Cognitive Domain)

พฤติกรรมด้านความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ เป็นกระบวนการทางด้านสมอง ความสามารถทางด้านสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ การจำข้อเท็จจริงต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาความสามารถ และทักษะทางสติปัญญา การใช้ความคิด วิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจ จัดจำแนกได้ตามลำดับขั้นจากง่ายไปยาก ดังนี้

1.1 ความรู้ ความจำ (Knowledge) เป็นพฤติกรรมขั้นต้นเกี่ยวกับความจำได้หรือระลึกได้

1.2 ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ก็จะต้องมีความรู้มาก่อนถึงจะเข้าใจได้

1.3 การนำไปใช้ (Application) เป็นการนำเอาวิชาการ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ และแนวคิดต่างๆ ไปใช้

1.4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นขั้นตอนที่บุคคลมีความสามารถและมีทักษะในการจำแนกเรื่องราวที่สมบูรณ์ใด ๆ ออกเป็นส่วนย่อยและมองเห็นความสัมพันธ์อย่างแน่ชัดระหว่างส่วนประกอบที่รวมเป็นปัญหาหรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

1.5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในบุคคลในการรวบรวมส่วนย่อยต่างๆเข้าเป็นส่วนรวมที่เป็น โครงสร้างใหม่ มีความชัดเจน และมีคุณภาพสูงขึ้น

1.6 การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถของบุคคลในการวินิจฉัย ตีราคาของสิ่งของต่าง ๆ โดยมีกฎเกณฑ์ที่ใช้ช่วยประเมินค่านี้ อาจเป็นกฎเกณฑ์ที่บุคคลสร้างขึ้นมาหรือมีอยู่แล้วก็ตาม

2. พฤติกรรมด้านเจตคติ (Affective Domain)

เจตคติเป็นกระบวนการทางด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก ความรู้สึก ความสนใจ เจตคติการให้คุณค่า การปรับปรุงค่านิยม การแสดงคุณลักษณะตามค่านิยมที่ยึดถือ รวมไปถึงความเชื่อ ของความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ กัน จะบอกแนวโน้มของบุคคลในการกระทำพฤติกรรมทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย ซึ่งได้แบ่งขั้นตอนการเกิดพฤติกรรมด้านเจตคติ ได้ดังนี้

2.1 การรับหรือการให้ความสนใจ (Receiving or Attending) เป็นขั้นที่บุคคลถูกกระตุ้นให้ทราบสาเหตุการณ์หรือสิ่งบางอย่างเกิดขึ้น และบุคคลนั้นมีความยินดีหรือ

มีภาวะจิตใจพร้อมที่จะรับหรือให้ความพอใจต่อสิ่งเร้าเหล่านั้น ในการอมรับนี้ประกอบด้วย ความตระหนัก ความยินดีที่ความรับและการเลือกรับ

2.2 การตอบสนอง (Responding) เป็นขั้นที่บุคคลถูกจูงใจให้เกิดความรู้สึกผูกมัดต่อสิ่งเร้า เป็นเหตุให้บุคคลพยายามทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง พฤติกรรมขั้นนี้ประกอบด้วย ความยินยอม ความเต็มใจและความพอใจที่จะตอบสนอง

2.3 การให้ค่านิยม (Valuing) เป็นขั้นที่บุคคลมีปฏิกิริยาซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นยอมรับว่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับตนเอง และได้นำไปพัฒนาเป็นของตนเองอย่างแท้จริง พฤติกรรมขั้นนี้ส่วนมากใช้คำว่า “ค่านิยม” ซึ่งการเกิดค่านิยมนี้ประกอบด้วย ซึ่งการเกิดค่านิยมนี้ประกอบด้วย การยอมรับ ความชอบและการผูกมัดค่านิยมเข้ากับตนเอง

2.4 การจัดกลุ่มคำ (Organization) เป็นขั้นที่บุคคลจัดระบบของค่านิยมต่างๆ ให้เข้ากลุ่มโดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมนั้น ในการจัดกลุ่มนี้ประกอบด้วย การสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับค่านิยม และการจัดระบบของค่านิยม

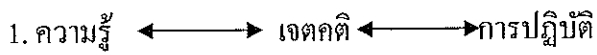
2.5 การแสดงลักษณะตามค่านิยมที่ยึดถือ (Characterization by Value or Complex) พฤติกรรมขั้นนี้ถือว่า บุคคลมีค่านิยมหลายชนิด และจัดอันดับค่านิยมเหล่านั้นจากดีที่สุสุดไปถึงน้อยที่สุด พฤติกรรมเหล่านี้จะเป็นตัวคอยควบคุมพฤติกรรมของบุคคล พฤติกรรมในขั้นนี้ประกอบด้วย การวางแผนทางการปฏิบัติ และการแสดงลักษณะที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนด

3. พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)

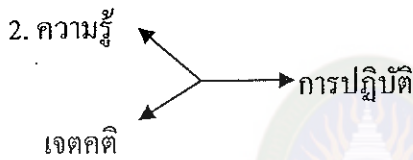
พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ ดังนี้ เป็นการใช้ความสามารถที่แสดงออกทางด้านร่างกาย ซึ่งรวมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกและสังเกตได้ เป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายที่บุคคลปฏิบัติออกมา โดยมีด้านความรู้และด้านเจตคติ เป็นตัวช่วยให้เกิดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่กระบวนการในการจะก่อให้เกิดพฤติกรรมนี้ ต้องอาศัยระยะเวลาและการตัดสินใจหลาย ๆ ขั้นตอน แต่นักวิชาการก็เชื่อว่ากระบวนการทางการศึกษาจะช่วยให้เกิดพฤติกรรมการปฏิบัติได้

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) และการปฏิบัติ (Practice)

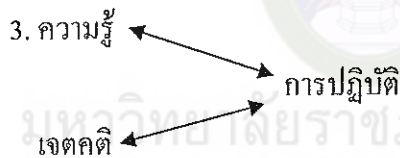
ชาร์ท (Schawrtz. 1980 : 28-31) ได้ศึกษาถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติ สามารถสรุปรูปแบบของความสัมพันธ์ได้เป็น 4 ลักษณะคือ

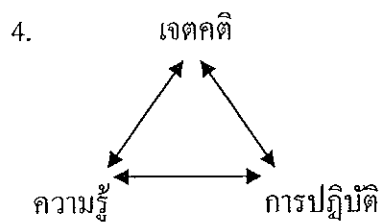
เจตคติเป็นตัวกลางที่ทำให้เกิดความรู้ และการปฏิบัติ ดังนั้น ความรู้มีความสัมพันธ์กับ เจตคติ และเจตคติมีผลต่อการปฏิบัติ

ความรู้และเจตคติมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการปฏิบัติตามมา

ความรู้และเจตคติต่างกันทำให้เกิดการปฏิบัติได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กัน

ความรู้มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม สำหรับทางอ้อมนั้นมีเจตคติเป็นตัวกลางทำให้เกิดการปฏิบัติตามมาได้

จากรูปแบบความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการเรียนรู้ พบว่า พฤติกรรมแต่ละด้านส่งผลทำให้เกิดการปฏิบัติตามมาในตอนสุดท้าย ซึ่งเป็นการกระทำของสิ่งมีชีวิต ที่สามารถวัด

ได้หรือสังเกตได้นั้นเอง มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ มากมาย พฤติกรรมที่นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างหนึ่งคือ พฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน เพื่อให้สังคมอยู่ได้โดยปกติสุข

กระบวนการวัดพฤติกรรม

จักรกฤษณ์ สาราณใจ (2549 : 4-5) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่มักจะมีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นลักษณะที่อยู่ภายใน ไม่สามารถจะสังเกตจับต้องได้ พฤติกรรมบางอย่างเป็นเพียงแนวคิดหรือสัจกัป ดังนั้น การวัดพฤติกรรมจึงค่อนข้างยุ่งยากมากกว่าการวัดปรากฏการณ์ธรรมชาติ โดยทั่วไปการวัดพฤติกรรมมักจะมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดพฤติกรรมที่ต้องการวัด ในการวัดแต่ละครั้งเราจะต้องทราบอย่างชัดเจนว่าเราต้องการวัดพฤติกรรมอะไร จะต้องกำหนดให้ชัดเจน

2. ศึกษาลักษณะและธรรมชาติของพฤติกรรมนั้น ผู้ที่จะวัดจะต้องศึกษาทำความเข้าใจกับพฤติกรรมที่จะวัดให้เข้าใจถึงลักษณะและธรรมชาติของพฤติกรรมนั้นอย่างถ่องแท้ เช่น พฤติกรรมนั้นคืออะไรหรือหมายความว่าอย่างไร มีองค์ประกอบเป็นอย่างไร มีกัมมิตี มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมหรือลักษณะอื่น ๆ อย่างไร เป็นต้น อาจจะต้องศึกษาแนวความคิดของผู้ที่กล่าวถึงพฤติกรรมเหล่านั้น หรือทฤษฎีที่ใช้อธิบายลักษณะของพฤติกรรมเหล่านั้น

3. นิยามพฤติกรรมให้ชัดเจน ให้ความหมายของพฤติกรรมที่จะวัดในเชิงปฏิบัติการว่าจะวัดค่าพฤติกรรมนั้นได้อย่างไร จะวัดหรือสังเกตจากลักษณะหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นรูปธรรมอะไรบ้าง

4. เลือกเทคนิคการวัด คือ เลือกวิธีการที่จะแปลงลักษณะหรือตัวบ่งชี้ให้เป็นค่าตัวเลขที่ใช้สื่อสารแทนค่าของพฤติกรรมเหล่านั้น ในทางจิตวิทยามักจะมีเทคนิควิธีวัดพฤติกรรมอยู่ 2 วิธีใหญ่ คือ

4.1 วิธีอัตนัย (Subjective Method) หมายถึง วิธีการกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมนั้น ๆ โดยอาศัยความรู้สึกเป็นเกณฑ์ การวัดวิธีนี้ผู้ถูกวัดจะได้รับการเสนอสิ่งเร้าให้แสดงพฤติกรรมตอบสนองแต่พฤติกรรมตอบสนองนี้ไม่สามารถแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกได้อย่างชัดเจน จะต้องอาศัยผู้ถูกวัดเป็นผู้รายงานระดับพฤติกรรมตอบสนองตามความรู้สึกของเขาให้ทราบแล้วจึงเปลี่ยนพฤติกรรมที่รายงานนั้นให้เป็นตัวเลข

4.2 วิธีปรนัย (Objective Method) หมายถึง วิธีการกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมนั้น ๆ จากพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตได้โดยมีเกณฑ์ที่แน่นอนไม่ว่าไรก็ตามที่ใช้

เกณฑ์เดียวกันจะได้ค่าตัวเลขที่เหมือนกัน เช่น อาจจะวัดจากความถี่ของพฤติกรรมที่แสดงออก หรือเวลาที่แสดงพฤติกรรม หรือความแรงของการแสดงพฤติกรรม หรือระยะทางที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพฤติกรรม การวัดด้วยแบบทดสอบมาตรฐานต่าง ๆ ก็จัดได้ว่าเป็นการวัดด้วยวิธีปรนัยด้วย

5. สร้างเครื่องมือวัด เป็นการสร้างสิ่งเร้าที่จะไปกระตุ้นให้ผู้ถูกวัดแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ต้องการวัดออกมา เครื่องมือวัดส่วนใหญ่ในทางสังคมศาสตร์มักจะเป็นแบบวัดข้อเขียน สิ่งเร้าจึงมักจะเป็นคำถามหรือข้อความให้แสดงความรู้สึกรู้สึกหรือพฤติกรรมตอบสนอง สิ่งเร้าเหล่านี้จะต้องสร้างขึ้นด้วยความระมัดระวัง ต้องทดลองปรับปรุงจนแน่ใจว่าสามารถใช้กระตุ้นให้ผู้ถูกวัดได้แสดงพฤติกรรมที่ต้องการวัดออกมาได้จริง และต้องตรวจสอบคุณภาพจนสามารถประกันได้ว่าเครื่องมือวัดนั้นจะให้ผลการวัดที่มีความตรง ความเที่ยงและความเป็นปรนัยได้ในระดับที่ควรจะเป็น

6. ดำเนินการวัด เป็นการใช้เครื่องมือที่ได้สร้างขึ้น ไปกระตุ้นให้ผู้ถูกวัดแสดงพฤติกรรมตอบสนองแล้วนำผลการตอบสนองนั้นมาแปลงให้เป็นตัวเลขคะแนนตามกฎเกณฑ์ที่กำหนด

ความเห็นของนักวิชาการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม

มีนักวิชาการได้นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม มีดังนี้

ไพศาล หวังพานิช (2542 : 63) กล่าวว่า ความรู้ คือ บรรดาข้อเท็จจริงในอดีต หรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่สะสมและสืบทอดกันมา โดยกระบวนการต่าง เช่น การฟัง การอ่าน หรือการเขียนทำให้เกิดความเข้าใจและนำความรู้ไปใช้ เช่น การพูด การแสดงออก ซึ่งความรู้นั้นเป็นขั้นแรกในการสร้างก่อให้เกิดพฤติกรรม

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 34) เห็นว่าความรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจแรงจูงใจที่จะเปลี่ยนพฤติกรรม ทำให้เกิดความสามารถในการปฏิบัติ เนื่องจากมีความรู้ ที่ถูกต้องและเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม สรุปได้ว่า ความรู้ คือ บรรดาข้อเท็จจริงหรือเรื่องราว การกระทำที่สืบทอดกันมาทำให้เกิดความรู้ความ

เข้าใจ และเกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือเจตคติและนำไปสู่พฤติกรรม การปฏิบัติหรือทักษะ

5. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

5.1 ความเป็นมาของประชาธิปไตย

การที่โลกมนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันหลายเผ่าพันธุ์ และหลากหลายวัฒนธรรมเช่นนี้ ทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องของความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวิธีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อที่จะทำให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขโดยธรรมชาตินั้นการอยู่ร่วมกันของ สังคมมนุษย์ สิ่งที่มีลักษณะ ไม่ได้ นั่นคือ ความ ไม่เข้าใจกัน การขัดแย้ง ได้เสียงกันตามความคิด การกระทบกระทั่งกัน การขัดแย้ง ได้เสียงกันตามความคิดเห็นของแต่ละคนที่เชื่อว่าตนถูกต้อง ความขัดแย้ง การ ได้เสียง และการหาข้อยุติต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์เป็นเรื่องละเอียดอ่อนใน ระยะเวลาแรกที่สังคมจะมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเช่นปัจจุบันนี้ การจัดระเบียบทางสังคม เกิดจากคำสั่งสอนของศาสนา จากศาสนาเป็นส่วนใหญ่เมื่อสังคมมนุษย์เริ่มมีจำนวนมากขึ้น ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ เริ่มปรากฏในหลาย ๆ ลักษณะ บางครั้งคำสั่งสอนทางศาสนาก็ไม่ สามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ทุกคน ดังนั้นจึงเริ่มสร้างกฎเกณฑ์ภายนอกจิตใจขึ้นมา ควบคุมมนุษย์ด้วยกันเอง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย และมีสันติสุข ระบบที่ประเทศทั้งหลายในโลก ได้คิดค้นขึ้นมาควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เช่นนี้ก็คือรูปแบบ การปกครองที่เรียกว่าระบอบการเมือง (กรมวิชาการ, 2542 : 1-2) ระบอบการเมืองแบบ ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมือง ที่เสนอรูปแบบในการปกครองที่หลายประเทศในโลกเห็นว่า เป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด ระบอบหนึ่ง เพราะว่าเป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนปกครองกันเอง ซึ่งเรียกว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อ ประชาชน ซึ่งที่มาของประชาธิปไตยนั้น มีนักวิชาการหลายท่าน ได้นำเสนอไว้ดังนี้

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2543 : 1) ได้กล่าวถึงที่มาของประชาธิปไตยว่าเป็นระบบ การเมืองในอุดมคติอย่างหนึ่งที่สังคมต่าง ๆ ส่วนมาก พยายามจะยึดถือเป็นหลักสำหรับการ ปกครองประเทศและสำหรับการสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลของตนเอง ทั้งนี้เพราะถือว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ขึ้นมา และเชื่อกันว่าการปกครองโดยหลาย ๆ คน จะทำให้การตัดสินใจ ได้ดีกว่าคนไม่กี่คน หรือคนเดียว

อมร รักษาสิทธิ์ (2542 : 12-13) กล่าวว่า การที่ประชาชนมีส่วนในการตัดสินใจปัญหาทางการเมืองในชุมชนของตนนั้น เป็นวิธีการที่สังคมของคนโบราณหลายแห่งได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสังคมอินเดียโบราณปรากฏว่า ประชาชนในวรรณะสูง ๆ ได้มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง หากพิจารณาอย่างผิวเผินอาจจะดูไม่มากนัก แต่ถ้านับทั้งวรรณะก็ไม่น้อยทีเดียว ถ้าจะเทียบกับการประชุมสภาประชาชนของนครรัฐกรีกโบราณ ซึ่งก็มีไม่มากนักอย่างไรก็ตามธรรมเนียมการปกครองของชมพูทวีปนั้นเราไม่ได้ศึกษากันมาก่อน จึงไม่ทราบว่าวิญญานของประชาธิปไตยในซีกโลกตะวันออกว่าอย่างไร การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยที่พูดกันอยู่ทุกวันนี้ มาจากธรรมเนียมของชาติตะวันตก ซึ่งได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม มาจากสมัยกรีกโบราณอีกทอดหนึ่ง

กรมกิจการพลเรือนทหารบก (2527 : 28) ได้สรุปว่าประชาธิปไตย เป็นลัทธิการเมืองที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ของชนส่วนใหญ่ ประกอบด้วยทฤษฎีปรัชญา ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทฤษฎีรัฐศาสตร์ นำมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมของแต่ละประเทศ

กล่าวโดยสรุป ความเป็นมาของประชาธิปไตย เป็นลัทธิการเมืองมาจากธรรมเนียมของชาติตะวันตก ซึ่งได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม มาจากสมัยกรีกโบราณอีกทอดหนึ่ง นำมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมของแต่ละประเทศได้ ส่วนมาก พยายามจะยึดถือเป็นหลักสำหรับการปกครองประเทศและสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลของตนเอง เพราะถือว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมขึ้นมา

5.2 ความหมายของประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตยมีนักวิชาการและเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

วิสุทธิ โภธิแทน (2554 : 122) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่า ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่ถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง คือ ประชาชนเป็นทั้งเจ้าของระบบการปกครอง ผู้กระทำการในระบบการปกครอง และเป้าหมายของระบบการปกครอง หรือประชาธิปไตยเป็นทั้งระบบกรรมสิทธิ์ วิธีการ และเป้าหมายของการปกครอง

นรนิติ เศรษฐบุตร (2554 : 275) กล่าวว่า ประชาธิปไตย หมายถึงระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่ในประเทศจีน ซึ่งนักวิชาการตะวันตกไม่ถือว่ามี การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์มักกล่าวเสมอ ๆ ใน

โอกาสประชุมสมัชชาพรรคหรือในโอกาสประชุมสภาประชาชนว่า “ประชาชนคือประเทศ และเป็นเจ้าของประเทศ” คือพยายามบอกว่าประเทศจีนก็มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเหมือนกัน ผู้นำของประเทศจำนวนไม่น้อยที่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกผู้นำ ก็กล่าวอ้างว่ามีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเช่นกัน โดยบอกว่าการปกครองนั้น “ทำเพื่อประชาชน”

จรรยา สุภาพ (2543 : 35-41) ได้สรุปความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย”

หมายถึง

1. ความปรารถนาที่ต้องการรักษาไว้ซึ่งความสำคัญของตนเอง และความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. การดำรงชีวิตเพื่อความผาสุกร่วมกัน โดยมีเจตนารมณ์ของประชาชนเป็นเครื่องนำทาง
3. รูปแบบการปกครอง และวิถีชีวิตที่ถือเอาเสรีภาพเป็นหลักสำคัญ
4. การเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถดำเนินการร่วมกันโดยไม่สูญเสียเสรีภาพตามที่แต่ละคนปรารถนา

5. การปกครองโดยเสียงของคนส่วนมาก โดยคำนึงถึงสิทธิของคนส่วนน้อย

สารานุกรมของอังกฤษ (Encyclopedia Britannica. 2000 : 274) ได้ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตย คือ การปกครองโดยรัฐบาลรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีพื้นฐานจากแนวความคิดในการปกครองตนเอง ของประชาชน และในปัจจุบันเป็นสถาบันที่ เป็นผู้แทนจากการเลือกตั้งโดยเสรีของประชาชน ซึ่งมีหน้าที่ดูแลความทุกข์ สุข ของประชาชน หรือเป็นวิถีชีวิตของประชาชนรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการในความเสมอภาคกันของแต่ละบุคคล และหลักการเสมอภาคกัน ในด้านสิทธิเท่าเทียมกันในการดำรงชีพของบุคคลซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 13-14) ได้อธิบายว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีความรู้ความสามารถ และได้รับความไว้วางใจจากประชาชน ให้เป็นตัวแทนเข้าไปบริหารประเทศ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีจุดเด่นที่สอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ส่วนใหญ่ โดยการยึดหลักการพื้นฐานสำคัญในการปกครองด้วยหลักที่ว่า

1. มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน
2. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลสามารถที่จะปกครองตนเองได้

3. มนุษย์มีสิทธิ เสรีภาพ และต้องการมีหลักประกันในการใช้สิทธิเสรีภาพของตน โดยสมบูรณ์

นอกจากนี้ประเทศที่จะเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ประชาชนต้องมีลักษณะดังนี้ คือ

- 3.1 การพัฒนาตนเอง
- 3.2 รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพในเชิงสร้างสรรค์
- 3.3 มีความรับผิดชอบ
- 3.4 มีวินัยในตนเอง
- 3.5 เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม
- 3.6 การใช้สติปัญญาและเหตุผล

อมร รักษาสัตย์ (2542 : 13) ได้อธิบายว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจากคำว่า “ประชา + ธิปไตย” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Democracy” ซึ่งมาจากภาษากรีก Demokratia ที่มาจากคำว่า Demos (ประชาชน) และ Cratos (การปกครอง) ความหมายตามฉบับเดิมที่ อริสโตเติล (Aristotle) ให้ไว้คือ สภาวะที่คนเป็นไทย และคนยากจน ซึ่งมีจำนวนข้างมากในสังคมได้รับมอบหมายให้กำอำนาจไว้ในมือประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ที่สุดได้รับการเรียกเช่นนั้นได้ ก็เพราะมีสภาพแห่งความเสมอภาคปรากฏอยู่ในที่นั้น และกฎหมายของรัฐมุ่งรับรองความเสมอภาคนั้น และเพราะว่าคนยากจนจะไม่ต้องอยู่ใต้บังคับของกฎหมายต่ำต้อยกว่าร่ำรวย หรือว่าอำนาจสูงสุดจะไม่ต้องอยู่ในกำมือของฝ่ายใด แต่ทั้งสองฝ่ายจะมีส่วนใช้อำนาจนั้นด้วยกัน ถ้าคนส่วนใหญ่เห็นว่าเสรีภาพ และความเสมอภาคจะมีอยู่ในประชาธิปไตยแล้วทุกแผนการของรัฐบาลก็ต้องเปิดประตูให้แก่ทุกคน ดังนั้นที่ใดที่ประชาชนเป็นฝ่ายข้างมาก และสิ่งที่พวกเขาตกลงจะแนบจะเป็นกฎหมายจึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าในสภาวะเช่นนั้นก็ควรจะเรียกได้ว่าเป็น “ประชาธิปไตย” ความเชื่อแบบประชาธิปไตยมีรากฐานมาจากปัจเจกชนนิยม (Individual) ซึ่งปัจเจกชนนิยมมีความเป็นอิสระ เสรีภาพของบุคคล และมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐว่า รัฐมีอยู่เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มั่นคง ปลอดภัย และสมบูรณ์มากกว่าที่จะถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเหนือบุคคล

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2542 : 54-62) ได้อธิบายถึงอุดมการณ์ของประชาธิปไตยว่า

1. การมีความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาในการทำงานร่วมกันของมนุษย์ ศรัทธาบนความมีเหตุผลของมนุษย์

2. เชื่อในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การพูด การพิมพ์เผยแพร่ การประชุมการรวมกลุ่ม การจัดตั้งสมาคม การจัดส่งพรรคการเมือง เป็นต้น

3. เชื่อว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันตามกฎหมายและการเมืองทุกคน จะได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและกฎหมายเท่าเทียมกัน ควรมีสหสิทธิเสรีภาพทางการเมือง และการดำเนินชีวิตเท่าเทียมกัน โดยไม่แยกเพศ ชาติกำเนิด และฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม ว่าเป็นอย่างไร รวมทั้งการได้รับโอกาสในการแสวงหาการศึกษา การทำงานที่เท่าเทียมกัน อีกด้วย

4. เชื่อว่าอำนาจทางการเมืองปกครองของรัฐบาล เกิดขึ้นจากการยินยอมของประชาชน ดังนั้นรัฐบาลที่ชอบธรรมจึงต้อง เป็นรัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน

5. เชื่อว่าสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นกลไกของรัฐที่มีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม รัฐต้องเข้าไปแทรกแซงในกิจการของเอกชนให้น้อยที่สุด

6. เชื่อว่าประชาชนมีสิทธิเสรีภาพที่จะทำการต่อต้านรัฐบาล ที่ไม่ปฏิบัติการเพื่อช่วยคนในสังคมให้บรรลุถึงความสมบูรณ์ เพราะรัฐจะอยู่ได้ก็ด้วยเป้าหมายที่คุ้มครองชีวิตทรัพย์สินแสวงหาความสุขให้แก่ประชาชน

จอร์จ นวลนิ่ม (2540 : 216) ได้สรุปวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยว่ามีลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีซึ่งกันและกัน
2. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการใช้เหตุผล และตกลงกันด้วยสันติวิธี
3. การมีใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาต่างๆ ด้วยวิจรรณญาณ
4. การยอมรับในความเสมอภาคในโอกาสของบุคคล
5. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
6. ใจกว้างในอันที่จะเปลี่ยนทัศนคติเดิมของตน ไปสู่ทัศนคติใหม่ที่มีเหตุผลดีกว่า

ถูกต้องกว่า

7. มีความสนใจในกิจการบ้านเมือง และสนใจในการเข้าไปมีส่วนร่วม

กิจกรรมทางการเมือง

8. มีวินัยแห่งตน มีหน้าที่ความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองของตน
9. ชอบแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล โดยมีเจตนาสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งที่ดีกว่า

ดีกว่า

10. เคารพในกติกาประชาธิปไตย

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2540 : 18) ให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยมีลักษณะสำคัญคือ

1. ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ และเป็นผู้ปกครองประเทศ
2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อม
3. เป็นการปกครองที่มุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับประโยชน์มากที่สุด นโยบายและการดำเนินการของรัฐต้องมุ่งประโยชน์กับคนส่วนใหญ่

4. ยึดเสียงข้างมากเป็นหลักในการปกครอง

5. ประชาชนมีความเสมอภาคกัน และมีสิทธิเสรีภาพตามที่กฎหมายกำหนด

6. ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมรัฐบาลทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม

สุขุม นวลสกุล (2540 : 3) กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตย คือการปกครองที่สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่

นภดล ลำเนาเงิน (2528 : 13) กล่าวถึงค่านิยมพื้นฐานประชาธิปไตยว่ามีพื้นฐานประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

1. มีค่านิยมที่ดีต่อการเป็นมนุษย์ โดยเชื่อว่ามีความสามารถที่จะปกครองตนเองได้ และเป็นผู้ที่มีเหตุผล
2. มีความเชื่อว่ารัฐบาลและรัฐนั้นเป็นเครื่องมือของสังคม และต้องตอบสนองความต้องการของปัจเจกชน
3. มีความเชื่อในสิทธิ และอำนาจของประชาชนที่สามารถต่อต้านผู้ปกครองได้ในกรณีที่ผู้ปกครองตอบสนองเจตนารมณ์ของประชาชน

กล่าวโดยสรุป ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ยึดหลักความเสมอภาค เสรีภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่

5.3 หลักการแห่งประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ นับได้ว่ามีพัฒนาการสำคัญมาจากระบบการปกครองที่ประชาชนเข้ามามีสิทธิเสียงในการตัดสินใจโดยตรง นับตั้งแต่สมัยนครรัฐเอเธนส์แห่งกรีกโบราณ ย้อนหลังไปราว 3,000 ปีก่อนหน้า และได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องในฐานะหนึ่งในระบอบ/รูปแบบการปกครองที่สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองมนุษย์ในแต่ละช่วงสมัยผ่านการประสมประสานแนวความคิดตามทัศนะของนักปรัชญาทาง

การเมืองในยุคต่าง ๆ โดยเฉพาะแนว ความคิด อุดมการณ์ว่าด้วยอำนาจธิปไตย ที่เป็นอำนาจ การปกครองสูงสุดแห่งรัฐเป็นของประชาชนอันได้แก่ อุดมการณ์เสรีนิยมสมัยใหม่ที่มุ่งเน้น การให้สิทธิเสรีภาพแก่ปัจเจกบุคคล ซึ่งเฟื่องฟูเป็นที่นิยมมาตั้งแต่ยุคหลังสมัยกลาง หลักการ แห่งประชาธิปไตยมีนักวิชาการและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (2543 : 16-18) ได้ให้หลักการของประชาธิปไตยเพื่อให้มี ประสิทธิภาพในการใช้โอกาส ทั้ง โอกาสที่จะพัฒนาตนเองและ โอกาสที่จะให้ศักยภาพที่มีอยู่ใน ตัวของแต่ละคนออกไปเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมว่าต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ข้อ คือ

1. มีสิทธิเสรีภาพ เพราะเสรีภาพเป็นเครื่องมือเพื่อจะสร้าง และใช้โอกาส คนที่มี โอกาส คือคนที่ไม่ถูกปิดกั้น เสรีภาพเป็นตัวช่วยเปิด โอกาสให้ศักยภาพของเรามีช่องทาง ออกไปเป็นประโยชน์ได้จริง

2. มีความเสมอภาค เพราะความเสมอภาคเป็นขอบเขต และเป็นเครื่องสมาน การที่จะใช้เสรีภาพต้องมีขอบเขต คือความเสมอภาคที่จะไม่ล่วงล้ำก้ำเกินไม่ละเมิดต่อผู้อื่น และมี โอกาสที่จะใช้เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน

3. มีภราดรภาพ คือความเป็นที่พี่น้องกัน ภราดรภาพเป็นฐาน และเป็น สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้การใช้เสรีภาพ และความเสมอภาคเกิดผลงอกงาม และสัมฤทธิ์ผลได้ จริง นอกจากนี้ภราดรภาพจะเป็นตัวเพิ่มพลังด้วย คือ ทำให้เกิดกำลังมากขึ้น

ทินพันธ์ นาคะตะ (2543 : 9-12) กล่าวไว้ว่า หลักเกณฑ์สำคัญของการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยมี 4 ประการดังนี้

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจใน การออกกฎหมายบริหารและตุลาการ ทั้งนี้ ในการใช้อำนาจนั้นอาจกระทำโดยตรง เช่น การ ชุมนุมของชาวเอเธนส์โบราณ เพื่อร่วมกันตัดสินใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือโดยวิธีอ้อม โดย ประชาชนใช้อำนาจในการออกกฎหมายผ่านทางสภาผู้แทนราษฎร ใช้อำนาจบริหารผ่านทาง ฝ่ายบริหาร และใช้อำนาจตุลาการผ่านทางศาล การใช้อำนาจของประชาชนโดยวิธีอ้อม ซึ่ง ประเทศต่าง ๆ เกือบทั้งหมดในปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักการที่ฝ่ายปกครองจะต้อง ได้รับความยินยอมจากผู้ใต้การปกครองหรือประชาชน

2. หลักความเสมอภาคของบุคคล กล่าวคือถือว่าบุคคลมีฐานะทางสังคมเท่า เทียมกันทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในเรื่องฐานะ ของบุคคล ไม่ว่าจะชาติวุฒิ หรือคุณวุฒิของบุคคลนั้น ๆ จะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะความเสมอภาค เท่าเทียมกันทางการเมือง ซึ่งหมายความว่า ประชาชนพลเมืองทุกคนมีโอกาสมากเท่าเทียมกันใน

กระบวนการตัดสินใจในนโยบายการปกครองประเทศ โดยยึดหลักการสำคัญว่า “คนเดียวมิสิทธิลงคะแนนได้เสียงเดียว” และโอกาสเท่าเทียมกันเช่นว่านี้ จะต้องประกอบด้วยเสรีภาพ ไม่ถูกบังคับหรือกำหนดให้เลือก การมีสิทธิตามกฎหมายของประชาชนพลเมือง ในการออกเสียงเลือกตั้งของประเทศสหภาพโซเวียต ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้กำหนดตัวเลือกมาให้ ก็ไม่เรียกว่า มีความเสมอภาคกันในทางการเมือง

3. การยึดถือเจตนารมณ์ของปวงชน หลักการนี้ยืนยันอำนาจของประชาชนในข้อแรกกล่าวคือ ถือว่าในการที่จะพิสูจน์ให้เห็น โดยแน่ชัดว่าผู้ปกครองเป็นเพียงตัวแทนที่ใช้อำนาจแทนปวงชน ไม่ใช่อำนาจของตัวเอง รัฐบาลจะต้องดำเนินการหรือจัดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามเจตนารมณ์ของปวงชน โดยวิธีการปฏิบัติเพื่อย้ำหลักการนี้ ได้แก่ การบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้ประชาชนเลือกตั้งรัฐบาลเป็นครั้งคราว หรือการกำหนดให้มีกลไกทางสถาบันบางอย่าง เช่น การเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายเพื่ออภิปรายมติ หรือวิธีการให้ประชาชนร่างกฎหมายโดยตรง เป็นต้น

4. การยึดถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก และเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อยเนื่องจากในสังคมหนึ่งๆ นั้นมีสมาชิกจำนวนมาก ย่อมเป็นธรรมดาที่ทุกคนจะมีความเห็นพ้องหรือมีเจตนารมณ์อย่างเดียวกัน ไม่ได้ทั้งหมด การใช้อำนาจปกครองของประชาชนจะเป็นไปได้จะต้องใช้หลักการของเสียงข้างมาก และการเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ เป็นกรรมวิธีทางปฏิบัติของหลักเกณฑ์นี้ แต่เพราะเราไม่มีทางที่จะแน่ใจได้ว่า คนกลุ่มใหญ่จะใช้วิจารณญาณของเขาไปในทางที่ถูกที่ควร ใดๆ ได้ทุก ใดๆ คราว คนกลุ่มใหญ่ก็อาจถูกอิทธิพลของอารมณ์ได้ในบางโอกาส หรือเกิดความเชื่อมั่นในอำนาจ ซึ่งเป็นไปได้อย่างมาก และเคยปรากฏมาหลายครั้ง ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการป้องกันมิให้มีการกดขี่ข่มเหงคนกลุ่มน้อยเกิดขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดระบบเผด็จการของคนส่วนใหญ่

จิระโชค วีระชัย สุรพล ราชภัฏทาร์กซ์ และวรพันธ์ ทับสุวรรณ (2542 : 288) ได้ให้หลักการเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่เรียกว่า ทศบัญญัติ หรือ หลักสิบประการ ดังนี้

1. อำนาจสูงสุด (อธิปไตย) มาจากราษฎร
2. ขั้นตอนการเลือกผู้นำเป็นไปอย่างเสรี
3. ผู้นำมีความรับผิดชอบ
4. ระบอบความเสมอภาค (ของราษฎร โดยกฎหมาย) ขอมรับ
5. สนับสนุนพรรคการเมืองที่มีมากกว่าหนึ่ง

6. พึงเห็นความหลากหลายในชีวิตประจำวัน
7. ไม่กีดกันกลุ่มสำคัญๆ จากการมีส่วนร่วมในการบริหาร
8. เน้นการมีทัศนคติแบบประชาธิปไตย
9. ให้สำนึกเป็นพลเมืองดี
10. มีศรัทธาในมนุษย์ทุกคน หรือมีศรัทธาต่อ โลก

นอกจากนั้น ยังได้สรุปหลักการประชาธิปไตยไว้ ได้แก่ 1) การควบคุมผู้วางนโยบายโดยประชาชน 2) ความเสมอภาคทางการเมือง 3) เสรีภาพทางการเมือง หรือประสิทธิผลในการควบคุมโดยประชาชน และ 4) หลีกเลี่ยงเสียงส่วนมาก

วิทยา สุจริตชนารักษ์ และสมบูรณ์ สุขสำราญ (2528 : 14-17) ได้ให้หลักสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้ 6 ประการคือ

1. อธิปไตยของปวงชน หมายถึงอำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน เพราะผู้ปกครองหมายถึงการรักษา และสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในสังคมซึ่งแสดงออกมาโดยการที่ประชาชนหรือบุคคลได้รับความพึงพอใจ
2. หลักการหมุนเวียน เปลี่ยนตัวของผู้ใช้อำนาจธิปไตยก็ต้องหมดสิ้นไป ดังนั้นการหมุนเวียนเปลี่ยนตัวของผู้ปกครองจึงเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและสิ่งที่ตามมาคือ มีการเลือกตั้งเกิดขึ้น
3. สิทธิเสรีภาพ ได้แยกการอธิบายความหมาย ได้แก่ สิทธิหมายถึง อำนาจที่ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย ส่วน เสรีภาพ หมายถึง การที่เราสามารถทำอะไรได้ตามความปรารถนาโดยไม่ถูกก้ำกัวย หรือแทรกแซงจากผู้อื่น ยกเว้น เสรีภาพจะต้องไม่ละเมิดหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่เป็นข้อตกลงของสังคมกำหนดไว้ เพราะฉะนั้นสิทธิและเสรีภาพเป็นของคู่กัน รัฐต้องให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน และเป็นสิ่งที่ระบบการปกครองประชาธิปไตยต้องทำให้เกิดขึ้น
4. ความเสมอภาค หรือความเท่าเทียมกัน มีหลักเกณฑ์ คือ การที่มนุษย์เกิดมาไม่มีความแตกต่างในทางการเมือง แม้ว่าสถานภาพที่แตกต่างกันอย่างไร ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน หมายความว่าในทางปฏิบัติ ความเสมอภาคมีอยู่ 3 ลักษณะ คือเสมอภาคตามกฎหมาย เสมอภาคในทางการเมือง และเสมอภาคในทางโอกาส
5. หลีกเลี่ยงกฎหมาย หมายความว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยต้องอาศัยเกณฑ์คือ ตัวกฎหมายต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา รวมทั้งรัฐธรรมนูญ ที่

เป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้นกฎหมายจะต้องเป็นหลักประกันสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค
คุ้มครองประชาชน

6. หน้าที่ของประชาชน เนื่องจากบุคคลมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค
แต่ในการปกครองต้องอาศัยบุคคลต่าง ๆ ให้ความร่วมมือ ดังนั้น รัฐมิได้ให้บริการแก่คนเพียง
อย่างเดียว แต่ประชาชนต้องมีหน้าที่กระทำการต่าง ๆ เพื่อรัฐด้วย

กล่าวโดยสรุป หลักการแห่งประชาธิปไตย ประกอบด้วย 4 หลักการ ได้แก่ 1) มี
สิทธิเสรีภาพที่ไม่ถูกปิดกั้น 2) มีความเสมอภาคที่จะไม่ล่วงล้ำก้ำเกิน ไม่ละเมิดต่อผู้อื่น 3) มี
ภราดรภาพเป็นฐาน เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้การใช้เสรีภาพและความเสมอภาคเกิดผลงอก
งาม และสัมฤทธิ์ผลได้จริง และ 4) อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนเป็น
ผู้ใช้อำนาจในการออกกฎหมายบริหารและตุลาการ

6. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตย

แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตย ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษา
ได้ให้ความเห็นในด้านที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย ดังนี้

กรมวิชาการ (2541 ข : 2) กล่าวไว้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะต้อง
ประกอบขึ้นด้วย องค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ต้องมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
2. ต้องมีกฎหมายรัฐธรรมนูญที่มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ปฏิบัติขึ้น
3. ต้องมีรัฐบาลที่ได้มาจากเลือกตั้ง คือ มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

กรมวิชาการ (2541 ก : 62) ได้กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นวัฒนธรรมการอยู่
ร่วมกันของคนในประชาคมใดประชาคมหนึ่งหรือหลายๆประชาคม ที่ถือหลักความเท่าเทียม
กัน ถือหลักหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกัน ถือหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือหลักการใช้
สิทธิใช้เสียงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันอย่างเสมอภาค หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ประชาธิปไตย
ไม่จำเป็นต้องเป็นพวกมากลากไป แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับวิถี
ชีวิตร่วมกัน ดังนั้นหัวใจประชาธิปไตยคือ ทุกคนต้องมีสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของ
ตนเองอีกทั้งยังต้องเคารพสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้อื่นเสมออกันกับเรา ระบอบการ
มีส่วนร่วมของทุก ๆ คน ในหลักความเสมอภาค ที่เคารพสิทธิหน้าที่ซึ่งกันและกัน และสำนึก
ในหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลที่พึงมีต่อกัน ทั้งนี้จะให้ส่วนรวมอยู่ได้ต้องพึ่ง
ประชาธิปไตย การเลือกตั้งเป็นเพียงเลี้ยวหนึ่งเท่านั้นการสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น ขึ้นที่

การเคารพความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นและความเป็นมนุษย์ของตนเองที่มีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

1. ระบบประชาธิปไตย คือ รูปแบบหรือกระบวนการในการทำงานโดยใช้กระบวนการกลุ่มในการวางแผนทำงานร่วมกัน ประเมินผลการทำงานร่วมกัน และรับผลแห่งการทำงาน ร่วมกัน โดยทุกคนในกลุ่มต้องมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน เมื่อมีปัญหาในการทำงานเกิดขึ้น ต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน เป็นรูปแบบหรือกระบวนการในการทำงานโดยใช้เหตุผลในการตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออก

2. รู้จักเลือกคนดีมีความรู้ มีความสามารถและมีความรับผิดชอบเข้าทำงาน แทนหมู่คณะ

3. รู้จักขั้นตอนในการดำเนินงาน โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อไปนี้

3.1 การวางแผน

3.2 การปฏิบัติตามแผน

3.3 การประเมินผลงาน

4. สามารถปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ

5. ทุกคนร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม และร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน

ศาสตราจารย์ (2528 : 128-129) ได้ให้ความเห็นว่า บุคคลในสังคมประชาธิปไตยควรมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (Respect for Individuals) คือทุกคนให้เกียรติกันทั้งกาย วาจา และความคิด

2. แบ่งปันร่วมงาน และประสานงานกัน (Sharing Participating and Cooperating) คือ บางงานกันตามความสามารถ ไม่หลีกเลี่ยง ร่วมมือกันตามอัธยาศัย ประสานงานกันตามที่ตกลงกันได้

3. เชื้อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faithful in the Method of Intelligence) คือ ใช้ปัญญาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งชี้ทาง

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548 : 50-51) ยังได้กล่าวถึงโรงเรียนกับการจัดกระบวนการกลุ่มไว้ว่า นอกจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียน โดยเน้นกระบวนการกลุ่มเพื่อเป็นตัวนำให้นักเรียนฝึกพฤติกรรมประชาธิปไตยแล้ว โรงเรียนควรจัดองค์ประกอบอื่น ๆ ในโรงเรียนอย่างน้อย 3 องค์ประกอบซึ่งได้แก่ การสร้าง

บรรยากาศในโรงเรียนการจัดชั้นเรียน และการส่งเสริมบุคลิกภาพของครูให้มีลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตประชาธิปไตยดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศในโรงเรียน หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย คือ

1.1 การบริหารกิจการในโรงเรียน ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปของคณะกรรมการที่ให้โอกาสเด็กได้ฝึกกิจกรรมต่างๆด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา

1.2 คณะครูต้องพยายามสอนให้เด็กคิด โดยใช้ถ้อยคำที่เป็นสื่อ นำให้มากที่สุด โดยลักษณะคำถามต้องกระตุ้นให้เด็กคิด และได้ตอบด้วยเหตุผล ส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้การเคารพซึ่งกันและกัน ทั้งในเรื่องของการทำงาน การคิด การยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น รู้จักคิดริเริ่มและยอมรับกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ทางกลุ่มกำหนด

1.3 ครูเป็นทั้งครู พ่อแม่ เพื่อนและพี่ของนักเรียนในอันที่จะทำกิจกรรมร่วมกันและรับผิดชอบงานส่วนรวม

1.4 ครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติกิจกรรมให้นักเรียน ในขณะที่นักเรียนเป็นผู้แสดงบทบาท ทั้งในฐานะผู้ปฏิบัติแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

2. การจัดห้องเรียน เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างได้ผล และเป็นการศึกษาประชาธิปไตยไปพร้อมกัน ครูจำเป็นต้องจัดห้องเรียนให้เอื้ออำนวยสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยด้วย คือ

2.1 การจัดที่นั่ง ควรจัดให้นั่งเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 5 ถึง 8 คน โดยมีการเลือกประธานกลุ่มหมุนเวียนกันไป ตามความเหมาะสม การจัดที่นั่งเป็นกลุ่มจะสะดวกในการทำงาน การประชุมวางแผน การศึกษาค้นคว้า

2.2 บรรยากาศในห้องเรียน นักเรียนมีเสรีภาพในการเคลื่อนไหวโดยให้นักเรียนควบคุมกันเองตามข้อตกลงของห้องเรียน มีครูเป็นที่ปรึกษาช่วยเหลือเมื่อนักเรียนเกิดปัญหาในการเรียนการสอนในการปกครองและต้องเป็นกันเอง

2.3 การจัดกลุ่มในห้องเรียน กลุ่มนักเรียน กลุ่มนักเรียนแต่ละกลุ่มที่แบ่งไว้ในห้องเรียนควรเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาเพื่อให้นักเรียนมีโอกาสทำงานร่วมกับเพื่อนในห้องเรียนอย่างทั่วถึง

2.4 การเปลี่ยนครูหรือเปลี่ยนวิธีเรียน ครูที่เข้าไปสอนในแต่ละห้องควรคำนึงถึงข้อตกลงของนักเรียนและของการปกครองในแต่ละห้องเรียนไม่ควรเปลี่ยนแปลงข้อตกลงหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการปกครองในห้องเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีอิสระในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองชั้นเรียน

2.5 การปกครองตนเองของนักเรียน ในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับกลุ่มย่อยในห้องเรียนจะช่วยให้นักเรียน ได้มีการฝึกการปกครองตนเองไปในตัว ครูจึงคอยสอดส่องดูแลการจัดกิจกรรมของนักเรียนตามความเหมาะสม และควรปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระบบกลุ่มของนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญของระบบกลุ่มและปฏิบัติตามอย่างครู

3. บุคลิกภาพของครู เพื่อให้กิจกรรมการเรียนการสอนเอื้อต่อการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยของผู้เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ครูมีบุคลิกภาพในด้านความสัมพันธ์กับนักเรียนและด้านการทำงาน ดังนี้

3.1 ด้านความสัมพันธ์กับนักเรียน

3.1.1 มีความยุติธรรม

3.1.2 ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเองกับนักเรียน กระตุ้นให้นักเรียนกล้า

แสดงออก

3.1.3 ยอมรับความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน

3.1.4 รับฟังความคิดเห็นของนักเรียน

3.1.5 มีความมั่นคงทางอารมณ์และอดทน

3.1.6 เป็นผู้ประสานให้นักเรียนได้กล้าแสดงออกมากที่สุด

3.1.7 มีความรักเด็กอย่างจริงใจ

3.2 ด้านการทำงานของครู

3.2.1 รับผิดชอบต่อหน้าที่

3.2.2 กระตือรือร้นมีความสุขต่อการทำงาน

3.2.3 เป็นที่ปรึกษาและประสานงานในการจัดกิจกรรมของนักเรียน

3.2.4 เป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนแสดงออกในทางที่ควร

3.2.5 ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม

3.2.6 ติดตามประเมินการทำงานของนักเรียน

ในการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน หากโรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยได้อย่างจริงจัง ได้ผลแล้ว คาดหวังว่านักเรียนจะมีพฤติกรรม

ประชาธิปไตย 3 ด้านตามที่กำหนดไว้ในคู่มือ คือ ด้านการระดม ด้านสามัคคีธรรม และด้าน ปัญญาธรรม ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้จากกรณีที่มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ช่วยเหลือการทำงานอย่างมีความสุข ปฏิบัติตาม ข้อตกลงอย่างเคร่งครัด รับผิดชอบในการทำงานทุกอย่าง รับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เสมอ คำนึงประโยชน์ของกลุ่มหรือของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครู อาจารย์

บทบาทบุคลากรในโรงเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา วิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้น บุคคลที่มีบทบาทสำคัญ ประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ผู้บริหาร โรงเรียน ครู และนักเรียน ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนควรสนับสนุนส่งเสริม ให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการกลุ่มในทุกกลุ่ม ประสพการณ์/รายวิชา และจัดให้มีการนิเทศติดตามผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตาม ความเหมาะสม

2. บทบาทของครู ครูต้องเตรียมการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงจุดประสงค์ การเรียนรู้ในแต่ละเรื่อง เนื้อหาวิชาตามกลุ่มประสพการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน และ ผล ที่คาดว่าจะได้รับ ก่อนจะทำการสอนทุกครั้ง ครูจะต้องเตรียมศึกษาเนื้อหาวิชาตามกลุ่ม ประสพการณ์/รายวิชาเพื่อวางแผนการสอนในแต่ละครั้ง กิจกรรมทุกกิจกรรมให้นักเรียนเป็น ศูนย์กลาง เน้นกระบวนการทำงานกลุ่ม โดยครูจะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนปฏิบัติตาม กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองซึ่งเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียน ได้ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา เพื่อแสวงหา ความรู้และเพื่อฝึกทักษะต่าง ๆ โดยให้มิครูเป็นผู้คอยดูแลให้คำแนะนำช่วยเหลือให้นักเรียน ดำเนินกิจกรรมไปจนประสพผลสำเร็จและร่วมเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งในด้าน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน

3. บทบาทของนักเรียน นักเรียนจะต้องแสดงออกในลักษณะของผู้ทำ กิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยวางแผน การปฏิบัติจริง และการฝึกการทำงานเป็นกลุ่มเมื่อ พิจารณาถึงบทบาทของครูและนักเรียนแล้ว จะเห็นว่าองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย คือ การฝึกฝนให้นักเรียน ได้ทำกิจกรรม ต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มประสพการณ์ด้วยวิธีการกระบวนการกลุ่ม ซึ่งจะช่วยสร้างเสริม ประชาธิปไตยให้นักเรียนมากที่สุด กลุ่มใช้เทคนิคกระบวนการกลุ่ม เพื่อพัฒนาพฤติกรรม ประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป การเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียน โรงเรียนควรจัดองค์ประกอบอื่น ๆ ในโรงเรียนอย่างน้อย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การสร้างบรรยากาศในโรงเรียน การจัดชั้นเรียน และการส่งเสริมบุคลิกภาพของครูให้มีลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตประชาธิปไตย ทั้งนี้ ทั้งผู้บริหาร ครู และนักเรียนต้องมีกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ

เนื่องจากการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้น การศึกษาทฤษฎีจิตวิทยาต่าง ๆ จะสามารถช่วยอธิบายให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนขึ้น ซึ่ง ได้แก่ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory) ทฤษฎีกระจ่างค่านิยม (The Theory of Values Clarification) ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory) และทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ โดยมีรายละเอียดของแต่ละทฤษฎีที่ควรนำมาศึกษา ดังนี้

6.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์พยายามค้นหาทฤษฎีที่จะอธิบายหาพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุคคล รวมถึงด้านคุณธรรม จริยธรรมนี้ด้วย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มี ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Freud, 1949 : 538) เป็นผู้นำของกลุ่ม ฟรอยด์ เชื่อว่า บุคลิกภาพของบุคคลจะพัฒนาขึ้นจากพลังงานทางจิตที่เรียกว่า อิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Super-Ego) ตามลำดับ อิดเป็นสิ่งที่ติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด และจะผลักดันให้เด็กสนองตอบความต้องการตามสัญชาตญาณ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้แสวงหาความสุขให้ตนเองด้วย แต่อาศัยการทำงานของอิดอย่างเดียว บางครั้งก็ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการได้ อีโก้จึงพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการนั้น โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ครั้นต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 3-6 ปี ซูเปอร์อีโก้จึงพัฒนาขึ้นมา เพื่อควบคุมระบบคุณธรรม จริยธรรมในตัวบุคคล ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดค่านิยมและมาตรฐานทางคุณธรรมจริยธรรมของสังคม โดยผ่านกระบวนการเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งส่วนมากก็คือ พ่อแม่นั่นเอง จากการศึกษาตามแนวคิดนี้ จะพบว่า การเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และบุคคลจะเพิ่มพูนคุณธรรม จริยธรรมให้กับตนเองขึ้นอยู่กับกรอบแบบเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

6.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ได้แก่ ทฤษฎีของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวแคนาดา ตามทฤษฎีของแบนดูรา การเรียนรู้ของบุคคลส่วนหนึ่งจะเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งจะสังเกตจากตัวแบบซึ่งมี 3 ประเภท คือ ตัวแบบจริง ได้แก่ ตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมจริงให้เห็น ตัวแบบสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ภาพยนตร์หรือรูปภาพต่าง ๆ และตัวแบบประเภทสุดท้าย ได้แก่ คำ บอกล่า หรือบันทึก ซึ่งจะปรากฏในรูปของคำ พูด หรือข้อเขียนต่าง ๆ ผลจากประสบการณ์ตรง และการสังเกตตัวแบบทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว จะทำให้เกิดการเรียนรู้ความ สัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ทำให้สามารถคาดหวังได้ถึงวิธีที่จะนำ ผลที่พึงปรารถนามาสู่ตน และในขณะที่เดียวกันก็มองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลที่เลวร้ายต่างๆ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่กระทำ พฤติกรรมต่างๆ และนำไปสู่การตั้งมาตรฐาน การประพฤติสำหรัตนเอง ตลอดจนการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามมาตรฐานนั้น (ชัยพร วิชาวุธ. 2526 : 22-23)

ตามแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมนี้ การเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่บุคคล จำเป็นต้องใช้วิธีการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเองหรือการให้แบบอย่างที่ดี ตลอดจนการบอกล่าอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อและตระหนักถึงในที่สุด ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลรู้จักเลือกและยึดถือเพื่อนำมาควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมที่เหมาะสมและพึงปฏิบัติ

6.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory)

นักจิตวิทยากลุ่มนี้คือ ลอเรนซ์ โคลเบิร์ก (Kohlberg. 1979 : 179) ซึ่งโคลเบิร์ก เชื่อว่าจริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจถูกคิดของการกระทำ มิได้เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่าน กระบวนการทางสังคม (Socialization) แต่เกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งผูกพันอยู่กับอายุของบุคคลจะมีพัฒนาการทางคุณธรรม จริยธรรมจากขั้นที่ต่ำไปสู่ขั้นที่สูงกว่า ไม่มีการย้อนกลับและไม่มีการเร่งขึ้น

นอกจากนี้ โคลเบิร์ก ยังได้แบ่งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น คือ

ระดับที่ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรมของตนเอง (Pre Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะเลือกตัดสินใจกระทำ ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่น มักพบในเด็กอายุ 2-10 ปี ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 1 การเชื่อฟังเพื่อหลบหลีกการลงโทษ

ชั้นที่ 2 การแสวงหารางวัลและการแลกเปลี่ยน

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตน ทำ ตามกฎหมาย หรือทำ ตามกฎเกณฑ์ของศาสนา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงบทบาททางสังคมได้ มักพบในช่วงอายุ 10-16 ปี ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 1 การทำ ตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ คล้อยตามผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน

ชั้นที่ 2 การทำ ตามกฎเกณฑ์ของสังคม บุคคลจะรู้บทบาทหน้าที่ของคนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ระดับที่ 3 ชั้นที่ 3 ชั้นที่ทำ ตามคำ มั่นสัญญา (Post Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก เคารพในสิทธิของผู้อื่น ควบคุมบังคับใจตนเองได้ พบในช่วงอายุ 16 ปีขึ้นไป ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ชั้น ได้แก่

ชั้นที่ 1 การมีเหตุผลและการเคารพตนเอง ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ชั้นที่ 2 การยึดอุดมคติของสากล ทำ ความดีเพื่อความดี และมีจิตใจกว้างขวาง

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา จะพบว่า จริยธรรมของบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสติปัญญา เพราะบุคคลที่มีอายุมากขึ้นย่อมมีโอกาสแห่งการเรียนรู้ทางจริยธรรมมากขึ้นด้วย และการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลจะเป็นตามลำดับขั้น โดยพัฒนาจากขั้นที่ต่ำสุด และยุ่งยาก น้อยกว่า จำเป็นต้องเกิดขึ้นก่อนขั้นที่สูงขึ้นไป

6.4 ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (The Theory of Values Clarification)

ผู้ที่เสนอทฤษฎีนี้ก็คือ ราธ ฮาร์มิน และซิมัน (Rath Harmin, and Simon) โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม (Relativism) ที่มีหลักการว่าความถูกต้องดีงาม มิได้ขึ้นอยู่กับหลักการที่แน่นอนแต่จะแปรผันตามบุคคล และสภาพการณ์ต่างๆ ในหลักการของทฤษฎีการ

กระจ่างค่านิยมจะไม่กำหนดจริยธรรมที่จะปลูกฝัง มีการยอมรับการตัดสินใจ ความรู้สึก และ ค่านิยมที่เลือกแล้วของผู้เรียนอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยครูมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยม คือ การ ชี้นำหรือการจัดการให้มีการชี้นำ โดยการตั้งคำถามเพื่อให้ นักเรียนนึกคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อ ทัศนคติพฤติกรรมและความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ นั้น เป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการ ของ กระบวนการของค่านิยมหรือไม่ กล่าวคือ (ชัยพร วิชาวุธ. 2531 : 23)

1. เกิดจากการเลือกของตนอย่างอิสระหรือเปล่า
2. ได้พิจารณาทางเลือกอื่น ๆ หรือเปล่า
3. ได้พิจารณาผลทางเลือกต่าง ๆ หรือเปล่า
4. มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
5. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผยหรือไม่
6. จะทำ ตามที่ตนตัดสินใจหรือไม่
7. จะกระทำ ซ้ำหรือไม่

ตามแนวคิดทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม พบว่า ในการที่จะเสริมสร้างวิถีชีวิต ประชาธิปไตยให้แก่บุคคลนั้นไม่ควรจะไปกำหนดตัวบังคับให้ ควรจะใช้คำพูด คำถาม เพื่อ กระตุ้นให้บุคคลนั้นเกิดความคิดใคร่ครวญ และตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ โดยไม่มีการชัก จูงจากผู้ใด หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็นการทำให้กระจ่าง (Value Clarification) ซึ่งมุ่งเน้นให้นักเรียนได้มีโอกาสคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ “เลือก” ที่จะปฏิบัติด้วยตนเอง “เห็น คุณค่า” ของสิ่งที่เลือกและ “ปฏิบัติ” จนเป็นนิสัย

ขั้นตอนการสร้างค่านิยม

การเลือก	1. ให้มีโอกาเลือกอย่างเสรี
	2. มีทางเลือกอย่างหลากหลาย
	3. ให้โอกาสคิด พิจารณาอย่างรอบคอบ
การให้ค่า	4. การยอมรับ มีความพอใจหลังจากการเลือก
	5. มีความพอใจยืนยันความคิดเดิมที่ตนตัดสินใจและสามารถ
อธิบายเหตุผลให้ผู้อื่นฟังได้	
การปฏิบัติ	6. การได้แสดงพฤติกรรมตามทางเลือกที่ตนตัดสินใจ
	7. ปฏิบัติซ้ำจนเป็นนิสัย

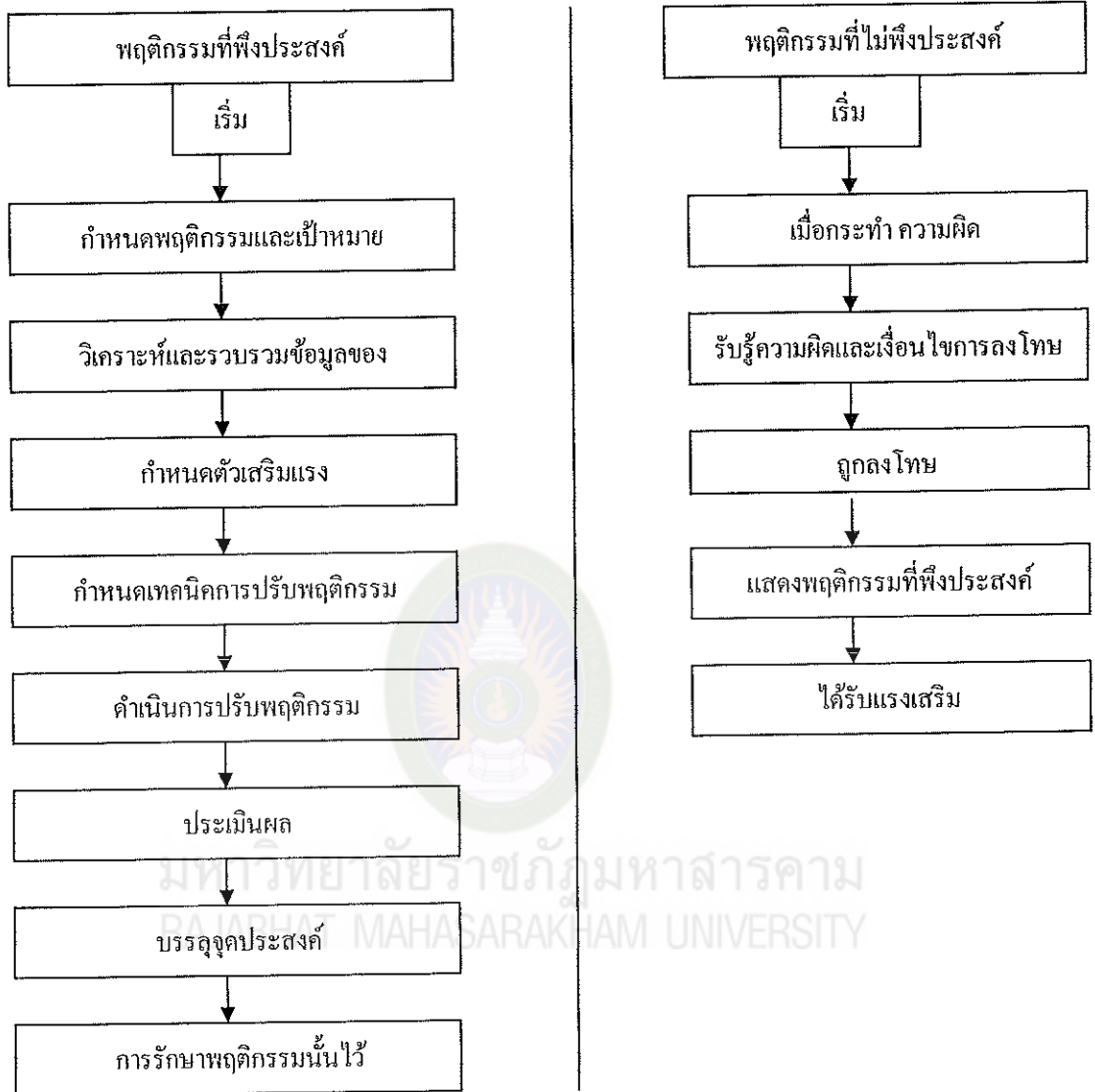
ตารางที่ 1 ลำดับเหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบิร์ก
(Kohlberg)

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (2-7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2-10 ปี) (ระดับต่ำ)
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี)	
ขั้นที่ 3 หลักการทำ ตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10-16 ปี) (ระดับกลาง)
ขั้นที่ 4 หลักการทำ ตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี)	
ขั้นที่ 5 หลักการทำ ตามคำ มั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป) (ระดับสูง)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

ที่มา : สุชาติ น้ำประสานไทย. 2542 .

6.5 ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้คือ สกินเนอร์ (Skinner, 2014) ทฤษฎีนี้ประยุกต์มาจากทฤษฎีการวางเงื่อนไข วรรณวิบาก (Operant Conditioning) ที่อธิบายการเรียนรู้ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรม ซึ่งจะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำอันเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก จะมีผลในการกำหนดถึงการแสดงพฤติกรรมนั้นในอนาคต สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2550 : 14-21) วิธีการของทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อที่ว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรง และเงื่อนไขการลงโทษ วิธีปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดนี้หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำ พฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำ พฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม ซึ่งกระบวนการเสริมแรงและการลงโทษ มีรายละเอียดตามแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 กระบวนการเสริมแรงและการลงโทษ

ที่มา : สุชาติ น้ำประสานไทย. 2542.

6.6 ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย

เป็นทฤษฎีใหม่ที่เกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานนี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538 : 2-5) ได้เสนอว่า ถ้าเปรียบเทียบพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนดี คนเก่งเหมือนผลไม้บนต้น การจะให้ผลตกใหล่หวานอร่อย ลำต้นและรากจะต้องสมบูรณ์ ลักษณะทางจิตใจ 5 ประการจึงเปรียบเสมือนลำ ต้นของต้นไม้จริยธรรมซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรม

ลักษณะทางจิตใจ 5 ประการ คือ

1. ทักษะคติ คุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง
2. เหตุผลเชิงจริยธรรมหรือการเห็นแก่ผู้อื่น ส่วนรวม และหลักสากล มากกว่าเห็นแก่ตัว
3. ลักษณะมุ่งอนาคต สามารถคาดการณ์ไปไกล และสามารถควบคุมให้อดได้ รอได้อย่างเหมาะสม
4. ความเชื่ออำนาจในตนเองว่า ทำ ดี ได้ดี ทำ ชั่วจะต้องได้รับ โทษ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์หรือความมุ่งมั่นบากบั่น พยายามอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย
5. พฤติกรรมของคนดี คนเก่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีลักษณะพื้นฐานทางจิต ซึ่งเปรียบเสมือนรากสำคัญของต้นไม้ ที่ซ่อนไขหาอาหารมาเลี้ยงต้น ได้อย่างเต็มที่หรือขาดแคลน

ลักษณะพื้นฐานทางจิตมี 3 ประการ คือ

1. สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาด เหมาะสมกับอายุ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็มีความสามารถทางการคิดที่เป็นนามธรรมขั้นสูงขึ้นไป
2. ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การเข้าใจมนุษย์และสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา
3. มีสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งหมายถึง การมีความวิตกกังวลน้อย หรือในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

ลักษณะพื้นฐานทางจิตทั้ง 3 ประการนี้ เป็นสาเหตุสำคัญของการพัฒนาลักษณะทางจิตใจ 5 ประการที่ลำ ต้น และพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง ซึ่งเป็นผลไม่บนต้น ในทฤษฎีต้นไม้อัจริยธรรมนั้นมีลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่จะต้องเสริมตั้งแต่เด็กวัย 2 ขวบขึ้นไป ควรพัฒนาการฝึกให้กระทำ พฤติกรรมที่ดีงามจนติดเป็นนิสัย ทฤษฎีต้นไม้อัจริยธรรมสามารถแสดงให้เห็นได้ดังแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงจิตลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของ
 พฤติกรรมทางจริยธรรม
 ที่มา : ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2538)

อย่างไรก็ตามพัฒนาการด้านคุณธรรม จริยธรรมในตัวบุคคลย่อมเกิดขึ้นอยู่แล้ว หรือมีอยู่แล้ว เพียงแต่ถ้าได้รับการปลูกฝังและส่งเสริมให้แข็งแรงขึ้น ก็จะเป็นรากฐานในการพัฒนาถึงขั้นสูงสุดตามวัย สิ่งเหล่านี้จะติดตัวและฝังอยู่ภายใต้จิตสำนึกของบุคคลตลอดไป

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาแนวทฤษฎีที่สำคัญข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็น พื้นฐานของการเรียนรู้ถึงจิตใจและพฤติกรรมของบุคคล ในการปลูกฝังและส่งเสริมให้บุคคลมี วิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยจึงจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีเหล่านี้เป็นแนวทาง เพื่อค้นหาวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ควรปลูกฝังและส่งเสริมนั้น ควรเป็นวิถีชีวิตที่ยอมรับกันในสังคม และไม่ขัดต่อศาสนาที่บุคคลนับถือ ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่บนความสงบสุข ความดีงามของการประพฤติปฏิบัติ

7. ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปตัวแปรต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

7.1 ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย

7.1.1 ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548 : 60-62) กล่าวว่า ประชาธิปไตยส่วนที่สำคัญและถือว่าเกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนมากที่สุด คือ วิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งนักเรียนสามารถรับรู้ได้จากชีวิตประจำวันจากครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ชุมชนและสังคม ประชาธิปไตยในลักษณะที่เป็นวิถีชีวิตมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย พอสรุปได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องเคารพซึ่งกันและกัน แบ่งปันร่วมมือและประสานงานกัน รวมทั้งวิธีการแก้แค้นปัญหา

วรรณ ข่องดารากุล (2537 : 20-21) กล่าวว่า วิถีประชาธิปไตยให้ความสำคัญของบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มและในฐานะที่เป็นสมาชิกระดับชาติ เน้นถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องมี ใจดีเป็นประชาธิปไตย

อำพร เรือนสวัสดิ์ (2536 : 23-24) ได้สรุปว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะนิสัยของบุคคลที่เกิดจากลักษณะ 3 ประการ คือ การเคารพซึ่งกันและกัน

(Respect for Individual) การแบ่งปันกัน การร่วมมือ และประสานงานกัน (Sharing Participating, and Co-operating) และการมีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intelligence) แต่ละลักษณะมีความหมายพอสรุปได้ดังนี้

1. การเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง ลักษณะอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกถึงการเคารพในความเสมอภาคกันของมนุษย์ ในสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน ในความคิดและการกระทำของตนเองและผู้อื่น

2. การแบ่งปันกัน การร่วมมือและประสานงานกัน หมายถึง ลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือแบ่งปัน ประสานงานซึ่งกันและกัน อาสารับทำงานตามความสามารถและทำตามมติของส่วนรวม

3. การมีความเชื่อมั่นแห่งวิธีการทางปัญญา หมายถึง ลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกถึงความละเอียดรอบคอบมีเหตุผล และใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการทำงานหรือกิจกรรม

ลิขิต ชีรวะดิน (2536 : 110) ได้สรุปว่า ความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตย องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ ประชาชนทั่วไปมีความเข้าใจและมีค่านิยมทัศนคติ ความเชื่อและศรัทธาต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือมีวัฒนธรรมประชาธิปไตยเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาระบบประชาธิปไตยอันมั่นคงได้ เพราะถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมประชาธิปไตยแล้วก็ย่อมจะช่วยเสริมการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในส่วนประกอบอื่น

การเสริมสร้างหรือเผยแพร่ความรู้และปฏิบัติตามระบบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้กว้างขวางและได้ผลดีนั้น วิธีหนึ่งที่คาดว่าจะประสบความสำเร็จ คือ การให้นักเรียนเป็นสื่อกลางในการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะปัจจุบันสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีนักเรียนอยู่ตามโรงเรียนทุกพื้นที่ของประเทศไทย กว่าสามหมื่นโรงเรียน ซึ่งถ้าเสริมสร้างให้นักเรียนมีความรู้และเข้าใจวิถีชีวิตประชาธิปไตย และระบบประชาธิปไตยตั้งแต่อยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาแล้ว การเสริมสร้างประชาธิปไตยก็คงเป็นไปได้ด้วยดีและถูกต้องตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จากการวิเคราะห์ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตย เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับจิตวิทยาพัฒนาการของนักเรียนระดับประถมศึกษา ประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 25-28) คือ

1. การวะชธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1.1 เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ การไปรับเสด็จเมื่อพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปในที่อยู่หรือบริเวณใกล้เคียง การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพเมื่อได้ยิน หรือเห็นบุคคลใดแสดงกิริยา วาจา หรือมีการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องว่ากล่าวตักเตือน และห้ามมิให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก

1.2 เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การทักทาย การให้เกียรติแก่ผู้อื่น การแสดงความเคารพแก่บุคคลซึ่งอาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคลและการแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

1.3 เคารพกันทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล พูดจาสุภาพไม่ก้าวร้าว ส่อเสียด ไม่พูดในสิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน ไม่นำความลับของผู้อื่นไปเปิดเผย และไม่พูดนินทาหรือโกหกหลอกลวง

1.4 เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่น ทั้งทางกายหรือวาจา รู้จักเคารพสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของสิ่งของ เครื่องใช้ และต้องรู้จักขออนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่น

1.5 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เมื่อมีผู้พูดเสนอความคิดเห็น ควรฟังด้วยความตั้งใจ และใคร่ครวญด้วยวิจรรณญาณหากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวคิดที่ดีมีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนเองก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

1.6 เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎหมายของประเทศที่มีเสรีภาพ และใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี

2. สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

2.1 การรู้จักประสานประโยชน์ โดยถือประโยชน์ของส่วนรวม หรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธีรู้จักการประนีประนอม โดยคำนึงถึง

ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่ มีการเสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

2.2 ร่วมมือในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการร่วมกันทำงาน จะต้องมีการวางแผนในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกันและทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็ช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริง ไม่หลีกเลี่ยงหรือเอาเปรียบผู้อื่น

2.3 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2.4 รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม

2.5 ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่มในหน่วยงาน และในสังคม

3. ปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

3.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมากในที่ประชุม หรือในการทำงานต่าง ๆ และการรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

3.2 เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจหาทั้งปวงไม่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจหาเสมอไป

3.3 เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือเมื่อมีเรื่องที่จะตัดสินใจทุกคนต้องร่วมกันคิดและช่วยกันตัดสินใจ โดยใช้เหตุผล

3.4 ในกรณีที่มีปัญหา โต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอภิปรายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีที่ต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกันและไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งได้เท่านั้น จึงจะใช้วิธีการออกเสียง

3.5 เมื่อได้รับข่าวสารข้อมูลแล้ว สามารถวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา

กล่าวโดยสรุป ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย หมายถึง ความสามารถในการรับรู้และประพฤติปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยในลักษณะเป็นวิถีชีวิต โดยยึดหลักคุณธรรม 3 ประการ ประกอบด้วย คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

7.1.2 พฤติกรรมด้านระบบประชาธิปไตย

ระบบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบหรือกระบวนการในการทำงานโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ทุกคนในกลุ่มต้องมีส่วนร่วมทำงานทุกขั้นตอน เมื่อมีปัญหาในการทำงานเกิดขึ้นต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1. รู้จักเลือกคนดีมีความรู้ความสามารถ และมีความรับผิดชอบเข้าทำงาน แทนหมู่คณะ

2. รู้ขั้นตอนในการดำเนินงาน โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อไปนี้

2.1 การวางแผนงาน

2.2 การปฏิบัติงานตามแผน

2.3 การประเมินผลงาน

3. สามารถปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ทุกคนร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มและร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน

ธนศ จำเกิด (2537 : 17-19) ยังได้เสนอแนวทางการสร้างเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียนไว้ว่าโรงเรียนควรดำเนินงานทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน

1. จัดองค์กรบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ซึ่งสรุปได้ว่าแม้ผู้บริหารจะมีอำนาจสั่งการได้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่ควรแสดงบทบาทในฐานะเป็นผู้จัดการ และผู้ร่วมงาน ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรได้บังคับบัญชา ได้ร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา และร่วมรับผิดชอบ การจัดองค์กรควรมีลักษณะยืดหยุ่น กระจายงานให้ทั่วถึงตามความรู้ความสามารถของผู้ร่วมงาน

2. การจัดการเรียนการสอนที่เสริมสร้างประชาธิปไตย ซึ่งสรุปได้ว่าหลักสูตรปรับปรุงทั้ง 3 ระดับ เป็นหลักสูตรที่เสริมสร้างให้เกิดประชาธิปไตยในเด็กอยู่แล้ว การจัดการเรียนการสอนนอกจากจะเปิดโอกาสให้แปลงหลักสูตรแต่ละรายวิชา ไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้ยังสามารถจัดกิจกรรมโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้กระบวนการทักษะ 9 ขั้นเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาดตามหลักประชาธิปไตยได้

3. การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยสรุปได้ว่า โรงเรียนสามารถใช้กิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมประชาธิปไตย โดยให้นักเรียนร่วมกันทำงานในลักษณะการรวม กลุ่มกัน ตามหลักการประชาธิปไตย

4. การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย สรุปได้ว่าบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สดชื่น ร่มรื่นและสวยงาม ที่เกิดจากการกระทำของ

นักเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จะมีส่วนเสริมสร้างความรู้สึกนึกคิดและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยในตัวเอง

ดังนั้น โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างให้เด็กมีจิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มเติมให้มากขึ้นและลึกซึ้งขึ้น นอกจากนี้ได้รับมาจากครอบครัว ทั้งนี้เพราะเด็กใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับสถานศึกษา

7.1.3 การวัดปัจจัยความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย

คงเดช เนตรพล (2552 : 5) ได้สร้างเครื่องมือวัดความรู้ความเข้าใจเป็นแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย จำนวน 10 ข้อ มีลักษณะเป็นปรนัย เลือกตอบ 4 ตัวเลือก นอกจากนี้ยังมี ปรีชญา จำเจริญ (2552 : 51) ได้ทำการสร้างเครื่องมือเป็นแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกตั้ง จำนวน 9 ข้อ มีลักษณะเป็นปรนัย เลือกตอบ 4 ตัวเลือก เช่นกัน

7.1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย

งานวิจัยในประเทศ

สายสมร ภูสีมา (2554 : 37) ได้ทำการศึกษาการใช้ชุดฝึกกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย วิชาประชากรกับคุณภาพชีวิต (ส 30282) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง บุรณาการความรู้สู่ประชาธิปไตย โรงเรียนแมริมวิทวิทยา อําเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/2 และ 4/3 จำนวน 53 คน พบว่า ชุดฝึกกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย วิชาประชากรกับคุณภาพชีวิต (ส 30282) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง บุรณาการความรู้สู่ประชาธิปไตย มีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.67/85.30 ซึ่งมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้คือ 80/80 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนจากการใช้ชุดฝึกกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียน โดยใช้ชุดฝึกกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย วิชาประชากรกับคุณภาพชีวิต (ส 30282) โดยรวมอยู่ในระดับมาก

พรสวรรค์ ตันมงคลกาญจน (2553 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การพัฒนาผลการเรียนรู้เรื่องพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนที่มีความบกพร่อง

ทางการไคยีน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค STAD ร่วมกับเทคนิค NH ซึ่งเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4/3 โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดนครปฐม จำนวน 12 คน พบว่า ผลการเรียนรู้เรื่องพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการไคยีน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค STAD ร่วมกับเทคนิค NH สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยต่างประเทศ

แซนสเต็ด (Sanstead, 1975 : 11) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมปลาย โรงเรียน North Dakota” ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนระดับ 12 เพื่อวัดสัมฤทธิ์ผลในการรับรู้ทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบและกระบวนการทางการเมือง ปริมาณความพึงพอใจเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมากระหว่างพื้นฐาน บุคลิกภาพของพ่อแม่กับสัมฤทธิ์ผลของความเข้าใจการเมือง เพศของนักเรียนและกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องทางการเมืองของนักเรียนในโรงเรียนนั้นๆ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างการตอบสนองของนักเรียน ซึ่งมีความรู้สึกลงทางการเมืองกับการรับรู้ของแต่ละบุคคล ในประสิทธิภาพทางการเมือง การขาดความแน่ใจ ประสบการณ์ซึ่งทำให้ขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการปกครอง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กันกับปัจจัยด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม ด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ด้านแบบของบุคลิกภาพ และด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยจะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่านปัจจัยด้านแบบของบุคลิกภาพ และด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

7.2 แบบของบุคลิกภาพ

7.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพ

คาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung. 2001 : 22) เป็นจิตแพทย์ชาวสวิส เกิดในปี ค.ศ.1875 เขาได้เสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบุคลิกภาพที่อธิบายถึงลักษณะนิสัย และประเภทไว้ โดยเขากล่าวว่าลักษณะนิสัย หมายถึง การกระทำเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งและเป็นเช่นนั้นทุก ครั้งเมื่อมีสิ่งกระตุ้นชนิดใดชนิดหนึ่งที่คงที่แน่นอนมาเร้าส่วนในเรื่องของ ประเภท นั้นเขาเป็น คนแรกที่อธิบายบุคลิกภาพโดยแบ่งเป็น 2 มิติ คือ Introversion – Extroversion เขากล่าวว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างทางจิตใจเป็นสิ่งที่ลึกลับซับซ้อนอย่างมาก และอยู่ตรงข้ามกันอย่างมีความ เกี่ยวข้องกันในตัวของมันเอง” ซึ่งสิ่งเหล่านี้กลายมาเป็นพื้นฐานทฤษฎีบุคลิกภาพที่ คาร์ล กุสตาฟ จุง ใช้อธิบายบุคลิกภาพ คือ Introversion – Extroversion ว่ามีความแตกต่างกัน เพราะ Libido Movement คือ แนวโน้มของพลังทางสัญญาณของบุคคลที่ถูกผลักดันออกมาตรง ๆ ต่อ สิ่งแวดล้อมภายนอก หรือต่อสภาวะทางจิตของตนเอง

เพอร์วิน (Pervin. 1980 : 8) ได้แบ่งทฤษฎีบุคลิกภาพออกเป็นกลุ่มตามพื้นฐาน ความเชื่อของผู้ทำการศึกษาไว้ดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีแรงขับ (Dynamic Theory) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของ มนุษย์มีรากฐานมาจากแรงขับภายในตัวบุคคล บุคลิกภาพของบุคคลจะแตกต่างกันเพราะ แรงผลักดันภายในที่ต่างกัน นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ได้แก่ Freud. (1939) เป็นต้น
2. ทฤษฎีบุคลิกภาพตามลักษณะปรากฏการณ์ (Phenomenological Theory) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า การศึกษาบุคลิกภาพต้องศึกษาโดยรวมแยกส่วน ไม่ได้ มนุษย์ทุกคนมี ศักยภาพในการที่จะพัฒนาตนเองไปในทางที่ดีถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ผู้นำทฤษฎี บุคลิกภาพตามลักษณะปรากฏการณ์ ได้แก่ Abrahama Maslow. (1970) Carl Rogers. (1987) เป็นต้น
3. ทฤษฎีความเข้าใจ (Cognitive Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การรับรู้จาก ประสบการณ์ทางตรงต่าง ๆ ของบุคคล ทำให้เกิดความคิดเห็นและความเข้าใจรวมทั้งเจตคติใน ตัวของตัวเอง นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ ได้แก่ George A. Kelly เป็นต้น
4. ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behavioral Approaches of Personality) ทฤษฎีนี้เชื่อ ว่า การศึกษาบุคลิกภาพต้องศึกษาจากพฤติกรรม เพราะเป็นสิ่งเดียวที่สามารถศึกษาและ ตรวจสอบได้ โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติการในห้องทดลองเพื่อดูว่าจะอะไรเป็นสิ่งกระตุ้น

พฤติกรรมของบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงหรืออีกนัยหนึ่ง เชื่อว่าสิ่งเร้าภายนอกเป็นสาเหตุของพฤติกรรม นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ได้แก่ J.B. Watson Ivan P. Pavlov and Skinner เป็นต้น

5. ทฤษฎีลักษณะนิสัย (Trait Theory) ทฤษฎีนี้พัฒนามาจากทฤษฎีแบ่งประเภท (Type) โดยวิเคราะห์ถึงลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคลในการโต้ตอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่แตกต่างกัน นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ได้แก่ Gardon W. Allport, Hans J. Eysenk, Raymond B. Cattell. (1998) เป็นต้น

6. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าบุคลิกภาพเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และบางครั้งถูกกำหนดด้วยการได้รับแรงเสริม ในกรณีที่บุคคลกระทำพฤติกรรมนั้นในสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจง นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ได้แก่ Albert Bandura Walter Mischel เป็นต้น

ประจิตต์ ประจักษ์จิตต์ (2525 : 11) ได้กล่าวว่า คาร์ล กุสตาฟ จุง ได้อธิบายลักษณะของ Introversion และ Extroversion มีลักษณะดังนี้

บุคลิกภาพแบบเก็บตัว (Introvert Type) มีลักษณะดังนี้

1. ชอบเก็บตัวอยู่คนเดียวเงียบ ๆ มักจะหวาดระแวง
2. เก็บความรู้สึกไม่ค่อยแสดงออก
3. ชอบคิดในใจแบบเพื่อฝัน
4. ตัวเองมีความสำคัญยึดตัวเองเป็นใหญ่
5. มีการวางแผนในการทำงาน
6. อารมณ์ค่อนข้างคงที่
7. ปรับตัวไม่ค่อยได้ เปลี่ยนแปลงยาก
8. มักจะปรับตัวแบบหลบหนีสังคม

คาร์ล กุสตาฟ จุง ได้แบ่ง Introvert Type ออกเป็น 4 แบบ ตามความรู้สึกนึกคิดคือ

1. Introverted Thinking Type พวกนี้ได้รับอิทธิพลจากความคิดและความคิดนั้นมาจากภายในตัวเอง ไม่ได้มาจากความเป็นจริงในสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในธรรมชาติไม่ชอบเสี่ยงในการทำอะไรมาก พวกนี้เป็นนักคิดและนักปรัชญา

2. Introverted Feeling Type พวกนี้มีลักษณะเงียบขรึม ไม่ชอบการสื่อสารติดต่อกับใคร ไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมของเขาได้ เพราะว่าเป็นอารมณ์ความรู้สึกได้แก่

3. Introverted Sensation Type พวกนี้เป็นพวกที่บุคคลอื่นไม่สามารถจะเข้าใจความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจ หรือการยึดอะไรเป็นมาตรฐาน

4. Introverted Intuitive Type พวกนี้ไม่ค่อยก้าวหน้า เป็นศิลปินที่ขาดความเพื่อฝัน เป็นนักประพันธ์ที่มีแต่ความคิดเพื่อฝัน แต่ไม่ได้เขียนเรื่องราวออกมา เป็นพวกทำนายโชคชะตา หมอดูบุคลิกภาพของคนประเภทเก็บตัว ส่วนใหญ่มีลักษณะดังนี้ คือ เป็นคนชอบแยกตัวเองออกจากสังคม อยู่โดดเดี่ยว สำรวจตัวเองโดยใช้ความคิดของตนเองเป็นหลัก วิพากษ์วิจารณ์และควบคุมตนเอง บุคลิกภาพภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาบุคคลอื่น ๆ ในสังคมเป็นแบบเย็นชา บุคคลมีบุคลิกภาพแบบนี้ จูงว่า เป็นพวกที่ชอบเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปตามแนวความคิดของตนเองมากกว่าที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอก

บุคลิกภาพประเภทกล้าแสดงออก (Extrovert Type) มีลักษณะดังนี้

1. ชอบคบค้าสมาคมพูดคุยกับผู้อื่น
2. คล่องตัวพูดเสียงดังชัดเจน
3. ชอบกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหว
4. ทำงานโดยไม่ต้องวางแผนล่วงหน้า
5. ปรับตัวได้รวดเร็ว
6. ชอบเป็นผู้นำ เข้ากับผู้อื่นได้ดี
7. อารมณ์ไม่คงที่เปลี่ยนแปลงได้บ่อย
8. ชอบปรับตัวด้วยการชดเชย

บุคคลที่มีบุคลิกภาพกล้าแสดงออก มักจะเป็นบุคคลที่สนใจในการนำตัวเข้าไปพัวพันกับสิ่งแวดล้อมและคนอื่น เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมกับการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น

จุง ได้แบ่งพวก Extrovert Type ตามลักษณะของความรู้สึกนึกคิด การกระทำและการสัมผัส โดยแบ่งเป็น 4 แบบ

1. Extroverted Thinking Type เป็นพวกที่มีแนวโน้มที่จะกระทำตามข้อมูลที่ได้อศึกษามาใช้เป็นเครื่องตัดสินใจ จัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่เขาสามารถจะกระทำได้ แต่ถ้าใช้ทฤษฎีนั้นต้องก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่าเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ บางคนเชื่อมั่น ยึดมั่นกับการตั้งวัตถุประสงค์จนขาดความยืดหยุ่นได้เหมือนกัน

2. Extroverted Feeling Type เป็นพวกที่มีวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จะก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกรอบ ๆ ตัว ซึ่งมีอิทธิพลต่อเขาได้ง่าย ทำให้อารมณ์โน้มเอียงไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีเจตคติว่าถ้าสิ่งใดทำให้มีความรู้สึกที่ดี มีอารมณ์ที่ดีสิ่งนั้นย่อมจะดีด้วย

3. Extroverted Sensation Type พวกนี้ชอบความเจริญมากเกินไปยึดแน่นกับวัตถุประสงค์และประสบการณ์ที่เป็นจริง สนใจในรูปธรรม ชอบหาความสุขในสังคม เช่น ชอบดื่มเหล้าดี อาหารอร่อย ผู้หญิงสวย คดีอยู่กับการรับประทาน ดื่ม และสนุกสนาน

4. Extroverted Intuitive Type การที่เขาสนใจสิ่งแวดล้อมและปฏิเสขในบางครั้ง ทำให้เขาเกิดความคิด ความรู้สึก สามารถแยกความแตกต่างของกลุ่มสังคมที่ซับซ้อนได้ รู้จักหลีกเลี่ยงได้ว่องไว พวกนี้มักเป็นพ่อค้า นักการเมือง

จุจ เสนอว่า Introversion กับ Extroversion มีความสัมพันธ์กับ Mental Illness ที่แตกต่างกันกล่าวคือ คน Introvert ถ้าป่วยทาง Mental Illness จะป่วยเป็น Psych Asthenia ซึ่งเป็นกลุ่มอาการทางจิตที่ประกอบด้วยความวิตกกังวล ความเหนื่อยหน่าย ความกลัว ความขี้คิดขี้ทำ

นอกจากนี้ จุจ ยังกล่าวอีกว่า คนแบบ Extrovert ถ้าป่วยทาง Mental Illness จะเป็นพวก Hysterical Disorder เช่น หมดสติ ตาบอด การมองภาพที่แคบลง อัมพาต ซึ่งเป็นอาการป่วยไม่มีสาเหตุ มาจากความบกพร่องของอวัยวะ (สุริย์ ห้วยธาร. 2535 : 31)

สรุปได้ว่า บุคลิกภาพแบบกล้าแสดงออก มีลักษณะเป็นคนที่แสวงหาและทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ชอบการสังสรรค์และเข้าสังคม มีการยอมรับและปรับตนเองให้เข้ากับสังคมได้เป็นคนที่พูดคุยสนุกสนานเป็นกันเอง คบคนง่าย บุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบนี้ ชอบที่จะแสวงหาประสบการณ์ชีวิต โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริง ๆ มากกว่าการอ่านจากหนังสือ หรือนั่งคิดเอง

กล่าวโดยสรุป บุคลิกภาพแบบแสดงตัวเป็นบุคลิกภาพที่ชอบเข้าสังคม เปิดเผยสามารถปรับตัวให้เข้าได้กับทุกสถานการณ์ ส่วนบุคลิกภาพแบบเก็บตัว เป็นบุคคลที่ไม่ชอบสมาคมกับคนอื่น ขาดความยืดหยุ่น และตัดสินใจอะไร โดยใช้ตนเองเป็นหลัก ซึ่งบุคลิกภาพทั้งสองแบบ ดังที่กล่าวมาแล้วน่าจะมีผลต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียน

7.2.2 ความหมายของบุคลิกภาพ

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2547 : 5) กล่าวว่าบุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนภายนอกและส่วนภายใน บุคลิกภาพภายนอก คือ ส่วนที่มองเห็นชัดเจน เช่น รูปร่าง หน้าตา กริยามารยาท การแต่งตัว วิธีพูดจา การนั่ง การกิน ส่วนบุคลิกภาพภายใน คือ ส่วนที่มองเห็นได้ยาก แต่อาจทราบได้โดยการอนุมาน เช่น สติปัญญา

ความถนัด ลักษณะอารมณ์ประจำตัว ความใฝ่ฝัน ปรารถนา ปรัชญาชีวิต ค่านิยม ความสนใจ บุคลิกภาพของบุคคลเป็นลักษณะสากลของมนุษย์ที่เรียกกันว่า “เฉพาะตัว”

ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท และคณะ (2542 : 3) กล่าวว่าบุคลิกภาพ คือ ลักษณะพิเศษเฉพาะของแต่ละบุคคล อันทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ บุคลิกภาพประกอบด้วย รูปร่างหน้าตา และคุณสมบัติ รูปร่างหน้าตา หมายถึง รูปร่างหน้าตา และการแต่งกาย คุณสมบัติหมายถึง ลักษณะนิสัยต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ความสุภาพ ความกระตือรือร้น เป็นต้น

ศรีธรรม ธนภูมิ (2535 : 14) ให้ความหมายว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกซ้ำๆ เพื่อตอบสนองและปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม และสังเกตได้จากความสามารถ ความสนใจ ลักษณะเด่น ค่านิยม ทักษะ ทักษะที่เกี่ยวกับตน และความประพฤติ

กล่าวโดยสรุป บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของนักเรียนในด้านต่างๆ ทั้งส่วนภายนอกและส่วนภายใน บุคลิกภาพภายนอก คือส่วนที่นักเรียนแสดงออกให้เห็นชัดเจน ส่วนบุคลิกภาพภายใน คือ ส่วนที่มองเห็นได้ยาก ต้องใช้เวลาในการบ่งบอก เช่น สติปัญญา ความถนัด ความใฝ่ฝัน ปรารถนา ปรัชญาชีวิต ค่านิยม ความสนใจ เป็นต้น

7.2.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ

อิริคสัน (Ericson. 1986 : 20) เชื่อว่า การพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์นั้นมีได้หยุดอยู่แต่ในวัยเด็ก แต่จะมีการพัฒนาลักษณะต่าง ๆ ของบุคลิกภาพอย่างเป็นลำดับตลอดช่วงชีวิตของบุคคลแต่ละบุคคล

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536 : 41 - 44) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ ประกอบด้วยพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และช่วงเวลาในชีวิตของบุคคล กล่าวคือ

1. พันธุกรรม สิ่งที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรมส่วนมากเป็นลักษณะทางกาย เช่น ความสูงต่ำ ลักษณะเส้นผม สีผิว ชนิดของโลหิต โรคภัยไข้เจ็บบางชนิด และข้อบกพร่องทางร่างกายบางชนิด เช่น ตาบอดสี ศีรษะล้าน นิ้วเกิน มือติดกัน ฯลฯ ซึ่งลักษณะทางกายเหล่านี้เป็นอิทธิพลของพันธุกรรมที่มีต่อบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลทั้งสิ้น

2. สิ่งแวดล้อม มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของมนุษย์ ทั้งพัฒนาการทางกายทางจิต และบุคลิกภาพ คือบุคคลอื่น ๆ รอบตัวเรา ครอบครัว กลุ่มคน และวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์คนอื่น ๆ นี้ จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ พฤติกรรมทางสังคมมนุษย์

3. ช่วงเวลาในชีวิตของบุคคลแสดงถึงระดับพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจอันเกิดจากอิทธิพลร่วมระหว่างพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และระยะสำคัญของพัฒนาการของมนุษย์ส่วนมากจะอยู่ในช่วงชีวิตเด็กเป็นส่วนมาก

กล่าวโดยสรุป อิทธิพลของพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และช่วงเวลาในชีวิตของบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลในการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้มีลักษณะที่แตกต่างกันไป

7.2.4 การวัดปัจจัยบุคลิกภาพ

พฤติพล นิมพรวัว (2547 : 78) ได้สร้างเครื่องมือวัดบุคลิกภาพเป็นแบบสอบถามบุคลิกภาพ จำนวน 12 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type. 1997) ตั้งแต่จริงที่สุดถึง จริ่งน้อยที่สุด นอกจากนี้ยังมี เจริสา มโนธรรม (2550 : 138) ได้ทำการสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามบุคลิกภาพ จำนวน 16 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ) ตั้งแต่จริงที่สุดถึง จริ่งน้อยที่สุด ซึ่งคล้ายกับ พิไลวรรณ แดงขาว(2545 : 90)

7.2.5 งานวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพ

งานวิจัยในประเทศ

อุไร สิงโต (2521 : 70) ได้ทำการศึกษามูลค่าบุคลิกภาพเก็บตัวและแสดงตัวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย-หญิง อายุระหว่าง 15 – 17 ปี ซึ่งกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ใน โรงเรียนรัฐบาล 2 แห่ง จำนวน 160 คน พบว่า นักเรียนที่มีบุคลิกภาพเก็บตัวมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันกับนักเรียนที่มีบุคลิกภาพแสดงตัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนชายที่มีบุคลิกภาพเก็บตัวมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกับนักเรียนหญิงที่มีบุคลิกภาพเก็บตัว แต่นักเรียนชายที่บุคลิกภาพแสดงตัวมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกับนักเรียนหญิงที่มีบุคลิกภาพแสดงตัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

ไคลน์ (Kline. 1966 : 18 - 195) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพเก็บตัว-แสดงตัว ลักษณะทางอารมณ์ และอาการทางประสาทกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จากเด็ก โรงเรียนมัธยมประสมในเมือง 138 คน และเด็กในโรงเรียน

ชุมชน 40 คนผลปรากฏว่า บุคลิกภาพเก็บตัว-แสดงตัว ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับสติปัญญา และพบว่าบุคลิกภาพเก็บตัว-แสดงตัว มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

บรอดเบนท์ (Broadbent. 1969 : 214 - 218) ได้ศึกษาการเก็บตัว-แสดงตัว ของนักเรียนปริญญาโท ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ซึ่งเป็นกลุ่มเรียนดีและเรียนไม่ดี ผลปรากฏว่านักเรียนที่เรียนดีเก็บตัวมากกว่ากลุ่มที่เรียนไม่ดี อย่างมีนัยสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ยังแสดงด้วยว่านักเรียนทั้งสองกลุ่มมีสติปัญญาไม่แตกต่างกัน ดังนั้น การเก็บตัว-แสดงตัว ไม่ขึ้นอยู่กับสติปัญญาซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการเรียน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านแบบของบุคลิกภาพ มีความสัมพันธ์กันกับปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม ด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน และด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน
2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านแบบของบุคลิกภาพจะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่านปัจจัยด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

7.3 การสื่อสารเกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย

7.3.1 ความหมายของข้อมูลข่าวสาร

มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของข้อมูลข่าวสารไว้หลากหลาย ดังนี้ สมิต สัจฉุกร (2553 : 8) กล่าวว่า ข้อมูลข่าวสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการสื่อสาร หมายถึง สาระ เรื่องราว ข่าวสาร ที่ผู้สื่อสารต้องการส่งออกไปสู่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น นอกจากนี้ สารยังหมายถึงสิ่งที่มีตัวตน เช่น หนังสือ ตัวเลข รูปภาพ วัตถุต่าง ๆ หรือเป็นสัญญาณ ตลอดจนสัญลักษณ์ใดๆ ที่สามารถให้ความหมายเป็นที่เข้าใจได้

ลักษณะ สิริวัฒน์ (2544 : 184) ได้กล่าวถึงกระบวนการสื่อสาร โดยให้ความหมายของสารว่า หมายถึง เนื้อหาสาระที่ส่งออกไปยังผู้ส่งอาจจะเป็นความคิดหรือเรื่องที่จะส่งไปตามสื่อ เช่น คำพูด หรือ ข้อเขียน หรือรูปภาพที่วาดขึ้น สารแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. สัญลักษณ์ของสาร เช่น คำ วลี ประโยค
2. เนื้อหาของสาร เช่น ข้อความ บทสรุป ความคิดเห็นต่างๆ

3. การเลือกและการจัดลำดับข่าวสาร เช่น บรรณาธิการข่าวสาร และการวิเคราะห์เนื้อหาข่าวสาร

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และพัชรินทร์ สิริสุนทร (2549 : 9) กล่าวว่า ข้อมูลข่าวสาร คือ คลังแห่งอำนาจ เป็นสิ่งที่ควรรู้และพึงรู้ โดยการแสวงหา สืบค้น จากหลักฐาน เพื่อให้เกิดความรู้ ความคิดและการวินิจฉัยในสิ่งที่ได้รับรู้

วิรัช ฤทธิรัตนกุล (2544 : 160) ได้ให้ความหมายของข่าวสาร คือ เนื้อหาสาระหรือสัญลักษณ์ภาษา สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สามารถสื่อความหมายหรือตีความหมาย เป็นที่เข้าใจกันได้

กล่าวโดยสรุป ข่าวสาร หมายถึง สาระ เรื่องราว ที่ส่งออกไปจากผู้ส่งที่ผู้รับสารสามารถสื่อความหมายหรือตีความหมาย เป็นที่เข้าใจกันได้ เพื่อให้เกิดความรู้ ความคิด และการวินิจฉัยในสิ่งที่ได้รับรู้

7.3.2 ความหมายของการสื่อสาร

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ ดังนี้

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2548 : 44) กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสารสนเทศและความคิด ตลอดจนเจตคติ เพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ

อรุณีประภา หอมเศรษฐี (2531 : 4) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่า หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์ของตนเอง ไปยังบุคคลอื่น โดยผ่านทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ

มิลเลอร์ (Miller. 1998 : 6) กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

โรเจอร์ และ โชอิมคเกอร์ (Rogers. and Shoemaker. 1971 : 11) ให้ความเห็นว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการซึ่งถูกส่งจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร

กล่าวโดยสรุป การสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างนักเรียน โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึนึกคิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองบางประการที่ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ โดยจะต้องผ่านสื่อต่างๆ เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสาร

7.3.3 กระบวนการสื่อสาร

สุปรیتی สุวรรณบุรณ์ (2554 : 11) ได้อธิบายองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร มี 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ผู้ส่งสาร (Sender) หรือ แหล่งสาร (Source) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งสาร หรือเป็นแหล่งกำเนิดสาร ที่เป็นผู้เริ่มต้นส่งสารด้วยการแปลสารนั้นให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นแทนความคิด ได้แก่ ภาษาและ อากัปกิริยาต่าง ๆ เพื่อสื่อสารความคิด ความรู้สึก ข่าวสาร ความต้องการและวัตถุประสงค์ของตนไปยังผู้รับสารด้วยวิธีการใด ๆ หรือส่งผ่านช่องทางใดก็ตาม จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม เช่น ผู้พูด ผู้เขียน กวี ศิลปิน นักจัดรายการวิทยุ โฆษกรัฐบาล องค์การ สถาบัน สถานีวิทยุกระจายเสียง สถานีวิทยุโทรทัศน์ กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หน่วยงานของรัฐ บริษัท สถาบันสื่อมวลชน เป็นต้น

คุณสมบัติของผู้ส่งสาร

- 1.1 เป็นผู้ที่มีเจตนาแน่ชัดที่จะให้ผู้อื่นรับรู้จุดประสงค์ของตนในการส่งสาร แสดงความคิดเห็น หรือวิจารณ์ ฯลฯ
- 1.2 เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาของสารที่ต้องการจะสื่อออกไปอย่างดี
- 1.3 เป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะที่ดี มีความน่าเชื่อถือ แคล่วคล่องเปิดเผยจริงใจ และมีความรับผิดชอบ ในฐานะเป็นผู้ส่งสาร
- 1.4 เป็นผู้ที่สามารถเข้าใจความพร้อมและความสามารถในการรับสารของผู้รับสาร
- 1.5 เป็นผู้รู้จักเลือกใช้กลวิธีที่เหมาะสมในการส่งสารหรือนำเสนอสาร

2. สาร (Message) หมายถึง เรื่องราวที่มีความหมาย หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด ความต้องการ อารมณ์ ฯลฯ ซึ่งถ่ายทอดจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารให้ได้รับรู้ และแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้เช่น ข้อความที่พูด เขียน บทเพลงที่ร้อง รูปที่วาด เรื่องราวที่อ่าน ท่าทางที่สื่อความหมาย เป็นต้น

2.1 รหัสสาร (Message Code) ได้แก่ ภาษา สัญลักษณ์ หรือสัญญาณที่มนุษย์ใช้เพื่อแสดงออกแทนความรู้ ความคิด อารมณ์ หรือความรู้สึกต่าง ๆ

2.2 เนื้อหาของสาร (Message Content) หมายถึง บรรดาความรู้ ความคิดและประสบการณ์ที่ผู้ส่งสารต้องการจะถ่ายทอดเพื่อการรับรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความเข้าใจร่วมกันหรือโต้ตอบกัน

2.3 การจัดสาร (Message Treatment) หมายถึง การรวบรวมเนื้อหาของสาร แล้วนำมาเรียบเรียงให้เป็นไปอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้ใจความตามเนื้อหา ที่ต้องการด้วยการเลือก ใช้รหัสสารที่เหมาะสม

3. สื่อ หรือช่องทาง (Media or Channel) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะของสาร ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารต้องอาศัยสื่อหรือช่องทางทำหน้าที่นำสารไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งสื่อหรือช่องทาง สามารถแบ่งตามแบบใช้จำนวนและลักษณะของการเข้าถึงผู้รับสาร มี 4 ประเภท ได้แก่

3.1 สื่อระหว่างบุคคล เป็นสื่อที่มนุษย์ใช้สำหรับการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่อยู่ห่างไกลกันจนไม่อาจจะติดต่อกันโดยไม่ผ่านสื่อหรือ ไม่มีสื่อได้ เป็นสื่อที่ใช้เฉพาะบุคคล มีลักษณะเป็นส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับผู้อื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ การสื่อสารในขณะนั้นๆ เช่น จดหมาย โทรศัพท์ ภาพถ่ายในครอบครัว บันทึกรายการ อนุทิน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ทำหน้าที่ช่วยให้การส่งสารระหว่างผู้ส่งถึงผู้รับที่อยู่ห่างไกลกันมีความเป็นไปได้ นอกจากนั้น ก็ยังมีเครื่องมืออุปกรณ์บางชนิดที่จัดว่าเป็นสื่อที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การเรียน การสอน ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้สื่อต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น กระดานดำ หนังสือ เอกสาร เป็นต้น

3.2 สื่อมวลชน มนุษย์คิดสื่อมวลชนขึ้น เพื่อที่จะติดต่อกับผู้รับสาร เป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกันได้ โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ สื่อมวลชนนี้มีประโยชน์ในแง่ของการเผยแพร่ข่าวสารไปยังมวลชนได้ ภายในเวลาอันรวดเร็ว

3.3 สื่อเฉพาะกิจ คือ สื่อซึ่งถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้สำหรับการสื่อสารที่สนับสนุน กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ จำนวนและกลุ่มผู้รับสารมีลักษณะที่แน่นอน เมื่อเทียบกับสื่อมวลชนแล้ว สื่อเฉพาะกิจ จะแคบกว่าในแง่ของการเข้าถึงผู้รับสาร เช่น การจัดทำนิตยสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ภายในหน่วยงาน การทำวีดิโอเทปแนะนำการใช้ผลิตภัณฑ์ของบริษัท เป็นต้น

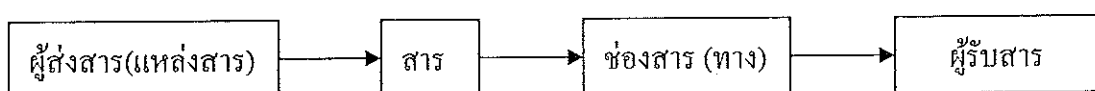
3.4 สื่อประสม ได้แก่ การนำสื่อประเภทต่างๆ ทั้ง 3 ประเภทข้างต้นไปใช้ในการสื่อสารอันจะทำให้การสื่อสารในครั้งนั้นๆ มีประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้นในกรณีของสื่อนี้ หากมีการใช้โดยรู้จักข้อดีและข้อเสียของสื่อแต่ละชนิด เข้าใจ ถึงอิทธิพลของสื่อที่มีต่อพฤติกรรมกรรมการรับสาร มีการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมแก่วัตถุประสงค์ในการสื่อสารแล้ว ประสิทธิผลของการสื่อสารครั้ง ๆ นั้น ก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย

4. ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับเรื่องราวข่าวสาร

จากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ต่อผู้ส่งสาร หรือส่งสารต่อไปถึงผู้รับสารคนอื่น ๆ ตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร เช่น ผู้เข้าร่วมประชุม ผู้ฟังรายการวิทยุ กลุ่มผู้ฟังการอภิปราย ผู้อ่านบทความจากหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

สุรพงษ์ โสภนะเสถียร (2537 : 57-58) กล่าวว่า การสื่อสาร เป็นสิ่งที่มนุษย์นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประสานประชาคมเพื่อให้เกิดบูรณาการและถูกนำมาใช้เพื่อการสร้างความหมายที่ทำให้เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เช่น เพื่อการเมืองการปกครองสำหรับเชื่อมโยงชนชั้นปกครองและชนชั้นใต้ปกครอง ไม่ว่าในแนวระนาบหรือแนวตั้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นตัวจักรที่จำเป็นในการรักษาสืบเนื่องของประชาคมไม่ว่าในด้านสังคมการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

กระบวนการสื่อสาร เป็นกระบวนการสำคัญในการบ่งชี้ถึงความเป็นสิ่งมีชีวิต นอกเหนือจากปัจจัยในทางชีววิทยา ซึ่งวิธีหรือกระบวนการสื่อสารมีพื้นฐาน ดังแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 พื้นฐานกระบวนการสื่อสาร

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสื่อสาร เป็นกระบวนการสำคัญในการบ่งชี้ถึงความเป็นสิ่งมีชีวิตนอกเหนือจากปัจจัยในทางชีววิทยา ซึ่งมีองค์ประกอบของการสื่อสารที่สำคัญ คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางหรือสื่อ และผู้รับสาร

7.3.4 การสื่อสารทางการเมือง

ในการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมือง การสื่อสารทางการเมืองเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจประสบการณ์ต่าง ๆ ทางการเมือง อันจะนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง

พฤทธิสถาน ชุมพล (2540: 181) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมือง เป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทศนะความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองระหว่างบุคคล ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง โดยที่ระบบการเมืองหรือรัฐบาลจะได้หาช่องทางให้ประชาชนได้รับทราบนโยบาย และกิจกรรมของรัฐบาลกับการที่ประชาชนจะได้เรียนรู้ถึงนโยบายและกิจกรรมต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชน โดยที่

1. เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น
2. เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมือง
3. เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันทางการเมือง

เสถียร เขยประทับ (2540 : 142-155) ได้สรุปช่องทางการสื่อสารทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่องทางใหญ่ ดังนี้

1. ช่องทางการสื่อสารที่เป็นองค์กร ประกอบด้วยสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ระบบราชการ หรือกลุ่มมวลชนอื่น ๆ ที่สามารถเชื่อมประชาชนเข้ากับผู้นำได้ ซึ่งองค์กรเหล่านี้ อาจมีโครงสร้างที่ถาวรหรือกึ่งถาวรก็ได้ และอาจไม่จำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ติดต่อกัน

2. ช่องทางการสื่อสารประเภทกลุ่ม ช่องทางการสื่อสารลักษณะนี้จะมีลักษณะถาวรแต่ความเป็นสถาบันและแพร่หลายน้อยกว่า เช่น กลุ่มแม่บ้านทหารบก กลุ่มสมาคมศิษย์เก่า หรือกลุ่มภายในเพื่อนฝูง การสื่อสารภายในกลุ่มเช่นนี้ จะมีความเป็นทางการน้อยกว่าการสื่อสารภายในองค์กร นอกจากนี้การสื่อสารภายในกลุ่ม ยังเป็นแหล่งของการแลกเปลี่ยนข่าวสารความคิด ตลอดจนอิทธิพล ซึ่งทำให้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจในการเมืองเกือบทุกชนิด ตั้งแต่ระดับต่ำสุดจนถึงสูงสุด ข้อแตกต่างระหว่างองค์กรและกลุ่มจะเห็นได้ชัด ในระบบการเมืองเผด็จการ โดยที่ในประเทศเผด็จการนั้น ผู้นำมักจะพยายามไม่ให้มีการสื่อสารในรูปแบบของกลุ่มมากนัก เพราะยากแก่การควบคุม และไม่สามารถกำหนดทิศทาง

ทางการเมืองของตนได้ ผู้นำเหล่านี้จึงพยายามที่จะสลายการสื่อสารภายในกลุ่ม และจัดตั้งเป็นการสื่อสารในแบบองค์กรแทน ในทางตรงกันข้ามในสังคมแบบประชาธิปไตยหรือสังคมเปิด จะมีการสื่อสารในกลุ่มมาก ทั้งกลุ่มเพื่อน กลุ่มครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากถือเป็นการเปิดกว้าง และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเปิดลักษณะนี้

3. ช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อมวลชน ในปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ได้รับทราบข่าวสาร ตลอดจนการทำงานของระบบการเมืองจากสื่อมวลชน สื่อมวลชนทำให้ข่าวสารเดินทางไปได้มากกว่า ไกลกว่าและเร็วกว่า และทำให้ข่าวสารสาธารณะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตลอดจนทำให้การเผยแพร่ข่าวสารกลายเป็นกิจการที่มีบทบาทสำคัญในสังคม ประชาชนก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอาศัยสื่อมวลชน ประชาชนจะถูกเชื่อมเข้ากับสื่อมวลชน จากนั้นอาศัยข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชน เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนไม่ได้มีความสำคัญหรือเข้าไปแทนที่สื่อระหว่างบุคคล เพียงแต่ช่วยเชื่อมเครือข่ายและช่วยให้มีเครือข่ายใหม่ในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลนั้นๆ อาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนเป็นช่องทางสื่อสารยาว ซึ่งเชื่อมแหล่งข่าวสารกับปัจเจกบุคคล และกลุ่มทางสังคมที่อยู่ไกลออกไป นอกจากนี้สื่อมวลชนยังทำหน้าที่เชื่อมนักการเมืองหรือสถาบันทางการเมืองเข้าด้วยกัน โดยที่ทำให้ทุก ๆ คนทราบถึงปัญหา ตลอดจนข่าวสารจากแหล่งเดียวกัน สื่อมวลชนยังเป็นส่วนกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารอภิปรายถกเถียงภายในองค์กรหรือกลุ่มด้วย

4. ช่องทางการสื่อสารสำหรับการแสดง และการรวบรวมผลประโยชน์ช่องทางนี้ จะไม่ถูกนำมาใช้ตลอดเวลา แต่จะใช้เฉพาะบางเวลาและเหตุการณ์ที่เหมาะสม เช่น การออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง ก็เท่ากับเป็นการสื่อว่าแต่ละคนต้องการผู้ใดเป็นตัวแทนของตน เมื่อการเลือกตั้งยุติลง ช่องทางนี้ก็ยุติลงไปด้วย เราคงไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าช่องทางพิเศษเหล่านี้มีอะไรบ้าง แต่การเลือกตั้ง การเดินขบวนต่อต้าน การประท้วง หรือการแสดงประชามติเหล่านี้เราอาจถือว่าเป็นช่องทางพิเศษ

อัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond, and Powell. 1978 : 141-144) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมือง เป็นหน้าที่พื้นฐานหนึ่งของระบบการเมืองเพื่อการดำรงไว้ซึ่งโครงสร้างของระบบการเมือง และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง ในกระบวนการกล่อมเกลางานการเมืองแม้จะไม่ได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ แต่ก็ก่อให้เกิดความร่วมมือและการควบคุมจากปัจเจกบุคคล โดยจะเป็นตัวกำหนดความต้องการข้อมูลข่าวสารภายใต้บทบาทขององค์กรต่างๆ เนื่องจากทุกคนต้องพึ่งพาข้อมูลข่าวสารที่รับและมีผลต่อข้อมูล ข่าวสารที่เปลือออกมา อันเป็นปัจจัยในการทำความเข้าใจในหน้าที่อื่นของระบบการเมือง โดยเราสามารถพุ่งจุดสนใจไป

ที่การไหลของข้อมูลข่าวสารในระบบการเมือง วิเคราะห์และเปรียบเทียบ โครงสร้างที่แสดงถึงหน้าที่ของการสื่อสารเพราะประชาชนต้องการความรู้เป็นจริงที่เพียงพอต่อการตัดสินใจ ในการอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ต้องการทราบว่าผู้นำคนใดมีแผนนโยบายอย่างไร รวมทั้งการกระทำของรัฐบาล เพื่อประเมินและควบคุมการทำงาน รวมทั้งพยายามที่จะมีอิทธิพลและควบคุมผู้นำ ภายใต้บทบาทของกลุ่มต่าง ๆ และประสานงานกับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแสดงความต้องการถึงผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ

รัชและอัลธอฟฟ์ (Rush. and Althoff. 1971 : 75-76) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมือง คือ การแลกเปลี่ยน อภิปราย ถ่ายทอดข่าวสารทางการเมืองต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกในสังคมการเมืองนั้น ซึ่งทำให้สมาชิกต่าง ๆ นี้ยังสามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมืองนั้น ๆ ด้วย ซึ่งการสื่อสารทางการเมืองในแต่ละสังคมการเมืองนั้นจะเป็นเช่นไร ยอมรับอยู่กับบริบททางการเมืองของแต่ละสังคมนั้นด้วย หากเป็นสังคมประชาธิปไตย การสื่อสารทางการเมืองยอมรับอิสระ และหลากหลายรูปแบบมากกว่าสังคมเผด็จการอย่างแน่นอน

ดัชต์ (Deutsch. 1969 : 76-97) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง โดย อธิบายถึง โครงสร้างของระบบการเมืองว่ามีลักษณะเป็นเครือข่ายของระบบการสื่อสาร (Communication Network) ที่มีกระบวนการทำงานที่คล้ายคลึงกับการส่งงานของระบบประสาทมนุษย์และระบบเครื่อง กลอต โนมตี โดยที่เครือข่าย (Network) จะครอบคลุมและเชื่อมโยงทุก ๆ ส่วน ส่วนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสภาพแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยการมีระบบสื่อสาร ทั้งในระบบกับสภาพแวดล้อม การที่จะทำความเข้าใจกับระบบใด ๆ ก็ตาม จะต้องทำความเข้าใจต่อระบบทั้งหมด จะขาดหายไปส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ได้ และส่วนประกอบต่าง ๆ ของระบบต้องทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความเป็นคุณภาพของระบบ

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารทางการเมือง หมายถึง การใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนสัญลักษณ์หรือข้อความใด ๆ โดยที่เนื้อหาอันมีนัยสำคัญทางการเมือง และส่งผลกระทบต่อทางการเมือง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการเมือง เป็นช่องทางในการเสนอข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้ ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชนไปให้รัฐบาลได้รับรู้เช่นกัน

7.3.5 การวัดปัจจัยด้านการสื่อสาร

อวยชัย วัฒนา (2554 : 188) ได้สร้างเครื่องมือวัดการสื่อสาร โดยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ ทำเป็นประจำ ทำเป็นส่วนใหญ่ ทำเป็นบางครั้ง ทำนานๆ ครั้ง และไม่เคยทำ

มยุรี ธนอมลุษ (2554 : 130) ได้สร้างเครื่องมือวัดการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของนักศึกษาภาควิชาพลศึกษาและกีฬา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จำนวน 13 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 3 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่เป็นประจำ เป็นบางครั้ง และไม่เคยเลย เช่นเดียวกับ คิวซิก คิม (Choi Hyeon Cheol. 2554 : 201) ได้สร้างเครื่องมือวัดทัศนคติต่อข่าวสารบ้านเมืองจากหนังสือพิมพ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อข่าวสารบ้านเมืองจากหนังสือพิมพ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 12 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่เห็นด้วยมาก ถึง ไม่เห็นด้วยเลย

7.3.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

งานวิจัยในประเทศ

มยุรี ธนอมลุษ (2554 : 95) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การรับรู้ข่าวสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตภาควิชาพลศึกษาและกีฬา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จำนวน 295 คน พบว่านิสิตภาควิชาพลศึกษาและกีฬา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสนมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับน้อย โดยที่ปัจจัยอายุ ภูมิฐานะ และการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ เพศ ชั้นปี รายได้ของครอบครัว อาชีพของผู้ปกครอง และการกล่อมเกล่าทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คิ้วซิก คิม (Choi Hyeon Cheol. 2554 : 159) ได้ทำการวิจัยทัศนะต่อข่าวสารบ้านเมืองจากหนังสือพิมพ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 765 คน พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์ของกลุ่ม ตัวอย่างที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง กลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์สูงขึ้นจะมีแนวโน้มการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้ ในด้านความสัมพันธ์ของทัศนะต่อข่าวสารทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่างกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีทัศนะเชิงลบต่อข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์จะมีแนวโน้มการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีทัศนะเชิงบวกต่อข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์มีแนวโน้มการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง

งานวิจัยต่างประเทศ

โชอิ และเบคเกอร์ (Choi and Becker. 1987: 273) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อ พบว่าการศึกษาหลายชิ้นที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าการศึกษามีผลต่อการเลือกใช้สื่อ กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงจะอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าคนมีการศึกษาต่ำซึ่งจะเลือกที่จะดูโทรทัศน์หรือฟังวิทยุมากกว่า

โรบินสัน (Robinson. 1977 : 77) ได้ทำการศึกษาถึงระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารของบุคคล โดยกลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีการใช้สื่อ และระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารที่ต่างกันไปด้วย กล่าวคือกลุ่มคนที่มีความรู้สูงจะเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ข้อมูลข่าวสารดี และจะเพิ่มพูนความรู้ทางด้านนี้ของตนให้มากขึ้น โดยการใช้สื่อมวลชน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านการสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านแบบของบุคลิกภาพ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน และด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน
2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านการสื่อสารจะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่าน

ปัจจัยด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และด้านแบบของบุคลิกภาพ ต่อวิถีชีวิต
ประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

7.4 การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย

7.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดหลักสูตรของสถานศึกษาในการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะได้ผลดี
 จำเป็นจะต้องให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมการเสริมสร้างวิถีชีวิต
 ประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งนับวันแต่จะเป็นปัญหาเพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย
 ค้นคว้าตำรา ปรากฏว่ามีผู้รู้และนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้
 มากมาย ดังนี้

พลสวัสดิ์ นาทองคำ (2550 : 9) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน
 หมายถึง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของประชาชน ซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการหรือความ
 พอใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันและเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การมีส่วนร่วม
 ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา คิดและเสนอแนะแนวทางการดำเนินงาน รับผลประ โยชน์
 และติดตามประเมินผล เพื่อประ โยชน์ที่ดีที่สุดที่จะเกิดกับประชาชนและนำไปสู่การพัฒนาหรือ
 การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ ตลอดจนก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างหน่วยงาน
 ของรัฐและประชาชน

นิรุติ ถิ่นนาค (2550 : 38) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง
 การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร ได้ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ร่วมกันวางแผน ร่วมกัน
 ดำเนินกิจกรรมในชุมชน ในลักษณะการเสียสละแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุ สิ่งของ ด้วยความ
 สมัคใจ ร่วมกันแบ่งปันผลประโยชน์และติดตามผล เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและ
 สิ่งแวดล้อมของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

อดิน รพีพัฒน์ (2547 : 9) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่บุคคลใน
 องค์กรหรือต่างองค์กรได้ร่วมกันเพื่อทำให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกันอย่างมี
 ประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมนั้น ๆ จะอยู่ในขั้นตอนใด ๆ ก็ตาม
 โดยขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ข้อจำกัดขององค์กรในแต่ละกระบวนการของ
 การดำเนินการบริหารเป็นเกณฑ์

มัทนา เสมอจิตต์ (2547 : 9) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิด และเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมคิดตามผลการดำเนินงาน เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเกิดประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น

กรณีศึกษา ชมดี (2544 : 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง ความร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นระดับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2541 : 32) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การปฏิบัติ และรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวของเขาเอง โดยเขาจะมีความสุขหากได้ร่วมพัฒนาและได้รับความเป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันต้องยอมรับความจริงที่ว่า มนุษย์จะสามารถพัฒนาได้ต้องได้รับโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมในวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียนตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้าย การมีส่วนร่วมที่ดีจะทำให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิผลต้องมีการวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล

7.4.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ (2544 : 334) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 รูปแบบ คือ กระบวนการที่ต้องอาศัยการรับรองโดยกฎหมายและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสร้างระบบสมัครใจขึ้นมาเพื่อให้มีสภาพบังคับทางสังคมอย่างการรับรองหรือให้รางวัลด้านสิ่งแวดล้อมแก่ผลิตภัณฑ์หรือธุรกิจอุตสาหกรรมที่ใส่ใจในการสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นบรรทัดฐาน

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการ โดยมีกฎหมายรับรองให้กระทำได้หรือต้องกระทำวิธีการสำคัญและยอมรับไปใช้ปฏิบัติกันทั่วไปคือ การเลือกตั้งในระดับต่างๆ การใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในประเด็นหรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะของประชาชน

2. การมีส่วนร่วมโดยการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ หมายถึง การที่กลุ่มคนมารวมกันเพราะมีอาชีพการงานหรือมีผลประโยชน์ หรือความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ใช้พลังอิทธิพลของกลุ่มต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ เพื่อปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่ม

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในระบบการเมืองแบบเผด็จการ ไม่ยอมรับและไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม โดยมีกฎหมายห้ามไว้อย่างชัดเจน แม้ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยบางประเทศจะมีได้ห้าม แต่มีได้ระบุหรือมีได้มีกฎหมายรับรองว่าให้กระทำได้

4. การเดินขบวนหรือการชุมนุมประท้วง หมายถึง การรวมตัวกันเพื่อแสดงความคิดเห็นด้วยกันนโยบายหรือการดำเนินการของรัฐบาลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเป็นการรวมตัวเพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลในการกำหนดนโยบาย หรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความต้องการของประชาชนผู้ชุมนุม ซึ่งการชุมนุมประท้วงไม่จำเป็นต้องทำไปเพื่อต่อต้านคัดค้านนโยบายการกระทำของรัฐเท่านั้น อาจเป็นการสนับสนุนนโยบายหรือโครงการของรัฐได้

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2543 : 11 – 12) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมตามหลักวิชาการได้หลายระดับตามบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อาทิ

1. แบบการจัดการคนให้เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมคัดเลือกจากตัวแทนของประชาชน ไม่ได้เลือกตั้งและไม่มีอำนาจอะไร

2. แบบตอบสนองแบบค่อยเป็นค่อยไป ผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางบอกว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีการสะท้อนความเห็นจากประชาชน

3. แบบขอคำปรึกษาหารือหรือตอบคำถามชี้แจงรายละเอียดสิ่งที่จะต้องร่วมองค์กรภายนอกเป็นผู้ระบุปัญหา และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการควบคุมวิเคราะห์ข้อมูล โดยไม่ได้รับฟังความคิดเห็นของประชาชน

4. แบบร่วมตามหน้าที่หรือภารกิจ ที่กำหนดให้ใช้วิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโครงการ ประชาชนอาจมีส่วนร่วมโดยรวมกลุ่มเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แล้ว ประชาชนอาจเข้าร่วมอย่างแข่งขัน ร่วมตัดสินใจ แต่คำตอบหลักสุดท้ายมักกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยหน่วยงานภายนอก

5. แบบแข่งขัน ร่วมในการวิเคราะห์และพัฒนาแผนปฏิบัติการ และศักยภาพของกลุ่มองค์กรท้องถิ่น โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ใช้วิธีการที่หลากหลายจากหลายสาขา

6. แบบสมัครใจทำเองประชาชนเป็นผู้คิดริเริ่มอย่างอิสระประชาชนอาจติดต่อประสานหน่วยงานภายนอกมาช่วยแนะนำโดยยังสามารถควบคุมการจัดการและใช้ทรัพยากรได้

องค์การอนามัยโลก (อ้างถึงใน อนงค์ พัฒนจักร. 2535 : 42) กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการประเมินผลและการตัดสินใจ

2. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร การควบคุมการเงินและบริหาร

3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนมีความสามารถนำเอากิจกรรมมาใช้ประโยชน์ได้ เป็นการเพิ่มระดับการพึ่งพาตัวเอง และการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining Benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน

กล่าวโดยสรุป รูปแบบของการมีส่วนร่วมแบ่งได้กว้างๆ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่เป็นทางการ โดยการรับรองของกฎหมายและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการซึ่งกฎหมายมิได้ระบุให้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง โดยรูปแบบที่เป็นทางการประชาชนสามารถเข้าไปร่วมในการวางแผนการใช้ทรัพยากร มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและชุมชน ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นทางการเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ด้วยการจูงใจทั้งด้วยตัวเองหรือโดยผ่านตัวแทน

7.4.3 ระดับของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมีหลายระดับขึ้นอยู่กับรัฐที่จะยอมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับใดได้บ้าง ในอดีต โครงการหรือกิจกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่กำหนดขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรม โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ทำศึกษาการแบ่งระดับขั้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา ดังนี้

สถาบันพระปกเกล้า (2556 : 22) กล่าวว่า การแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ

โดยมีข้อพึงสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุด ไปหาสูงสุด ได้แก่

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่าง ๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ เป็นต้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการ โครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

5. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด โดยในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับ

ปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการประชามติที่มีแบบที่มีข้อยุติโดยเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีซึ่งไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด (มาตรา 165)

ศูนย์ มัลลิกะมาสย์ (2545 : 56-57) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมมี 2 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ หมายถึง หน่วยงานรัฐเป็นฝ่ายริเริ่ม คิดตัดสินใจให้มีโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมา และเห็นว่าสมควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการด้วย จึงให้แจ้งและมอบหมายให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จึงมีลักษณะเป็นการสั่งการจากรัฐสู่ประชาชน (Top-down Approach) ซึ่งจะเป็นการมีส่วนร่วมที่มีได้เกิดจากความต้องการ โดยแท้จากประชาชน ประชาชนอาจไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงไม่เกิดความประสงค์จะร่วมดำเนินการใด ๆ ด้วย และบางครั้งจำเป็นต้องเข้ามีส่วนร่วมเนื่องจากการสั่งการหรือมอบหมายของเจ้าหน้าที่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เพราะฉะนั้น เมื่อโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ได้ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งก็จะมีอันล้มเลิกไปการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จึงเป็นการปฏิบัติการตามนโยบายของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จึงอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามแต่ นโยบายที่อาจเปลี่ยนแปลงตามเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาดูแลประชาชน ซึ่งไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่ที่ประจำการตลอดไปเพราะมีการสับเปลี่ยนโยกย้ายตามความเหมาะสม

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง หมายถึง ประชาชนเป็นฝ่ายคิดริเริ่มตัดสินใจ และดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ (Bottom-up Approach) หลักการนี้จะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพสูง แต่มีปัญหาอีกเช่นกัน คือ การดำเนินการบางครั้งจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐ ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วอาจไม่เป็นเช่นนั้นเพราะโครงการหรือกิจกรรมนั้นอาจไม่ได้รับความเห็นชอบ หรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอาจไม่เห็นด้วยเพราะถือว่าเป็นเรื่องของประชาชน เพราะฉะนั้น ประชาชนก็ควรทำกันเอง โครงการหรือกิจกรรมที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐแล้วย่อมจะไม่สัมฤทธิ์ผลเช่นกัน

จากระดับการมีส่วนร่วมข้างต้นจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมทั้ง 2 ระดับจะสัมฤทธิ์ผลได้จะต้องอาศัยความร่วมมือของทั้ง 2 ฝ่าย นั่นคือ รัฐและประชาชน สำหรับความร่วมมือในที่นี้คือรัฐต้องให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมพิจารณาตัดสินใจว่าสมควรจะให้หรือไม่ รัฐจะยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในระดับใด ได้บ้างและประชาชนพึงพอใจในระดับการมีส่วนร่วมที่รัฐให้เพียงใด เหล่านี้จึงต้องพิจารณาโดยยึดเอาระดับของการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญด้วย

ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา อาจแยกออกเป็น 5 ระดับ (สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545 : 57-62) ได้แก่

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ หมายถึง รัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชนเมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ แล้วเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน หรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ราชการมอบให้แก่ประชาชนนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมด้วย เนื่องจากข้อมูลข่าวสารจะบอกถึงโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น ความจำเป็นและความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ รวมถึงการดำเนินการและมาตราต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เพื่อการพัฒนาอีกด้วย การร่วมรับรู้ในข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่อาจนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างชัดเจน รวมตลอดไปจนถึงข้อมูลข่าวสารที่ได้รับนั้นหากมีความไม่ชัดเจน ถูกต้อง ครบถ้วนแล้ว อาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่อาจถึงขั้นรุนแรงได้

ระดับที่ 2 ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้ว ประชาชนก็จะร่วมค้นหาคำปัญหา สาเหตุของปัญหา ความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อหน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม หรือหน่วยงานจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรม การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่จะตั้งโครงการควรจะมีส่วนร่วมพิจารณารับหรือปฏิเสธไม่ให้โครงการตั้งในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ในความถูกต้องแล้วมีความสำคัญมาก เนื่องจากประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจ การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการเป็นเจ้าของพื้นที่ซึ่งได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงมากกว่าประชาชนอื่น ๆ

ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการ หมายถึง ร่วมในการลงทุน ร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงานหรือ ร่วมปฏิบัติงานเอง การมีส่วนร่วมระดับนี้อาจจะทำได้ทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะด้าน ผู้ชำนาญการ หรือใช้เทคโนโลยีขั้นสูงแล้วบางครั้ง เป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้ แต่หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมระดับท้องถิ่นที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ ชาวบ้านหรือ

ประชาชนในท้องถิ่นก็เข้าร่วมกิจกรรมได้ หรือเป็นการร่วมดำเนินการด้วยการลงทุนถือหุ้นก็ ย่อมถือว่ามีกรร่วมดำเนินการได้

ระดับที่ 5 ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล หมายถึง การร่วมตรวจสอบ และติดตามผลการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและ วัตถุประสงค์หรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนา เป็นอย่างมาก เพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยการดำเนิน โครงการเพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างทันที่่วงที่ก่อนที่จะมีผลร้ายเกิดขึ้น และเมื่อมีการดำเนินการ ตามโครงการหรือกิจกรรมแล้วก็ต้องมีการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดและผลการดำเนินการเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เป็นแนวทางใน การพิจารณานำเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง 5 ระดับ หากประชาชนได้มี โอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยทุกระดับแล้วย่อมถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ตาม แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมต้อง คำนึงถึงประเภทโครงการหรือกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน ช่วงเวลาในการเข้าไปมีส่วน ร่วม ระดับของการมีส่วนร่วม องค์กรหรือกลุ่มหรือปัจเจกชนที่มีส่วนร่วม และกฎหมาย รองรับการมีส่วนร่วมของประชาชน

7.4.4 การวัดปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม

คิวซิค คิม (Choi Hyeon Cheol, 2554 : 201) ได้สร้างเครื่องมือวัดทัศนคติต่อ ข้าราชการบ้านเมืองจากหนังสือพิมพ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ทัศนคติต่อข้าราชการบ้านเมืองจากหนังสือพิมพ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกสภา องค์กรบริหารส่วนตำบลและประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 12 ข้อ มีลักษณะ เป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่เห็นด้วยมาก ถึง ไม่ เห็นด้วยเลย นอกจากนั้น คมคาย อูครพิมพ์ (2554 : 209) ยังได้สร้างเครื่องมือวัดความตระหนัก ในการมีส่วนร่วม เป็นแบบประเมินเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในจังหวัด มหาสารคาม จำนวน 20 ข้อ มีลักษณะเป็นการเลือกตอบ ได้แก่ ใช่ และ ไม่ใช่

7.4.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม

งานวิจัยในประเทศ

คมคาย อุดรพิมพ์ (2554 : 140-149) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในจังหวัดมหาสารคาม ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 400 คน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี คือ ระดับการศึกษา ความต้องการส่วนบุคคล ความรู้ความเข้าใจด้านการเมือง การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ความรู้สึกต่อชุมชน และการรับรู้บทบาทที่สังคมคาดหวังต่อสตรี อธิบายความแปรปรวนของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีได้ร้อยละ 77 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ชนาธิป บุญมั่น (2554 : 127-132) ได้ทำการศึกษา การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดยโสธร จำนวน 400 คน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดยโสธร มี 5 ตัวแปร คือ ความเลื่อมใสในพรรคการเมือง อิทธิพลของการสัญญาว่าจะทำประโยชน์ให้ชุมชน ความศรัทธาในตัวนักการเมือง การติดตามข่าวสารทางการเมือง และความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมือง

วิทยา เจริญศิริ (2547 : 70) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนิน งานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 297 คน พบว่า ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน ส่วนมากมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับน้อยที่สุด ทั้งนี้ การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละกิจกรรมขึ้นอยู่กับโอกาสให้ประชาชนรับรู้ในการเข้ามามีส่วนร่วม

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านแบบของบุคลิกภาพ ด้านการสื่อสาร ด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ด้านการจัดสภาพแวดล้อมใน โรงเรียน และด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน
2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม จะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่านปัจจัยด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และด้านแบบของบุคลิกภาพ ต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

7.5 สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

7.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

ผาสุก ป่าประโคน (2544 : 11) กล่าวว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล ที่มีความเกี่ยวข้องกับผูกพัน ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เข้าใจกัน รักใคร่กลมเกลียว ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ให้การสนับสนุนด้วยความเต็มใจและ จริงใจต่อกัน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในอันที่จะช่วยป้องกันความขัดแย้ง ระวังสงสัย ไม่ ไขว่คว้าใจกัน ส่งผลให้บุคคลอยู่รวมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 796) ให้ความหมายของสัมพันธภาพว่า หมายถึง ความผูกพัน ความเกี่ยวข้อง

สุชา จันทน์เอม (2542 : 153-154) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนไว้ว่า วัยรุ่นพยายามที่จะหาเพื่อนที่อยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกัน มีรสนิยมเหมือนกัน เพื่อจะได้เอาไว้อับ หาสมาคมพูดคุยสังสรรค์กัน กลุ่มของเด็กวัยรุ่นมีอิทธิพลอย่างมากต่อความประพฤติ การแต่ง กาย กิริยาท่าทางมีการพยายามเลียนแบบกัน เพื่อให้เกิดสัญลักษณ์กลุ่มขึ้น แม้ว่าการกระทำ บางอย่างนั้น จะทำไปเพื่อความโก้เก๋และเพื่อให้เกิดเป็นจุดสนใจขึ้น แม้จะขัดต่อสายตาของ ผู้ใหญ่ก็ตาม

ณรงค์ เส็งประชา (2538 : 166) ให้แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนไว้ว่า กลุ่มเพื่อน จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่อาจไม่ได้รับจากครอบครัว หรือผู้ใหญ่ เช่น เพศศึกษา ความ เสมอภาคความเป็นผู้นำในกลุ่มเพื่อน เด็กจะเป็นตัวของตนเองมากขึ้น เด็กจะเลือกคบเพื่อนที่ ถูกใจ และอาจนำพฤติกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนมาใช้เป็นแนวปฏิบัติของตน

มาสโลว์ (Maslow. 1970 : 42) กล่าวไว้ว่า มนุษย์หรือบุคคลมีความต้องการได้ รับการยอมรับจากสังคมหรือกลุ่ม ต้องการความเป็นเพื่อนเพื่อการบรรลุซึ่งเป้าหมายแห่งตน และไม่มีผู้ใดที่จะอยู่ได้โดยลำพัง เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงจำเป็นที่จะต้องทำความรู้จัก กับบุคคลอื่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บุคคลจะต้องมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น เพื่อจะ ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ที่นอกเหนือไปจากความต้องการทางด้านวัตถุคือความ ต้องการให้ตัวเองมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ซึ่งความต้องการดังกล่าวเกิดจากการมี สัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ดังนั้นการมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นจึงมีความจำเป็นและมี ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนเราเป็นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุป สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน เป็นความเกี่ยวข้องของนักเรียนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีการติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กันทางจิตใจ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้ตนเองเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มหรือสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งอาศัยความอดทน ความรักใคร่ ความเข้าใจ เป็นพื้นฐานในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

7.5.2 การวัดปัจจัยสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

นวนน้อย วิจิตรกุล (2547 : 99-100) ได้สร้างเครื่องมือวัดสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษา กับเพื่อน เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษากับเพื่อน เป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่ จริงที่สุด จริง จริงบ้าง ไม่จริง และไม่จริงที่สุด จำนวน 18 ข้อ

7.5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

งานวิจัยในประเทศ

พุดทิพล นิ่มพร้าว (2547 : 61) ได้ทำการศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีวินัยของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนนวมินทราชินูทิศสตรีวิทยาพุทธมณฑล หลังจากการศึกษาพบว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนส่งผลต่อการมีวินัยของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 เป็นอันดับที่สอง นักเรียนที่มีสัมพันธภาพกับเพื่อนที่ดีทำให้มีการมีวินัยมาก

นวนน้อย วิจิตรกุล (2547 : 78) ได้ทำการศึกษา ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ระดับชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 จากวิชาเอก 9 โปรแกรมวิชา จำนวน 242 คน พบว่า ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อม 5 ตัวแปรซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางบวกของนักศึกษา เรียงตามลำดับจากค่าสหสัมพันธ์สูงสุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับเพื่อน ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับผู้ปกครอง บุคลิกภาพ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและบรรยากาศของการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตัวแปรพยากรณ์ที่ดีที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีจาก 5 ตัวแปร พบว่ามี 3 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ

ตัวแปรด้านความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาด้วยกัน, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ
ความสัมพันธ์ ระหว่างนักศึกษากับผู้ปกครอง

เรณูรัชต์ ประสิทธิ์เกตุ (2542 : 50) ได้ทำการศึกษา ผลของการใช้กิจกรรม
กลุ่มที่มีต่อการมีวินัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย
จากประชากร หลังจากการทดลองพบว่า นักเรียนมีการมีวินัยมากขึ้น หลังจากได้รับการใช้
กิจกรรมกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยต่างประเทศ

แอสติน (Astins. 1993 : 39- 40) ได้ทำการศึกษา ผลกระทบของ
สภาพแวดล้อมต่อการพัฒนานักเรียน โดยศึกษาเป็นเวลา 30 ปี ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเพื่อนมี
อิทธิพลโดยตรงต่อนักเรียน โดยจะทำให้มีค่านิยม พฤติกรรมและแผนการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป
และพบว่าค่านิยม ทักษะคิด ความเข้าใจตนเอง และฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของกลุ่มเพื่อน มี
อิทธิพลต่อการพัฒนาการของนักเรียนมากกว่า ความสามารถ ศาสนา และเชื้อชาติ

คummings (Cumplings. 1988 : 176) ได้ทำการศึกษา สาเหตุของการเกิดค่านิยม
ผลการศึกษาพบว่า เพื่อนและสังคมของวัยรุ่นเป็นสาเหตุของการเกิดค่านิยมทั้งส่วนตัววัยรุ่น
และค่านิยมของสังคม

ไฮแมน (Himan อ้างถึงใน วันชาติ ศิลา น้อย. 2528 : 13) ได้ทำการศึกษาพบว่า
ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนมีส่วนในการส่งผลกระทบทำให้เกิดความแตกต่างในการเลือกรับ
สื่อชนิดต่าง ๆ

เด เฟลอร์ (De Fleur. 1966 : 13) ได้ทำการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ภายใน
กลุ่มเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการรับสื่อ และความสัมพันธ์ภายในสังคม
เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มเด็กจะเรียนรู้ข่าวและความรู้ส่วนใหญ่หรือทั้งหมดจากสื่อที่กลุ่มรับมา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนด้วยกัน มีความสัมพันธ์กันกับ
ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านแบบของบุคลิกภาพ ด้านการสื่อสาร ด้าน
สัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง และด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับ
เพื่อน จะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเก

เกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่านปัจจัยด้านแบบของบุคลิกภาพ ต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

7.6 สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง

7.6.1 แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง

สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับบิดามารดาหรือผู้ปกครอง เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษา เนื่องจากบิดามารดาเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะ

1. บิดามารดาเป็นตัวกระตุ้นและเป็นแรงผลักดันบุตรในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นอกจากนี้ บิดามารดาเป็นเสมือนสิ่งที่ควบคุมบุตรให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
2. พฤติกรรมที่กระทำและความคาดหวังบิดามารดา จะเป็นแบบในเชิงการกระทำสำหรับบุตร
3. บิดามารดา เป็นหลักที่บุตรใช้อ้างอิงและประเมินคุณค่าผลสัมฤทธิ์ของการกระทำ

คอกซ์ และลีเกอร์ (Cox. and Leager. 1995 : 639-648) ได้อธิบายเรื่อง ความรักที่บิดามารดามีต่อบุตรไว้ว่า มีลักษณะพฤติกรรม ดังต่อไปนี้

1. การให้ความสำคัญกับบุตรเป็นอันดับแรก ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูโดยการให้สิ่งที่บุตรต้องการจริง ๆ พอบ ๆ กับการให้โดยที่บิดามารดาคิดว่าบุตรต้องการ และบิดามารดาหวังว่าบุตรอาจจะมีความต้องการ
2. การให้ตรงตามพัฒนาการ ได้แก่ บิดามารดาตั้งความมุ่งหมายการเรียกร้องไว้เหมาะสมกับความสามารถทางอารมณ์ สังคม ร่างกาย และทักษะของบุตรที่พึงมีได้ตามขั้นตอนของการพัฒนาการ
3. การยอมรับและยกย่องบุตร ได้แก่ การแสดงออกโดยบิดามารดาแสดงความรักแก่บุตร และยอมรับบุตรแต่ละคนตามความสามารถ และขีดจำกัดของสมอง อารมณ์ และร่างกาย

โกลด์เนอร์ และโกลด์เดอร์ (Gouldner. and Goulder. 1963 : 52) พบว่า ผู้มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กจะอธิบายลักษณะของเด็กหลาย ๆ ลักษณะตามที่รับเอาเอกลักษณ์ของสังคมไว้ และคาดหวังว่าจะประพฤติตัวให้เป็นไปตามลักษณะที่กำหนดให้ และจะประเมินค่าเด็กตามลักษณะที่กำหนดให้ด้วย บุคคลเหล่านี้จะสอนเด็กให้รู้จักตัดสินตนเองตามค่านิยม เช่น

ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความขยันหมั่นเพียร ความสะอาด และความสำเร็จในการเรียน สิ่งเหล่านี้ต่อมาจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมบุคคล

กุหลาบ รัตนสังฆธรรม และคณะ (2540 : 13-15) ได้สรุปแนวคิดของสัมพันธภาพในครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีจะต้องมีพฤติกรรมที่แสดงความรักและความผูกพันกันในลักษณะต่อไปนี้

1. ต้องเอาใจใส่ดูแลและเอื้ออาทรต่อกัน หมายถึง การดูแลสุขภาพของกันและกัน อาหารการกิน การเล่าเรียนของบุตร ความทุกข์และความสุขที่ต้องการระบาย เป็นต้น
2. ต้องรู้จักคนที่เรารัก สำหรับบุตร บิดา มารดา ก็ต้องเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับบุตร อุปนิสัยบุตร จุดเด่นจุดด้อยเป็นอย่างไร
3. ต้องเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง การเคารพที่มาจากใจซึ่งมีพฤติกรรม การแสดงออกหลายอย่าง เช่นการฟังกัน การเกรงใจกัน การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน
4. ต้องมีความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับความรับผิดชอบหรือความชอบ
5. ต้องมีความไว้วางใจ ควรมีต่อทั้งทางกายและทางใจ
6. ต้องให้กำลังใจกันและกัน อาจเป็นคำพูดหรือท่าทางที่ให้การสนับสนุน
7. ต้องให้อภัยกันและกัน ถ้ามีความรักอยู่ก็อภัยกันยกโทษกัน
8. ต้องรู้จักสื่อสารในครอบครัว ควรใช้ ปิยะวาจา ระหว่างบิดามารดากับบุตร
9. ต้องใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณค่าและคุณภาพ มีกิจกรรมร่วมกัน ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มี
10. ต้องมีการปรับตัวตามภาวะที่เปลี่ยนแปลงของบุคคลในครอบครัว
11. ต้องรู้จักภาระหน้าที่ในครอบครัวและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่ด้วยกันทุกคนมีบทบาทหน้าที่ที่ทั้งต่อตนและต่อสมาชิกในครอบครัว
12. มีความใกล้ชิดทางสัมผัส การสัมผัส เช่น การโอบกอดกันบ้างเป็นการแสดงความรัก ความอบอุ่นตามธรรมชาติของคน

กล่าวโดยสรุป สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง เป็นสัมพันธภาพที่มีต่อกัน และแสดงออกในรูปแบบความรัก ความเข้าใจ ทั้งด้วยวาจาและพฤติกรรม มีอิทธิพลต่อความสามารถของนักเรียน จึงเป็นตัวสร้างผลสัมฤทธิ์ให้กับนักเรียน

7.6.2 การวัดปัจจัยด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง

ณัฐณี เกียรติพิริยะ สวาท ไพศาลศิริทรัพย์ สุกัญญา คอนสาร ลินีนานู นิลสนธิ อารีย์ เหล็กคม ได้สร้างเครื่องมือการวัดปัจจัยด้านครอบครัว มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับตั้งแต่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ถึงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งจำนวน 15 ข้อ ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบิดามารดา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับนักเรียนและความสามารถในการตอบสนองความคาดหวังของบิดามารดา นอกจากนี้ พงศพิศ นิมพราว (2555 : 35) สร้างเครื่องมือวัดปัจจัยด้านครอบครัวเป็นแบบสอบถามสัมพันธภาพนักเรียนกับบิดามารดา จำนวน 29 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของ ลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่จริงที่สุดถึง จริงน้อยที่สุด เจริสา มโนธรรม (2550 : 141) ได้สร้างเครื่องมือวัดปัจจัยด้านครอบครัวเป็นแบบสอบถามการเลียนแบบผู้ปกครองในการมีวินัย จำนวน 11 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่ จริงที่สุด ถึง จริงน้อยที่สุด ซึ่งคล้ายกับ นวลน้อย วิจิตรกุล (2547 : 99-100) ได้สร้างเครื่องมือวัดสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษา กับเพื่อน เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษากับเพื่อน เป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่ จริงที่สุด จริง จริงบ้าง ไม่จริง และไม่จริงที่สุด จำนวน 18 ข้อ

7.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง

ศลักษณา กิตติทัศน์เสรี และคณะ (2553 : 36) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการเลี้ยงดูของบิดามารดากับภาวะซึมเศร้าของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 4 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4-6 ในโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษานนทบุรี เขต 1 จำนวน 382 คน พบว่า รูปแบบการเลี้ยงดูของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น บิดามารดาและผู้เกี่ยวข้องควรเห็นถึงความสำคัญในการปรับปรุงรูปแบบการเลี้ยงดูที่เหมาะสม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น

นวลน้อย วิจิตรกุล (2547 : 78) ได้ทำการศึกษา ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุบลราชธานี ระดับชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 จากวิชาเอก 9 โปรแกรมวิชา จำนวน 242 คน พบว่า ตัวแปรด้านสิ่งแวดล้อม 5 ตัวแปรซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางบวกของนักศึกษา เรียงตามลำดับ

จากค่าสหสัมพันธ์สูงสุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับผู้ปกครอง บุคลิกภาพ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและบรรยากาศของการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปกรณ์ วชิรกุล (2541 : 38) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้พิการ ในจังหวัดพิษณุโลก” จากกลุ่มตัวอย่างผู้พิการทางมองเห็น และการทางกายและเคลื่อนไหวที่ได้รับการจดทะเบียนคนพิการสำนักงานประชาสงเคราะห์จังหวัดพิษณุโลก อายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 348 คน ผลการวิจัยพบว่า สัมพันธภาพของชุมชน การสนับสนุนทางสังคม สัมพันธภาพในครอบครัว และประสบการณ์ในการฟื้นฟูสมรรถภาพ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้พิการ

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์กันกับปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านแบบของบุคลิกภาพ ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม ด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน
2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง จะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่านปัจจัยด้านแบบของบุคลิกภาพ และด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

7.7 การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

7.7.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

สุชาติ สุธรรมรักษ์ (2545 : 16) ได้ให้นิยามความหมายสภาพแวดล้อม (Environment) ว่าได้แก่ หลักสูตรและการเรียนการสอนที่สถาบันฯ จัดดำเนินการ นโยบายของสถาบันฯ คณาจารย์ และเพื่อนนักเรียน รวมทั้ง มวลประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดที่มีนักเรียนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยนับตั้งแต่เข้าศึกษาจนกระทั่ง สำเร็จการศึกษา ได้แก่ ลักษณะของสถาบัน เช่น ประเภทและขนาดของสถาบันฯ ลักษณะของกลุ่มเพื่อน เช่น เจตคติ หรือค่านิยมของเพื่อน ลักษณะของอาจารย์ เช่น วิธีสอน หรือพฤติกรรมการสอนของอาจารย์ ความคิดเห็นต่อหลักสูตร รายวิชา เนื้อหาวิชา การเลือกวิชาเอกรวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ใน

สถาบัน (Institutional Involvement) เช่น มีการใช้เวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถาบันฯ อย่างเหมาะสม และการเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียน

สำเนา ขจรศิลป์ (2541 : 70) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สภาพแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษาหมายถึง สิ่งที่มีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิตและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลสร้างขึ้น สิ่งมีชีวิตในที่นี้ ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช ส่วนสิ่งไม่มีชีวิตในที่นี้ ได้แก่ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ส่วนสภาพการณ์ที่บุคคลสร้างขึ้น เช่น กฎ ระเบียบ นโยบาย บรรยากาศที่บุคคลสร้างขึ้น ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรม

อรณพ คุณพันธ์ (2521 : 24) ได้นิยามสภาพแวดล้อมวิทยาลัยว่า หมายถึง การรับรู้และความประทับใจของนักเรียน ที่มีต่อลักษณะต่าง ๆ ของวิทยาลัย ได้แก่ ชื่อเสียงของวิทยาลัยการบริหาร บรรยากาศในการเรียนการสอน พฤติกรรมเกี่ยวกับเพื่อน และอาคารสถานที่ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่และการพัฒนาของสมาชิกในวิทยาลัย ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถตรวจสอบได้สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ภายในสถาบันอุดมศึกษาทั้ง ที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ที่จะส่งเสริมและอำนวยความสะดวก และการพัฒนาการทุกด้านของนักเรียน ได้แก่ ระบบการศึกษา การเรียนการสอน สภาพการณ์ สิ่งเร้าต่าง ๆ กิจกรรมที่จะทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทัศนคติ ความสนใจ รวมทั้ง อาคารสถานที่ที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมและพัฒนาการทุกด้านของนักเรียน ทั้ง ทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายของสถาบันอุดมศึกษาและเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ตามที่สังคมต้องการ

แอสติน (Astin, 1993 : 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สภาพแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ของสถาบันที่มีผลต่อการพัฒนานักเรียน เช่น นโยบายของสถาบัน โปรแกรมวิชา กลุ่มเพื่อน เป็นต้น

ชิคเคอริง และแบล็คเบิร์น (Chickering, and Blackburn, 1970 : 7) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมของสถาบัน ได้แก่ หลักสูตร การเรียนการสอน รวมถึงบรรยากาศทางวิชาการ ส่งผลต่อการเลือกเรียนในสถาบันของนักเรียน และสิ่งเหล่านี้ยังกล่อมเกลาลักษณะบุคลิกภาพของนักเรียน

เพียสและสเตอร์น (Piace and Stern, 1965 : 260) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สภาพแวดล้อมสถาบันอุดมศึกษา หมายถึง พฤติกรรม เหตุการณ์ สภาพการณ์ สิ่งเร้าต่าง ๆ แนวความคิด และลักษณะทางกายภาพที่เป็นสิ่งบังคับให้บุคคลที่อยู่ในสถาบันต้องปฏิบัติตาม

เช่นลักษณะของบริเวณอาคารสถานที่ สภาพเหตุการณ์ การขัดแย้ง การประสานงาน แนวคิดปรัชญา อุดมการณ์ พฤติกรรมการทำตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมภายในสถาบันอุดมศึกษา ที่เสริมสร้างให้นิสิตเกิดความต้องการในการพัฒนานุคลิกภาพและความสามารถของตนเองได้

ฮาโรลด์ (Harold, 1964 : 233) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สภาพแวดล้อมทางการศึกษา หมายถึง ระบบการศึกษา ระบบการปกครอง และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทักษะ และความสนใจ เช่น เมื่อบุคคลเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัย สภาพแวดล้อมทางสังคมและวิชาการจะแตกต่างกันไปจากการศึกษาที่ผ่านมาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทางด้านสังคมนักเรียนจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ การเข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนต่างเพศและต้องแสดงพฤติกรรมที่เป็นผู้ใหญ่ตามความคาดหวังของสังคม ส่วนทางด้านวิชาการนักเรียนจะเรียนวิชาชีพหรือวิชาเฉพาะในชั้นสูงขึ้น จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางและต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง พฤติกรรม เหตุการณ์ สภาพการณ์ สิ่งเร้าต่าง ๆ แนวความคิด และลักษณะทางกายภาพที่เป็นสิ่งบังคับให้นักเรียนต้องปฏิบัติตาม เช่นลักษณะของบริเวณอาคารสถานที่ สภาพเหตุการณ์ การขัดแย้ง การประสานงาน แนวคิด ปรัชญา อุดมการณ์ พฤติกรรมการทำตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อันจะเป็นการช่วยเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดความต้องการในการพัฒนาตนเองในด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย

7.7.2 การวัดปัจจัยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

พระอินชา ลิมพา(2553 : 120) ได้สร้างเครื่องมือวัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาเป็นแบบสอบถามด้านสภาพแวดล้อมการจัดการเรียนการสอน จำนวน 11 ข้อและด้านสภาพแวดล้อมอาคารสถานที่ จำนวน 13 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท (Likert Scale Type) ตั้งแต่เห็นด้วยมากที่สุดถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด นอกจากนี้ยังมีณัฐณี เกียรติพิริยะ สวาท ไพศาลศิริทรัพย์ สุภัญญา คอนสาร ลินีนาฏ นิลสนธิ อารีย์ เหล็กคม ได้สร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัย จำนวน 15 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ) ตั้งแต่มากที่สุดถึง น้อยที่สุด ซึ่งคล้ายกับ พฤทธิพล นิมพรัว (2547 : 61) ได้สร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทาง

กายภาพของโรงเรียน จำนวน 10 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ตั้งแต่จริงที่สุดถึง จริงน้อยที่สุด

7.7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

กิตติพร พิณิชการ (2548 : 29) ได้ให้ทัศนะต่อสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ ไว้ว่า สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่เป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการรับรู้และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของนิสิต โดยเฉพาะในด้านวิชาการจะช่วยเสริมสร้างทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนเพราะประสบการณ์ในห้องเรียนเป็นองค์ประกอบในการกำหนดการรับรู้ของผู้เรียน และหากสภาพแวดล้อมเหมาะสมจะทำให้ นิสิตพึงพอใจและตั้งใจศึกษาหาความรู้ รวมทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ จนกระทั่ง สำเร็จการศึกษา

วิไลลักษณ์ อัครีวงศ์ (2539 : 59-60) ได้ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อสภาพแวดล้อมของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจระดับปานกลางเกี่ยวกับการจัดอาคารสถานที่ภายในสถาบัน เกี่ยวกับขนาดความเหมาะสมของห้องเรียนกับจำนวนนักเรียน จำนวนห้องปฏิบัติการ สถานที่จอดรถ และจัดบริเวณรอบๆ สถาบันให้มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ส่วนการจัดบริการในด้านที่นั่ง พักผ่อน หย่อนใจ โต๊ะอาหารการจัดสภาพแวดล้อม โรงอาหารให้ถูกสุขลักษณะ การจัดสถานที่ให้นักเรียนทำกิจกรรมและเล่นกีฬาด้วยกัน นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ นักเรียนยังมีความพึงพอใจกับความสะอาดของห้องน้ำในสถาบันอยู่ในระดับต่ำด้วย

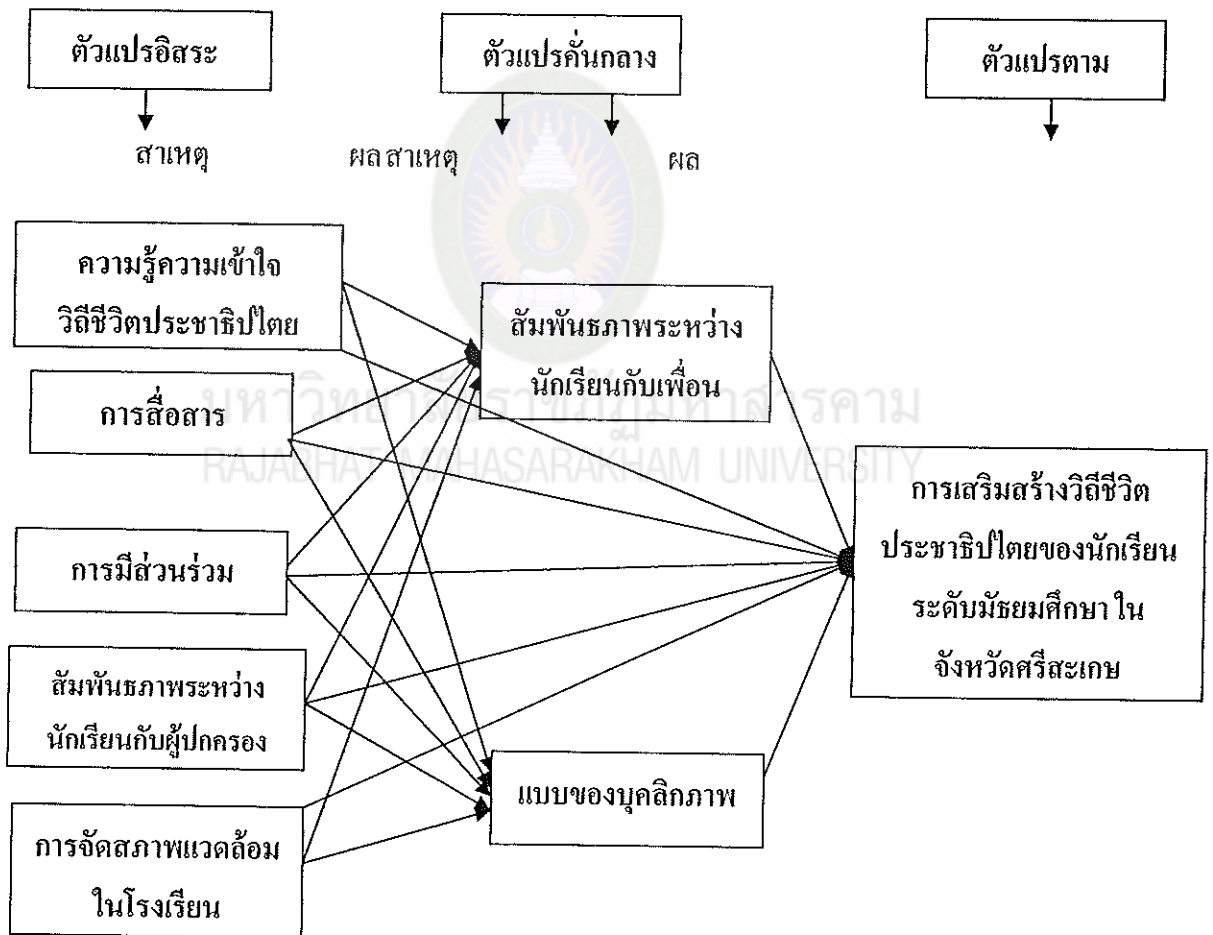
จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านแบบของบุคลิกภาพ ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วม ด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง และด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

2. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ และส่งผลโดยอ้อมผ่านปัจจัยด้านแบบของบุคลิกภาพ และด้านสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดศรีสะเกษ

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ตัวแปรอิสระหรือปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยของนักเรียน ประกอบไปด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย การสื่อสาร การมีส่วนร่วม สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง และการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ส่วนตัวแปรคั่นกลางอันเป็นปัจจัยเชิงเหตุและผล ประกอบด้วย สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และแบบของบุคลิกภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมากำหนดเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล โดยอาศัยหลักการเหตุผลสัมพันธ์ลำดับการเกิดก่อนหลัง (Birth Order) ของปัจจัยลักษณะการส่งผลโดยตรงและโดยอ้อม ดังแสดงในแผนภาพที่ 7

แผนภาพที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย